

GHENDTSCHE TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.

42e jaargang nr. 1

januari - februari 2013

Inhoud

- Luc Devriese en Adrien Brysse: <i>Ghendtsche</i> toestanden: Engelse nonnen in <i>een magnificq clooster ende kerkxken</i> aan de Sint-Pietersnieuwstraat.	2
- E. Coppieters Stochove: Inventaire Archéologique: Zilveren Kruisbeeld van de Broederschap van het Heilig Kruis.	10
- Daniël Van Ryssel: Minder bekende en/of verdwenen locaties: 't Strop van de Broeders van Liefde.	12
- Pierre Kluyskens: Guislain.	17
- Herdenkingsdagen in 2013.	22
- Erik De Keukeleire: Wel en wee in en nabij Gent-St-Pieters. Deel 4. (1936-1941).	25
- Caroline D'Hondt: Clare Voortman-Dobbelaere (Gent, 1853-Menton, 1926). Een burgerlijk leven in artistieke kringen vereeuwigd via houtskool- en tekeningen, olieverfschilderijen en sierkunst. ('t vervolgt).	43
- Daniël Van Ryssel: Vergeten Gentse schrijvers (en kunstenaars). Anna De Weert-Cogen (Gent 1867-Gent 1950).	65
- Hugo Collumbien: Gentse Memoriedagen: 27-28 December.	67
- Marie-Jeanne De Smet: Feest bij de Gentse weesmeisjes. Een memorabel Kerstfeest Arme oorlogsweeskes.	76
- Bibliografie.	79
- Vraag en Antwoord.	86
- Lezers schrijven ons.	87

GHENDTSCHE TOESTANDEN

ENGELSE NONNEN IN EEN MAGNIFICQ CLOOSTER ENDE KERKXKEN AAN DE SINT-PIETERSNIEUWSTRAAT

Na de ontbinding vanaf 1534 van de kloosterorden in Engeland onder Hendrik VIII en Elisabeth I, vluchtten een aantal communauteiten naar het vasteland. In ons land was Brussel de eerste vestigingsplaats (1598) van de Engelse benedictinessen. Dit werd in Gent in 1624 gevolgd door een eveneens Engelse stichting, genoemd 'Abdij van de Onbevleete Ontvangenis van de Moeder Gods'. Aldus kreeg Gent, naast de 'autochtone' benedictinessenabdij in het Rijke Gasthuis aan de Hoogstraat, er een 'vreemd' vrouwenklooster van dezelfde orde bij. Hierbij moet wel vermeld worden dat alle benedictinessenabdijen zelfstandig waren.

Ondanks het voorhanden zijn van een uitstekende beschrijving door Johan Decavele, weliswaar in een erg gespecialiseerde en weinig verspreide publicatiereeks, bleef over dit ooit indrukwekkende klooster, op enkele anekdotes na, zo goed als niets gekend. In de lokale geschiedschrijving kwam het nauwelijks aan bod¹. Ook het indrukwekkende kloostergebouw bleef onbekend, ondanks het voorhanden zijn van goede en betrouwbare afbeeldingen².

Stichting en eerste jaren

De Gentse stichting was het gevolg van een ernstig conflict over het al of niet aanvaarden van jezuïeten als biechtvaders en geestelijke leiders in het Brusselse klooster³. Vier leden van de Brusselse communauteit trokken er uit onder leiding van Lucy Elizabeth Knatchbull (geboren in 1589, op Saltwood Castle, Kent). Deze stichteres en eerste abdis, vond steun bij haar broer, de jezuïet John Norton (alias Knatchbull). Zijn kennis van het Spaans en uitgebreid netwerk van invloedrijke personen in Vlaanderen waren hierbij van groot nut. Na overleg met vrienden in Engeland, nam hij contact op met de aartsbisschop van Mechelen. Deze regelde de nodige vergunningen uitgaande van de Spaanse koning, de bisschop van Gent en de Sint-Pietersabdij.

De religieuzen vertrokken, volgens de kloosterannalen, uit Brussel nagenoeg zonder enige bagage, buiten wat persoonlijke kledij en beddengoed. In een gehuurde woning in de Savaanstraat, waar ze op een zaterdag aankwamen, werd

een kleine kapel ingericht waarin de volgende dag reeds een eerste mis opgedragen werd. Op 21 maart 1624 werd de plechtige inwijding door Antonius Triest, bisschop van Gent voltrokken. In april kwamen een paar postulanten (aspirant - kloosterzusters) uit Engeland hun intrek te nemen in het nog erg kleine kloostertje. Ook de eerste kapelaan, William Vincent, stak in die tijd uit Engeland naar Gent over. Bisschop Triest duidde George Chamberlayne, van Engelse herkomst en deken van de kathedraal, aan als visitator (opzichter) en geestelijk directeur.

De Engelse jezuïeten, gevestigd aan de Steendam (nu Sint-Jorisschool), ondersteunden de zustergemeenschap krachtig. Zij leverden de latere geestelijke directeurs en de biechtvaders. Met behulp van leden van deze orde, slaagde Lady Knatchbull er in voldoende nieuwe kandidaat - zusters aan te trekken uit Engeland. Daarbij waren de familiale netwerken erg belangrijk. Zo traden er niet minder dan vier nichtjes van de abdis in het Gentse klooster. Twee latere abdisen droegen eveneens de naam Knatchbull.

Van moeizaam overleven naar sterke uitbreiding

De tweede abdis Eugenie Poulton (abdis 1629 - 1641) verwierf verschillende huizen met achtergelegen diepe tuinen, samen 80 are, op de helling van de Blandijnberg, rechtover de huidige Josef Platteaustraat, aan de hoek met de verdwenen 's Wilders Stege, later Engelse Nonnensteeg genoemd⁴. Het klooster met kostschool werd daar vanaf 1628 gebouwd onder toezicht van Loys van Hoobrouck, Gentse schepen. Deze gefortuneerde handelaar, lange tijd actief in Engeland, stond de gemeenschap daarvoor een zware lening toe. De volgende abdis Mary Roper (1642 - 1650) behoorde eveneens tot de stichtende adellijke families. Ze werd gekozen ondanks zware oppositie van de Gentse bisschop Triest, weeral omwille van de positie van de jezuïeten als geestelijke raadgevers. Het was een moeilijke tijd voor de 'Engelse nonnen', zoals ze toen in Gent bekend stonden. Mede door het wegvallen van directe steun uit Engeland, liepen de schulden hoog op. Al in 1646 volstonden de gewone en buitengewone inkomsten niet meer om verder normaal af te betalen. Na de Engelse burgeroorlog onder Oliver Cromwell (Karel I ter dood veroordeeld in 1649), brachten de eigendommen van het klooster op het eiland niets meer op en waren talrijke bezittingen van katholieke ondersteuners geconfisqueerd. Noodgedwongen werd het zilverwerk verkocht en legden de kloosterzusters, conversen (zogenaamde lekenzusters), novicen en de pensionaires zich toe op het maken van zijden bloemen voor de verkoop. Niemand werd nog toegelaten ('geprofest'), tenzij na betaling van een zware 'bruidschat' (4000 gulden). Ondanks het uitdrukkelijk verbod gestipuleerd bij de stichting, liet de bis-

schop toe dat de Dominicaanse bedelorde voor de zusters geld ophaalde. De vierde abdis Mary Knatchbull voerde niet minder dan 46 jaar het bewind (1650 – 1696). In de Engelse politieke strijd van die tijd zette ze sterk in op de partij van de Stuarts en ze onderhield nauwe betrekkingen met hofkringen. In 1650 leefde de hoop van de Gentse zustersgemeenschap even op toen de toekomstige koning Karel II Stuart het Gentse klooster bezocht. Toen deze ruim tien jaar later tot koning gekroond werd, werd dat terdege gevierd aan de Sint-Pietersnieuwstraat, temeer daar het klooster bij die gelegenheid 400 goudstukken ontving van de kroon. De Engelse Restauratie, zoals deze episode genoemd werd, bracht aldus enig financieel respijt, al bleef de situatie doorlopend erg moeilijk. In die periode geraakte het klooster sterk bevolkt en telde de gemeenschap een tachtigtal zielen, waaronder niet minder dan 42 koorzusters, een aanzienlijk aantal dat de nodige kosten meebracht. Met Engelse hulp werden vanuit Gent eerst twee nieuwe kloosters gesticht, een in Duinkerke en een in Saint-Omer. Later zouden Boulogne en Ieper volgen. Dat gebeurde met actieve steun van Gentenaars. Zo schonk de stad 100 pond Vlaams aan de 12 religieuzen die in 1651-1652 naar Boulogne trokken⁵.

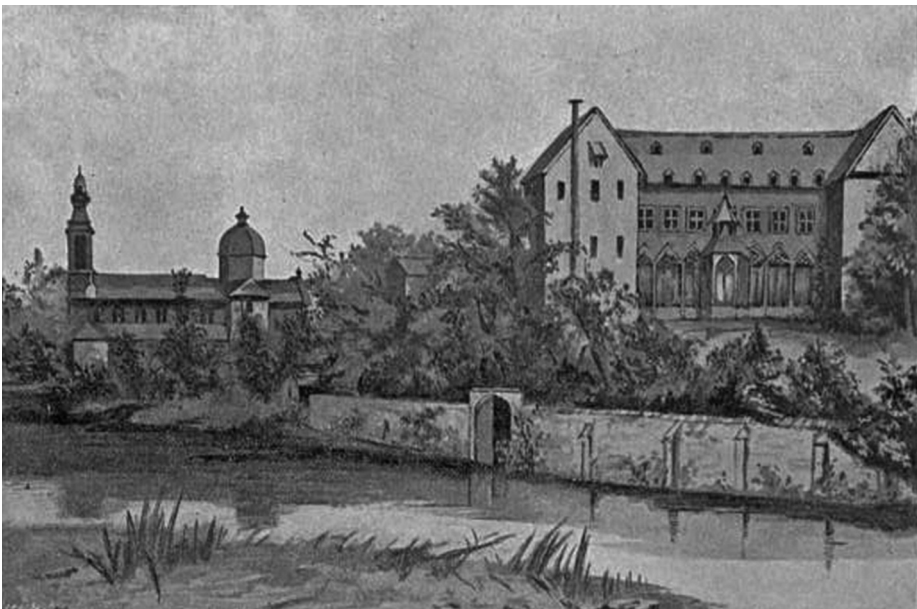
Dank zij enkele meevallers slaagden de zusters er na een kwart eeuw (in 1661) in de schuld aan van Hoobrouck af te betalen. Wanneer het imposante bij dit artikel afgebeelde kloostergebouw opgetrokken werd, kon niet achterhaald worden, maar vermoedelijk gebeurde dat halverwege de 17de eeuw, toen de communauteit onder leiding van Mary Knatchbull sterk stond en zeer actief was. Het oudere klooster was nog zeer bescheiden. Op de bekende Hondiuskaart van Gent door Sanderus gepubliceerd in 1641 verschilt het in bouwvolume amper van de omringende huizen⁶. Maar daar kwam verandering in. Justo Billet, stads(bouw)politiemeester, schreef in 1662 dat de nonnen een *magnificq clooster ende kerkxken* lieten optrekken⁷. Samen met het stadsgesicht van Hondius geeft die notitie een nadere aanduiding voor het bouwjaar: ergens tussen 1641 en 1662, meest waarschijnlijk tussen 1650 en 1662.

Rustige achttiende eeuw ... en dan het einde

In de volgende eeuw kende het klooster een veel minder bewogen bestaan. Er verbleven doorlopend ongeveer 20 koorzusters. Ze waren, op zeldzame uitzonderingen na, van over het Kanaal afkomstig. De abdijschool daarentegen was toegankelijk voor goeude meisjes uit onze streken. De instelling kreeg een goede naam. De ongeveer 35 pensionaires kregen er onderricht in het Nederlands, Frans en Engels en onvermijdelijk ook in godsdienst, naaien en borduren. Toen keizer Jozef II aan het einde van de 18de eeuw de religieuze orden ophief, bleven de Engelse nonnen op Sint-Pieters buiten schot omwille

Afb. 1. Gezicht vanuit stadscentrum op het klooster (herkomst: 'Annals ...' vermeld in ref. 2). Een vergelijking met de 19de-eeuwse kadasterkaarten leert ons dat het koor van de kapel op de figuur vermoedelijk foutief gesitueerd werd. Dat lag niet in het midden van de lange vleugel, maar in de oksel met de korte vleugel bij de straat (met oriëntatie naar het oosten, zoals het hoort volgens de kerkelijke traditie).

Afb. 2. Gezicht vanuit Sint-Pieters op het klooster.

van hun opvoedende rol⁸.

In 1793 waren er nog 26 religieuzen, 9 conversen en 35 pensionaires. In het vooruitzicht van een naderende inlijving van de Zuidelijke Nederlanden bij het revolutionaire Frankrijk, keerden de Gentse benedictinessen en de zusters van de andere vanuit Gent gestichte kloosters naar Engeland terug. Daar heerste inmiddels godsdienstvrijheid. Enkel de Ieperse religieuzen bleven ter plaatse tot aan de vernietiging van hun klooster in W.O. I. In Preston (Lancashire), waar de Gentse zusters in de Franse Tijd terecht kwamen, stichtten ze een nieuwe succesvolle school. In 1853 tenslotte, werd Oulton Abbey in Oulton, Staffordshire, ingericht. Daar huist nog steeds een benedictinessengemeenschap. In hun geschiedschrijving beschouwen ze zichzelf als een stichting vanuit Gent.

Verdere geschiedenis van de plek⁹

Enkele gegevens uit de stedelijke belastingarchieven geven ons enig idee van de waarde van de eigendom in de 18de eeuw. De huurwaarde van het klooster werd geschat op 200 pond groot Vlaams, een aanzienlijk bedrag, een van de grootste in Gent. Het naastgelegen huis van de biechtvader - geestelijke directeur was vrij bescheiden (huurwaarde 10 pond).

Het klooster, dat het Franse onweer zag afkomen, verkocht in 1794 de eigendom aan de Sint-Pietersnieuwstraat voor het grootste gedeelte aan Joseph Fryson, fabrikant en handelaar in loodwit, wonende aan de Vlasmarkt. Fryson verdeelde het complex in 13 woningen, waarin wellicht nog meer wooneenheden en ruimte voor zijn onderneming een plaats vonden. Verplancke en zijn associé Poelman, opvolgers van Fryson, deden poorten aanbrengen, onder andere in de kapelgevel aan de straatzijde. Dit zal allicht gebeurd zijn in functie van hun industriële en commerciële activiteiten.

Onvermijdelijk in Gent was tenslotte de omvorming van het complex, of althans het grootste deel ervan tot spinnerij. Dat gebeurde door de ondernemers Vervaecke, later Poelman & Vervaecke. De spinactiviteit werd voortgezet door een volgende eigenaar Feyerick. Deze verbouwde aan de Sint-Pietersnieuwstraat zijde het bestaande complex tot woningen in de typische strikt uniforme en sobere stijl van die tijd. De fabriek bleef bekend onder de naam Feyerick en ze functioneerde vermoedelijk doorlopend als vlasspinnerij. De onderneming telde in 1885 ongeveer 350 werknemers, die gemiddeld 72 uur per week aan de slag waren. Het was in deze specialiteit, die in Gent de enorm grote fabrieken La Lys, la Gantoise, Saint-Sauveur en La Liève telde, een van de kleinere spelers. De schepen met groot en gezwingeld vlas konden rechtstreeks in de fabriek gelost worden van op de achter aanpalende

Afb. 3.
Detail uit de achtergrond van een gezicht op Gent (ca. 1840; Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer) vanuit het zuiden (de Muinkmeersen). Het kloostergebouw (rechts) is omgevormd tot fabrieksgebouw met rokende schouw, maar is verder nog gelijk aan wat het oudere gezicht op afb. 2 te zien geeft.

Afb. 4. In de achtergrond (boven links) van dit prachtig industrieel-archeologisch tafereel is het oude klooster, omgevormd tot Feyerick vlasspinnerij, nog duidelijk te zien (prentkaart T. De Graeve). Verz. A. Verbeke

Muinschelde. De spinnerij was uitgegroeid tot een groot complex dat in de dertiger jaren van de vorige eeuw, toen de universiteit het verwierf, anderhalve hectare besloeg¹⁰.

De fabriek, die wellicht nog veel elementen van het 17de-eeuwse kloostergebouw bevatte, moest in 1934-1938 plaats ruimen voor de universitaire Technische Laboratoria, samen met een stookcentrale, gebouwd naar ontwerp van Jean - Norbert Cloquet. Gustave Magnel had hierbij een adviserende taak. Sinds 2009 wordt een gedeelte van het open voorterrein ingenomen door het nieuwe UFO (Universiteitsforum) gebouw, met het grootste auditorium van deze instelling, een concept van de architecten Stéphane Beel en Xavier De Geyster.

De schat van de Engelse Nonnen: nog steeds zoek

Met dat alles was de Engelse Nonnensteeg al een hele tijd overbodig geworden. In 1909 telde ze nog slechts één huis en uit dat jaar dateert het voorstel ze op te heffen¹¹. Wellicht vooral, of zelfs enkel en alleen door het voortbestaan van die straatnaam, bleef de herinnering aan de Engelse benedictinessen onder het volk leven. Volgens een legende in 1947 door de folklorist, dichter en Gentse schepen Joseph Vermeulen gepubliceerd, geloofde men dat er op het vroegere kloosterterrein een schat verborgen zat, een kistje met goud. Telkens er graafwerken aan de fabriek Feyerick uitgevoerd werden, kwam dit verhaaltje terug te berde en werd gezocht naar de schat. Maar, zo voegt Vermeulen er aan toe, er werd niets gevonden¹².

L. Devriese, A. Brysse

Met dank aan Bert Vervaeke (DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg)
en aan Peter Steurbaut (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

NOTEN

¹ Slechts enkele lijnen over de Engelse nonnen in Diericx, Ch.L., *Mémoires sur la Ville de Gand*, deel 2, Gent, 1815, p. 350-351 en in Heins, M., *Gand, sa vie et ses constitutions*, deel 3, Gent, 1921-1923, p. 46. De tekst van dit artikel is grotendeels gebaseerd op de Decavele, J., *Abbaye des Dames Anglaises à Gand*. In: *Monasticon belge*, Deel VII, vol. 2, *Province de la Flandre Orientale*, Centre national de recherches d'histoire religieuse, Luik, 1977, p. 200-214 (raadpleegbaar in DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg). Hierin uitvoerig over de bronnen. Bieke Verhoelst schetst een indringend beeld van het leven in deze 'Engelse' vrouwenkloosters in haar scriptie (Leuven, 2002-2003): *Twee Engelse benedictinessen ver van huis. De brieven van Mary Percy (1569-1642) en de biografie van Gertrude More (1606-1633)*. Raadpleegbaar via het internet.

² De twee figuren van de kloostergebouwen, bewaard in Oulton Abbey, maker en jaartal onbekend, zijn afkomstig uit *Annals of the English benedictines, now at St Mary's Abbey*, Oulton in Staffordshire (Oulton, 1894, zonder aanduiding van auteur). Raadpleegbaar via het inter-

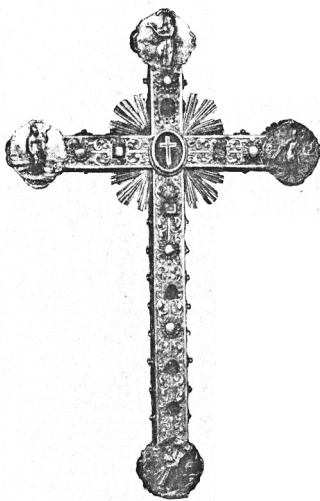

- net. Kopieën daarvan bleven bewaard in het Gentse stadsarchief (nota's Van Werveke nr. 479). Het drievleugelige grondplan met een lange zijde loodrecht op de straat en twee korte vleugels aan de uiteinden (zoals herkenbaar op afbeelding 1) is ook te zien op 19de-eeuwse kadasterplannen toen er een fabriek in werkte.
- ³ In de licht hagiografische 'Annals ...' wordt de Gentse stichting uitgelegd door overbevolking in het Brusselse klooster, wat tegengesproken wordt door Decavele en Verhoelst.
- ⁴ Volgens Maurits Gysseling was de naam van de steeg, destijds bij het studentenrestaurant De Brug, afgeleid van de familienaam De Wilde (Gysseling, M. *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Antwerpen, 1954, p. 86). Over de talrijke steegjes in die omgeving: Devriese, L., De Sint-Pietersnieuwstraat en haar verdwenen steegjes. In: *Gandavum*, Gent, 2007, jg. 12 nr. 4, p. 29-33.
- ⁵ Uittreksel uit de stadsrekeningen van dat jaar in de Nota's Van Werveke nr. 479 in SAG
- ⁶ Op de bekende Hondiuskaart van Gent, gepubliceerd door Sanderus in 1641 staat het Engelse nonnenklooster onder nr. 31 zelfs verkeerd aangegeven: bijna rechtover de Bagattenstraat (nu Ugent rectoraat). Dat was ongeveer de latere locatie van 'Crombeen', die zich pas in 1705 daar vestigde. Op de juiste plaats, tegenover de Caleyne staan bij Hondius twee aparte vrij grote, maar toch gewone huizen.
- ⁷ Justo Billet *Politije boeck 3*, 1662, handschrift raadpleegbaar op microfilm in het Stadsarchief Gent (SAG).
- ⁸ Bouckenoghe, H., Meisjesopvoeding en sekseongelijkheid. Het Gentse meisjesonderwijs tijdens het ancien régime. *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, deel 23, Gent, 1998, p. 200-204.
- ⁹ De exacte localisatie en de hier beschreven verdere bouwgeschiedenis van de site berust op eigen onderzoek. Bronnen: SAG reeks 153/1 (huisgelden) nr. 202bis, boek L nr. 31 (klooster) en nr. 32 (confessor), refererend naar de 'Oude boeken van het huisgeld' P (153/2, nrs. 109-112, f. 9v -10). De huurwaarde staat als 200 pond aangeduid, maar er werden geen betalingen opgetekend! In 1794 wordt Fryson als eigenaar genoteerd (waarde 150 pond) 'van het gewesene Engels Clooster gebruyckt by verscheyde persooenen'. Het voorlopige Franse kadaster (zgn. Atlas Napoléon, Ugent HS 3066) toont een plattegrond van het bouwblok met bebouwing (in het îlot 1824) en tuin (îlot 1823) van de Section du Sud (later Sectie E) met perceelnummers 7 tot en met 19, allen eigendom van de weduwe Fryson. In het 'Hollands' kadaster (SAG, reeks DD) staan Poelman-Hamelinck (Brabantdam) als eigenaars vermeld van de Sint-Pietersnieuwstraat, huisnrs. 35 (3 percelen waarop twee huizen en een spinnerij op het kadasternummer 391) tot 49. Bouwaanvragen in de SAG reeks G12: nr. 887 (1801, Verplancke, poort), 5483 (1824, Vervaecke, veranderingen aan de gevels), 5490 (1829, Vervaecke en Poelman, poort), 5509 en 5512 (1839 en 1840, Feyerick, herbouwen van huizen).
- ¹⁰ De Meyer, R., De Technische Laboratoria of het 'Technicum'. In: Poulain, N., Zabeau-Van der Verren, L. (red.), *De universiteit bouwt 1918-1940*, Gent, 1991; Poulain, N., Technische Laboratoria (Technicum) van de Universiteit Gent. In: *Open Monumentendag 1997*, p. 117-119. Gegevens uit de industrietelling van 1885 in de SAG reeks K nr. 9/1. Een mooi beeld van de drukke activiteit met laden en lossen van schepen aan de loskaai van de fabriek bij de Schelde, met nog een glimp van het oude klooster op de achtergrond, in: Verbeke, A., *Het Gent van toen*, Brugge, s.d., p. 116.
- ¹¹ Opheffing bij besluit van de gemeenteraad van 11 maart 1909 en K.B. 7 juli 1909; SAG, reeks G21.
- ¹² Vermeulen, J., De schat van d'Engelsche Nonnen. In: *Oostvlaamsche Zanten*, 1947, jg. 22 nr. 4, p. 105.

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE – FICHE NR 236

Op 28 december 1901 stelde E. Coppieters Stochove in de rubriek “Goudsmederij - St-Michielskerk, schatten - XVIIe eeuw (1617)” in het Frans een fiche op over

Zilveren Kruisbeelden van de Broederschap van het Heilig Kruis

Sprekend over twee kruisbeelden die in het bezit waren van de Broederschap van het Heilig Kruis scheidte Kervyn in de "Eglises de Gand" vol. II p. 114 verwarring.

De waarheid is de volgende: de Broederschap bestelde in 1617 twee kruisbeelden bestemd om de stukken van het echte kruis, waarvan zij in het bezit gekomen was, te bevatten.

Een van deze relikwieënhouders (want het waren in werkelijkheid relikwieënhouders) werd toevertrouwd aan Jacob Schoofs, goudsmid in Antwerpen en wordt vermeld in de rekeningen 1618-1619 en maakt heden geen deel meer uit van de schatten van de kerk.

De andere werd betaald met een gift van 50 pond, ontvangen van Michel Van Heurne, vóór zijn intrede in de religie.

Ziehier in welke termen de *Liber Sodalitatis Ste Crucis* verslag uitbrengt van deze gift en van de resolutie die er het gevolg van was:

“den 17n Aug. 1617 is by diversche heeren van de sodaliteyt van het h. Cruce gheresolveert dat men mette somme van 50 ponden grooten vlaems by den eerw.heer Pater Michael Angelus Gandensis Capucinus f d^m Christophori Van Heurne voor zyn professie ghegheven zal ghemaect worden een zilveren vergulden Cruce, omme de reliquien van het h. Cruce daerinne te rusten daertoe ghefigurerert zullen worden op een zyde de h. Cruysvindinghe

ende op d'andere zyde de h. Cruysverheffyngh. Boven een Sanctus Franciscus, onder Sanctus Bernardus metgaders in den voet gheschreven eenighe bequaeme sententien uute h. Schrifture ten h. Cruce dienende ...”

De bovenste tekening toont ons onmiddellijk dat het gaat over het voorwerp uit de *Liber Sodalitatis*. Het volledig kruis, zonder het voetstuk, heeft een hoogte van 610 millimeter en een breedte ter hoogte van de armen van 400 millimeter.

Het is van geciseleerd zilver en versierd met edelstenen. In het midden bemerken wij de relikwie van het ècht kruis en aan de uiteinden zilveren platen die opeenvolgend voorstellen, de bovenste Sint Franciscus met de inscriptie S. FRANCISCVS PLANTAVIT, de linkse sinte Hélène aan de voeten van dewelke men kan lezen: S. HELENA INVENIT deze rechts: Sint-Héraclée met de vermelding S. HERACLIVS EXALTAVIT, deze onderaan: Sint-Bernard met de zin: S. BERNARDVS AMAVIT.

Wanneer men het kruisbeeld omdraait bemerkt men vijf platen tegenover deze die wij komen te beschrijven. Deze in het midden stelt het *Agnus Dei* voor, de anderen zijn allegorische figuren uit teksten van het Heilig Schrift. Als uitvoering zijn zij inferieur aan de eerste en schijnen afkomstig te zijn van de hand van een andere kunstenaar.

De voet, waarvan sprake in de *Liber Sodalitatis*, bestaat niet meer, hij werd vervangen door een moderne voet zonder de minste kunstwaarde.

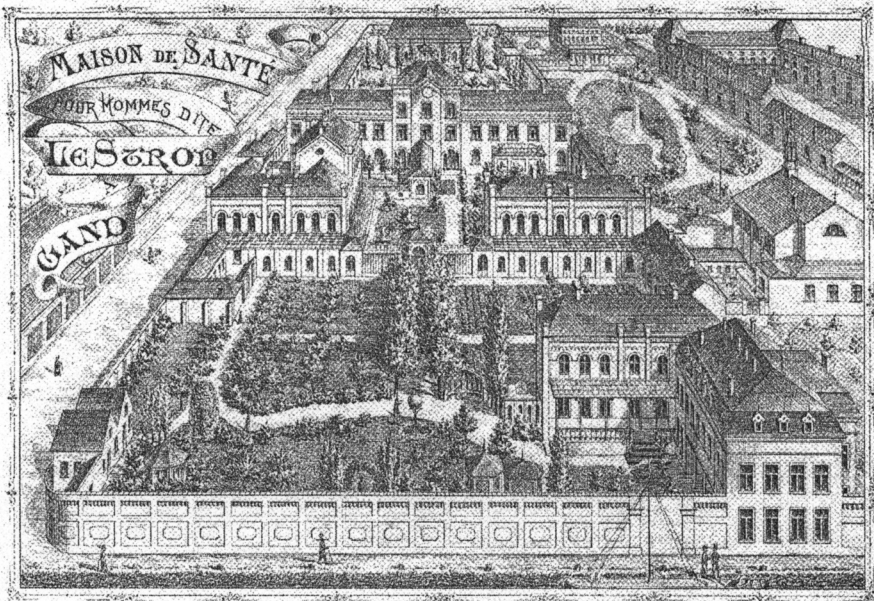
Cf. Kervyn de Volkaersbeke, *les Eglises de Gand*, t.II.p.114

MINDER BEKENDE EN/OF VERDWENEN LOCATIES

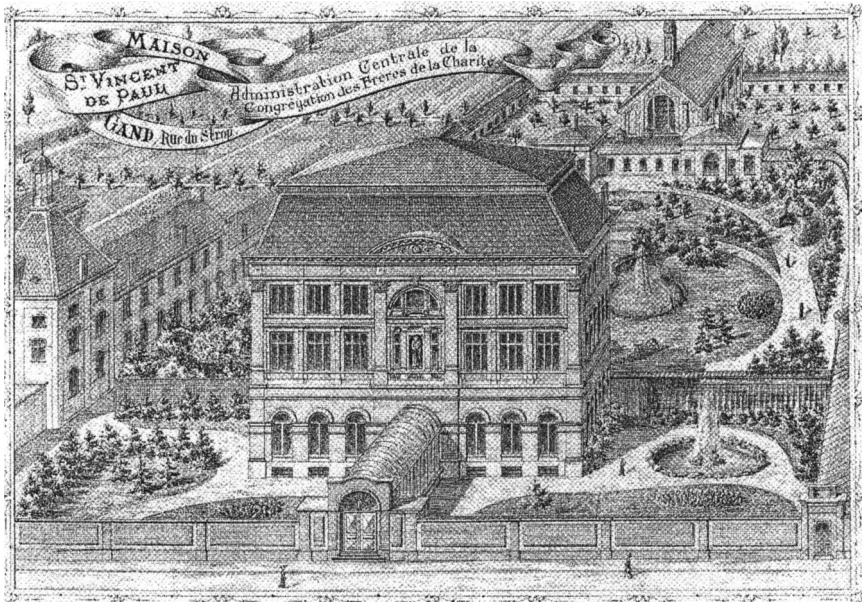
't Strop van de Broeders van Liefde

In het begin van de 19e eeuw had kanunnik Petrus Jozef Triest (1760-1836) te Gent twee congregaties opgericht: de Zusters van Liefde (1803) en de Broeders van Liefde (1807); in 1825 richtte hij ook de Broeders van Sint Jan te Deo op. De Broeders van Liefde zetten zich in voor de misdeelden, de armen, de vondelingen, de blinden, de doofstommen, de krankzinnigen. In 1815 namen de Broeders de zorg op zich voor de “gekken” die in ketens en mensonterende omstandigheden in het Geeraard de Duivelsteen werden opgesloten. Maar de huisvesting bleef lamentabel, de broeders hadden te weinig middelen. Dr. Guislain, de eerste in ons land die krankzinnigheid voorstelde als een ziekte die kon genezen worden, kwam hen ter hulp. De krankzinnigen werden overgebracht naar het voormalig klooster van de Cellebroeders of Alexianen, die eveneens geesteszieken verzorgden, aan de Houtlei (later Instituut Sint-Amand), en dat volgens zijn principes was omgebouwd. Dr. Guislain werd hoofdgeneesheer; de congregatie leverde verplegers en opzichters. In 1857 betrokken de 294 zieken het nieuw gesticht aan de Palinghuizen, Brugse Poort, in de volksmond Saint-Guislain genoemd. Een van de meest bekende patiënten aldaar was ongetwijfeld kunstschilder en tekenaar Oscar Colbrandt, die er verbleef van 1942 tot aan zijn dood in 1959. Sedert 1987 lopen er in het Gesticht belangrijke tentoonstellingen. In 1989 verscheen er een lijvige en rijkelijk geïllustreerde catalogus. Zie ook Ghendtsche Tydinghen, 1990.

De Broeders van Liefde, met als patroonheilige de 17e eeuwse Franse priester Sint Vincentius a Paulo voor wie spiritualiteit en armenzorg heel belangrijk waren, hebben, door hun bijzondere methode van aanpak, de reputatie bekwaam en gespecialiseerd te zijn in het verzorgen van krankzinnigen en het onderwijzen en verzorgen van mentaal gehandicapten en abnormalen. Het is heden een internationale congregatie met huizen in 26 landen, actief in vier werelddelen. De hoofdzetel is nog steeds in Gent gevestigd. Het generaalat werd in 1967 naar Rome overgebracht. In België zijn er een dertigtal kloosters van de Broeders van Liefde, allen verbonden aan een school of een instelling voor geestelijke gezondheidszorg. Waren de eerste Oversten in belangrijke mate betrokken bij de uitbouw en de organisatorische problemen van 't Strop, de voorlopig laatste, Broeder René Stockman, provinciaal overste, werd voor-

Een deel van 't Srop.
 Onderaan de Sropkaai, links de St.-Juliaanstraat; helemaal bovenaan de Sropstraat;
 midden rechts de kapel.

al geconfronteerd met de reconversie in de psychiatrie sedert 1990 en de herstructureringen in het onderwijs. Tegenwoordig is broeder Stockman generale overste te Rome. De weg die de Broeder van Liefde gaat, is de weg van de liefde. Een weg die hij heeft te gaan samen met de lijdende mens.

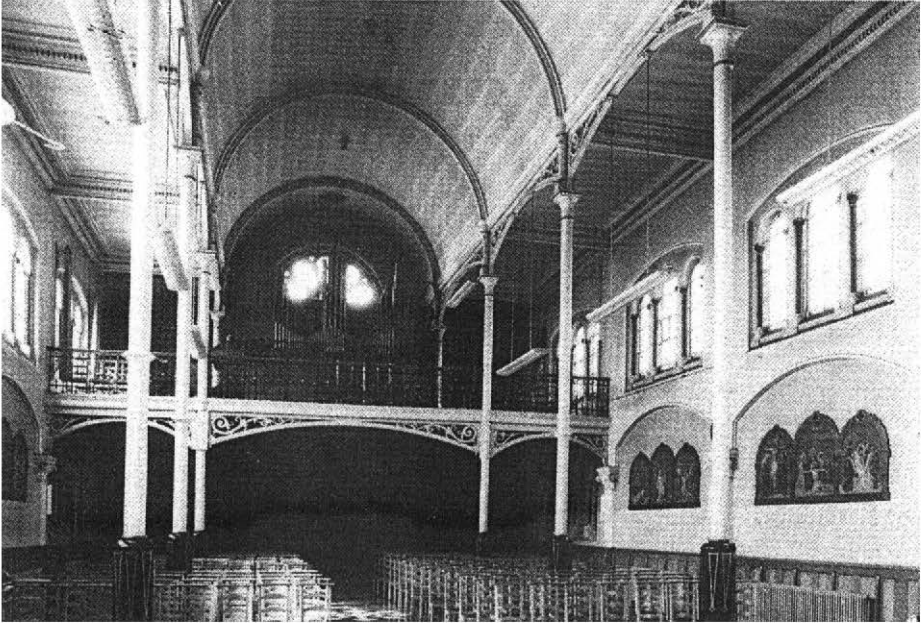
Regelmatig treden novicen in (vooral veel Afrikanen) en worden nieuwe broeders geprofest. In 2009 nog een tiental, waaronder één Belg.

De bocht die de Schelde hier (Stropkaai) neemt richting Sint-Lievenspoort, was buiten de stadsmuren gelegen. Het was voor de scheepvaart van de 18e eeuw en vroeger een moeilijke passage, een echte “strop”. De nieuwe Schelde (Muinkschelde), richting Ter Platen, was toen nog niet gegraven. Vanuit de afspanning ‘t Strop werden verse paarden ingespannen om de boten hier doorheen te trekken.

In 1841 kocht kanunnik Benedictus De Decker, op aandringen van Dr. Guislain, de oude guinguette ‘t Strop bij de Schelde aan de Stropkaai, die er al stond van de 17e eeuw en vooral bekend was voor gebakken blieken, paling en waterzooi... en rijstpap. Het werd door de broeders uitgebreid, verbouwd en omgevormd tot een instelling, une “Maison de Santé” voor mannelijke geesteszieke patiënten uit welstellende families uit binnen- en buitenland, de “heren” van ‘t Strop (zoals de Antwerpse dichter en kunst drukker Joseph Ernest Buschmann, die er in 1853 op 39-jarige leeftijd overleed), die hier een luxueuze verzorging genoten. Dit in tegenstelling met het Alexianenklooster waar arme patiënten (ten laste van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen) werden verzorgd. In de achterliggende tuinen werd het Sint-Alfonsushuis opgetrokken. Ook hier was Dr. Guislain de hoofdgeneesheer. De landelijke herberg ‘t Strop werd vanaf 1842 de bakermat van het huidig stropcomplex. Het domein werd geregeld uitgebreid door aankopen van percelen. Naarmate de zieken binnenkwamen, werden er ook nieuwe paviljoenen bijgebouwd. In 1874 kochten de Broeders van Liefde ‘t Strop van kanunnik De Decker. Het onderscheid tussen rijke en arme patiënten is door de democratisering van de gezondheidszorg sedert 1960 volledig opgeheven.

In de 19e eeuw kende deze kant van de stad, Citadelpark-Citadellaan-Schelde, een grote uitbreiding en tussen 1877 en 1900 werden nieuwe straten getrokken tussen de Schelde en de Ottergemsesteenweg, zoals de Lente-, Zomer-, Herfst- en Winterstraat en de Stropstraat. Het domein aan de Stropkaai was toen nog heel landelijk en het was voor de Broeders van Liefde vrij gemakkelijk er nieuwe terreinen te verwerven..

Heden is ‘t Strop een uitgestrekt en veelzijdig complex tussen de Stropkaai, de Sint-Juliaanstraat en de Stropstraat. Er waren of zijn een klein noviciaat (1870-1908), voorheen in de Bijloke; een normaalschool van de Broeders van Liefde, in 1926 naar Zwijnaarde verhuisd, heden Sint-Paulusschool; de kloos-

Kapel van 't Strop. Let op de witte gietijzeren pijlers.

tergemeenschap van Sint-Alfons, opgeheven in 1997; Sint-Alfons kliniek, in 1950 vervangen door nieuwbouw; Sint-Vincentiushuis of Groothuis of het moederhuis van de provinciaal (1897-1967) aan de kant van de Stropstraat; Sint-Jozef, een vrije school voor leerlingen met een mentale handicap ; Sint-Jan Berchmansschool, thans buitengewoon secundair onderwijs Sint-Juliaan ; een psychiatrisch instituut; Sint-Jozefinstituut, voor jonge bewoners van het Dr. Guislaininstituut; een afdeling van De Sleutel; een kliniek; de Effata-gemeenschap (sedert 1996); een neo-romaanse kapel en vooral ook veel ruimte voor binnenplaatsen en tuinen, zoals Dr. Guislain, die de voorkeur gaf aan het platteland voor zijn patiënten, dat zou gewild hebben.

In de voormalige guinguette, die in 1960 werd gesloopt en vervangen door nieuwbouw, bevond zich de afdeling St. Marie voor de hoogste klasse van de betalende patiënten. Deze werd echter in 1960 vervangen door de Sint-Alfonskliniek aan de Juliaanstraat. Er werd in de 20ste eeuw zeer veel gebouwd en al de afdelingen van het complex zijn vandaag verbouwde en vergrote gedeelten, achter een omheiningmuur van 1892. In 1997 fuseerden de Sint-Alfonskliniek en het Dr. Guislainziekenhuis en werden zo één afdeling.

Het vroeger klein noviciaat is een imposant U-vormig gebouw in neoclassicistische stijl, met een door een muur afgesloten voorplein. Het dateert van 1893. Het werd na 2000 afgebroken De neo-romaanse kapel achter de uitgestrekte binnentuin, is een rechthoekig gebouw van vijf traveeën dat dateert van 1894. Ze staat centraal op de campus. De gietijzeren pijlers tussen middenbeuk en zijbeuken zijn het merkwaardigst. Twee lage, rechthoekige zijkapellen werden in 1906 aan het koor toegevoegd. In 1939 werden de banken door stoelen vervangen. Boven het doksaal een dakruiter of punttoren voorzien van galmgaten en vier horlogeplaten. De zijbeuken zijn enkel voorzien van rondboogvormige drielichten. Het roosvenster is van glazenier Cesar Vanhevele. Vroeger gepolychromeerd interieur, heden egaal geschilderd. De middenbeuk is overwelf door een tongewelf; de zijbeuken zijn vlak afgedekt. De kapel zal geklasseerd worden als monument

In 2007 organiseerde het Museum Dr. Guislain een tentoonstelling “200 jaar Broeders van Liefde”.

Literatuur

L. De Beuckelaer, Kleine geïllustreerde historiek, 1966.

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 4 nc. Stad Gent. 19^e en 20ste eeuwse stadsuitbreiding.

L. de Kezel, archivaris, teksten over de Broeders van Liefde.

L. de Kezel, 100 jaar Sint-Vincentiushuis, brochure, 1997.

Internet. Google.

Daniël Van Ryssel

GUISLAIN

(Pierre Kluysskens schreef deze hommage 65 jaar geleden)

Wie heden een krankzinnigengesticht bezoekt, zou zich met moeite kunnen inbeelden dat in het begin van de XIXe eeuw, voor een zekere categorie mensen, de geesteszwakken, nog niets of weinig tot het verbeteren en verzachten van hun lot was uitgedacht en dat de meeste onder hen nog aan de ketting lagen als gewone misdadigers of door het volk werden bespot en uitgejouwd als gevaarlijke elementen in de maatschappij.

Jozef Guislain, welke dokter Burgraeve zo raak “le Pinel de la Belgique” heeft genoemd, was de eerste om in onze gewesten zijn stem te laten opgaan om meer menslievendheid in de behandeling van krankzinnigen aan de dag te leggen en om door woord en door raad de strijd aan te binden voor een beter lot en een volledig nieuw regime.

Niets echter scheen hem in het begin tot een dergelijk apostolaat voor te bestemmen.

Uit een kunstminnende familie geboren op 2 februari 1797, gaf de jonge Jozef reeds vroeg blijk van een groote begaafdheid als tekenaar, talent welk wij later bij hem zullen terugvinden, namelijk in de zelf opgemaakte tekeningen en schetsen in zijn werken, en in het plan dat hij opmaakte voor het krankzinnigengesticht te Gent.

Als lid van de gouvernementele Toezichtscommissie was hij de ontwerper van talrijke architectonische gegevens.

Zijn plan voor een gesticht werd trouwens door de “Société des Beaux-Arts de Bruxelles” in 1824 bekroond met een gouden medaille: “Accessit d’architecture. Joseph Guislain de Gand. 1850”.

Bij een bezoek echter dat hij een van zijn vrienden, student in de geneeskunde bracht, werd hij plots dermate getroffen door de aanblik van een gedesarticuleerde kinderkop die zijn vriend aan ‘t bestuderen was, dat hij besloot eveneens diezelfde loopbaan te kiezen en van die dag af de tekenkunst liet varen om zich enkel op de geneeskunde toe te leggen.

Na slechts met veel moeite de toelating van zijn ouders ontvangen te hebben, assimileerde hij op twee jaren tijd het Latijn en begon dan aanstonds zijn studies aan de “Ecole de Médecine” van het toenmalige Scheldedepartement.

Hij moet reeds heel vroeg blijk hebben gegeven van een grote vaardigheid want zijn biografen verhalen ons dat hij in 1812, na de nederlaag van Napoleon bij Moskou, als “medehelper” in het tijdelijk hospitaal aan het Groot-Beijnhof dienstig was en na de slag van Waterloo dezelfde functies in het

Geboortehuis van Guislain in het Ingelandgat.

Militair Gasthuis mocht vervullen.

In 1816 en 1817 verwerfde hij aan de “Ecole de Médecine” de eersten prijs voor Plantenkunde, Anatomie, Scheikunde, Physiologie, Ziekteleer, Heel- en Verloskunde.

Na de opening in onze stad van de hogeschool, liet Guislain er zich inschrijven om zijn studies te voltooien en bekwam er in 1819 een erepenning voor zijn Memorie over de miltstudies.

Hetzelfde jaar nog, op 31 juli, promoveerde hij tot doctor in de Geneeskunde na een schitterende verdediging van zijn dissertatie “Les exhalations sanguines en général”.

Toen reeds waren zijn blikken en zijn gedachten gericht naar de onmenselijke methoden die bij de behandeling der krankzinnigen werden aangewend en voortaan zou zijn leven een strijd worden tegen de onverschilligheid der hogere instanties en den onwil van de massa.

In 1825 verscheen zijn “Traité sur l’aliénation mentale et les Hospices d’aliénés” dat door de Geneeskundige Toezichtscommissie voor de Provincie van Noord-Holland met algemene stemmen met een prijs van dertig dukaten werd beloond.

Dit zou een eerste stap wezen in zijn opzoekingen en aangemoedigd door dit succes werkte hij nu voortdurend aan de verspreiding van zijn gedachten die stilaan in de geneeskunde en politieke middens veld wonnen.

Drie jaren later wordt hij Hoofdgeneesheer van de Gentse krankzinnigengeestichten benoemd, waar hij een rijke ondervinding opdeed die hij in een vermaard gebleven werk “Traité sur les Phrénopathies” in 1835 uiteenzette.

Kort nadien werd hij leraar in de Physiologie aan de heringerichte Gentse Hogeschool benoemd, nadat Prof. J.F. Kluyskens in naam van geheel de faculteit van Geneeskunde bij de Regering had aangedrongen opdat door die benoeming de wensen van hen allen zou worden verwezenlijkt.

Zijn wetenschappelijke werken volgen nu elkaar in snel tempo op; vertalingen van zijn “Traité sur les Phrénopathies” werden in alle talen uitgegeven en oefenden een geweldige invloed uit in alle beschaafde landen

Tussen 1835 en 1838 liet hij achtereenvolgens verschijnen: “De la débilité”, “Le Délire n’est pas un symptôme propre aux lésions de l’arachnoïde”. “Recherches sur les usages de la capsule de Glisson”, “Exposé sur l’état des aliénés en Belgique” en nog andere publicaties die een ware omwenteling in het behandelen der krankzinnigen zouden teweegbrengen.

In plaats van de personen als schadelijk en gevaarlijk te aanzien, werd nu de gedachte vooropgesteld hen als speciale zieken te behandelen, wier lot men in de mate van het mogelijke moest verzachten er aangenamer maken.

Tijdens een reis naar Zwitserland en Italië, kon Guislain ook in het buitenland

Dr. Jozef Guislain. 1797-1860

de bestaande toestanden onderzoeken en aan de hand van zijn bevindingen deze factoren tot zijn verdere studies aanwenden.

In 1841 kon eindelijk de regering er toe gebracht worden een Commissie in het leven te roepen om de toestand der krankzinnigen in het land na te gaan - het verslag van die commissie wees trouwens op talrijke misbruiken en nakomingen in onze gestichten.

In een artikel "Nos aliénés" wees Guislain nogmaals op de voorgestelde verbeteringen en drong bij de regering aan opdat zij de nodige maatregelen zou treffen.

Eindelijk werd in 1850 een wet nopens de totale herinrichting der krankzinnigengestichten in België van kracht.

Enkele maanden vroeger reeds had de stad Gent op aandringen en onder impuls van Guislain het voorbeeld gegeven door de oprichting van een dergelijk gesticht te stemmen, gesticht dat naar zijn weldoener en ontwerper "Guislaingesticht" werd genaamd en waar vanaf 1858 de krankzinnigen konden worden ondergebracht, in lokalen die toen als de meest geschikte voorkwamen.

Doch ook buiten deze toewijding aan zijn taak en deze studies, is Guislain een der vooraanstaande figuren uit zijn tijd gewenst: Lid der Koninklijke Academie voor Geneeskunde benoemd in 1842, briefwisselend lid der Academie voor Geneeskunde van Parijs, schrijver van verschillende studies over Typhus en andere ziekten, was hij tevens in de gewone omgang en in zijn dagelijks leven een der meest achtbare persoonlijkheden uit het land.

Ridder in de Leopoldsorde vanaf 1840, werd hij tot officier in de orde op 28 februari 1855 gepromoveerd. De "Société de Médecine de Gand" gaf bij die gelegenheid een prachtig banket waarop de studenten in de Geneeskunde van de Gentse Hogeschool als blijk van waardering en dank aan Professor Guislain zijn marmere borstbeeld dat door de Brusselse kunstenaar Van Eenaeme was beeldhouwd, ten geschenke gaven.

Hij sprak eveneens de lijkrede uit van dokter Wauters en prof. J. F. Kluyskens, met wie hij zeer bevriend was.

Hij was bovendien lid en voorzitter geweest van het “Comité Central de vaccine” en Gemeenteraadslid tot einde 1857.

De inrichting van het krankzinnigengesticht buiten de Brugse Poort te Gent, was de uiteindelijke verwezenlijking van zijn levensdroom en ideaal.

Hetzelfde jaar nog verplichtte de ziekte hem nog verder zijn professoraat uit te oefenen en twee jaar later op 1 april 1860 sterft hij, na een van de meest schitterende en verdienstelijke loopbanen.

De “Société de Médecine de Gand” zou echter weinige tijd nadien een inschrijving bij alle geneesheren uit het land openen voor een monument, en op 10 juli 1887 werd het standbeeld te zijner ere in onze stad opgericht.

Al wat in die tijd voor de krankzinnigen werd verwezenlijkt, is zijn werk geweest: met onverpoosde ijver en onwrikbare wil heeft hij jarenlang gearbeid om zijn plannen in de hogere middens ingang te doen vinden. Zijn werken die de vrucht waren van grondige studies en opzoekingen, van talrijke reizen in het buitenland en van persoonlijke ondervinding, zijn een groots monument zijn naam en onze stad ter ere.

Wij konden hier moeilijk deze 150e verjaardag (in 1947 nvdr) van zijn geboorte ongemerkt laten voorbijgaan. Mocht deze korte bijdrage het hare ertoe bijdragen om Guislains naam levend in het hart van zijn stadsgenoten te bewaren.

Pierre Kluyskens

HERDENKINGSDAGEN IN 2013

Wat gebeurde er

25 jaar geleden

- 12 juli 1988: Dood van John Massis.
27 augustus 1988: Dood van Tamboer.
15 december 1988: Dood van Gontran Van Severen.

50 jaar geleden

- 25 januari 1963: De Universiteit koopt het Pand.
17 april 1963: Stichting van het Campo-Santobeschermingscomité.
29 juli 1963: Laatste concert van de Kuldere op de Korenmarkt.
27 december 1963: Dood van Mgr. Callewaert, 27e Bisschop van Gent.
28 december 1963: Laatste rit van Tram 6.

75 jaar geleden

- 7 januari 1938: Dood van Karel Doudelet.
18 februari 1938: Dood van Eedje Anseele.
1 maart 1938: Afschaffing van de politiehonden.
9 april 1938: Dood van André Callier.
30 april 1938: Dood van Gustave D'Hondt.
11 juni 1938: Aardbeving in Gent.
3 juli 1938: Onthulling van een gedenkplaat aan het sterfhuis van Florimond Van Duyse.
24 oktober 1938: Dood van Victor Carpentier.
25 december 1938: Dood van Armand Heins.
31 december 1938: Laatste nummer van de "Gazet van Gent" als dagblad.

100 jaar geleden

- 8 januari 1913: De Draak wordt geplaatst op de nieuwe toren van het Belfort.
22 januari 1913: Dood van Ferdinand Van der Haeghen.
3 februari 1913: Geboorte van Rosa Geinger.

- 26 april: Opening van de “Expositie”.
- 1 juni 1913: Boksmatch in de Expositie tussen Georges Carpentier en Bombardier Wells.
- 22 juni 1913: Inhuldiging van de nieuwe toren van het Belfort.
- 10 juli 1913: “L’Escaut et la Lys” van de Lalaing wordt geplaatst aan het begin van de Citadellaan.
- 12 juli 1913: Klokke Roeland wordt voor de 1e maal elektrisch geluid.
- 20 juli 1913: Eerste uitgang van de historische stoet van de St- Michielsgilde.
- 9 augustus 1913: Onthulling van het monument van de Gebroeders Van Eyck.
- 17 augustus 1913: Geboorte van Fernand Scribe.
- 30 oktober 1913: Het “Kloddenkot” van Beaumont aan de Overzet brandt volledig af.
- 3 november 1913: Sluiting van de Expositie. Pégoud geeft twee demonstraties op St-Denijs.

150 jaar geleden

- 5 Januar 1863: Broeder Joseph Marès wordt Directeur van St-Lucas.
- 13 januari 1863: Men begint met het uitgraven van de Verbindingsvaart.
- 11 februari 1863: De laatste provenierster verlaat het St-Jacobsgodshuis.
- 12 april 1863: Geboorte van de muziekpedagoog Paul Lebrun.
- 1 Mei 1863: Dood van Stéphanie Kekulé-Drory.
- 30 Mei 1863: Afschaffing van het vondelingengesticht de “Rol”.
- 15 juli 1863: “La Société des Choeurs” neemt haar nieuw lokaal in de Bagattenstraat in gebruik.
- 9 september 1863: Dood van Gustave Callier.
- 14 september 1863: Inhuldiging van het standbeeld van Jacob Van Artevelde.
- 16 september 1863: Inhuldiging door Leopold I van de Frère Orbanlaan.
- 21 oktober 1863: De in aanbouw zijnde St-Jan Baptistkerk stort in.
- 14 november 1863: Geboorte van Leo Baekelandt.

200 jaar geleden

- 22 maart 1813: Geboorte van Jules de Saint-Genois.
- 14 april 1813: Napoleon benoemt Mgr. Delabruet tot Bisschop van Gent als opvolger van de Broglie.
- 25 juli 1813: De Seminaristen weigeren aanwezig te zijn op de

diensten in de kathedraal na de gevangenneming van Mgr. de Broglie.
6 november 1813: In de St-Niklaaskerk wordt een zielmis opgedragen aan de op 24 september overleden Grétry.

250 jaar geleden

21 maart 1763: Geboorte van Jan-Baptist Pisson.
10 oktober 1763: Stichting van de Vrijmetselaarsloge “La Candeur”.
31 oktober 1763: 5-voudige moord gepleegd door Mast en Daneels.
3 december 1763: Executie op de Vrijdagmarkt van Mast en Daneels.

300 jaar geleden

27 december 1713: Geboorte van van Emmanuel Pierre François Van Reysschoot.
28 december 1713: Geboorte van Govard Van Eersel, 16e Bisschop van Gent.

350 jaar geleden

20 oktober 1663: Arrest van de Raad van Vlaanderen waarbij de Alexianen bevestigd worden in hun privilege de doden te mogen begraven.

400 jaar geleden

7 februari 1613: Wijding van Frans Van der Burch als 5^e Bisschop van Gent.
26 maart 1613: Stichting van de St-Michielsgilde.
20 juni 1613: De Staten van Vlaanderen verlenen de toestemming tot het graven van de Brugse Vaart.
5 september 1613: Aanvang van de graafwerken voor de Brugse Vaart.

450 jaar geleden

4 april 1563: Plechtige openstelling van de Sassevaart.
29 april 1563: Inhuldiging van de Commissiezaal in het Stadhuis.
9 Mei 1563: Eerste steenlegging van de nieuwe Minnemeersbrug.

650 jaar geleden

23 juli 1363: De Abt van St-Baafs geeft zijn toestemming tot het bouwen van de kapel van het Alynsgodshuis.

WEL EN WEE IN EN NABIJ GENT - SINT-PIETERS DEEL 4 (1936 - 1941)

VOOR U VERZAMELD UIT 31 500 EDITIES VAN DE GAZETTE VAN GENT

28 maart 1936

Van 1 april af zullen bij wijze van proef in de statie Gent-Sint-Pieters boekjes met 25 bons worden afgeleverd voor de bewaring van rijwielen. Ze dienen tot het betalen van het bewaringsgeld, hoe lang de duur ook is, op voet van één bon per onafgebroken tijdsruimte van twee dagen of gedeelte van twee dagen. De boekjes zijn persoonlijk. Ze kunnen zonder formaliteiten bekomen worden aan de prijs van 10 frank. Hun geldigheidsduur bedraagt drie maanden.

8 april 1936

De vrachtprijzen van 4 en 5,50 frank, voorzien voor het vervoer van rijwielen per spoor met één zitplaats en vergezeld van de reiziger, zijn in prijs vermindert wanneer het getal voor eenzelfde bestemming *samen* aangeboden tenminste 12 is of voor dat getal betaald wordt. Voor het vervoer over de banen van één enkel beheer is de prijs 2 frank, van verscheidene beheren 3 frank.

30 maart 1937

Gedurende de Paasdagen hebben zich duizenden Gentenaars verplaatst om een bezoek te brengen aan bloedverwanten of om enige rust te nemen op de buiten of aan de zee.

In de Sint-Pietersstatie werden de rijtuigen bestormd. Er zijn 23 speciale treinen vertrokken en 16 kwamen in de statie aan. Zondag waren er 8 treinen meer voor de kust dan gewoonlijk en 4 kwamen uit Brugge. Maandag waren er 3 bijgevoegde treinen voor de kust en 18 uit Brugge.

Gedurende die dagen zijn 29 048 reizigers aangekomen en 28 436 vertrokken.

4 juni 1937

De *N.M.B.S.* zal eerlang een aanbesteding uitschrijven voor het leveren van automatische toestellen voor het drukken en afleveren van de ticketten welke toegang verlenen tot de kaaien van de staties.

5 juli 1937

Zondagmorgen deed zich ter hoogte van de Snepbrug op de spoorlijn Gent-Sint-Pieters - Oostende een ernstige botsing voor tussen twee treinen.

Om 7 uur 40 vertrok aan spoor 4 de trein naar Blankenberge, bestaande uit een locomotief, een tender en een achttal rijtuigen van eerste, tweede en derde klasse. Deze trein moest om over de Snepbrug op het linker spoor te komen van de grote lijn Brussel - Oostende, het rechter spoor kruisen.

Toen dit zondagmorgen moest gebeuren kwam op hetzelfde ogenblik de trein uit Oostende naar Brussel-Zuid aangereden. De machinst van deze trein reed door het gesloten signaal en ramde zijdelings de trein naar Blankenberge.

De botsing die vrij hevig was had beide locomotieven en tenders uit de sporen geslagen en het platform van een stalen rijtuig derde klasse van de trein uit Oostende ingedrukt. Uit beide treinen stegen hulpkreten op en er ontstond paniek.

De heer Kips, overste van Gent-Sint-Pieters, nam onmiddellijk de nodige maatregelen en deed de gewonden naar het dispensarium van de statie overbrengen, waar ze de nodige zorgen ontvingen. Van de 15 gekwetsten zijn er drie erg aan toe.

Het parket van Gent kwam met de fotografische dienst ter plaatse. Beurtelings werden de getuigen en de machinisten van de beide treinen verhoord. De machinist De Clercq Alfons van de trein naar Brussel-Zuid verklaarde dat hij

te laat het gesloten signaal heeft bemerkt. Onmiddellijk zette hij de remmen aan maar de trein liep over een afstand van 150 meter voort en reed met reeds verminderde vaart de trein naar Blankenberge aan.

In de loop van de ochtend werd het bergingswerk aangevangen. Gans de dag door was er een groot geharrewar in de statie. De massa's treinen van en naar de kust ondergingen geweldige vertragingen. De werken op de lijn naar de kust werden op 6 uren geschat, die van de kust op 12.

In een officiële mededeling wees de *N.M.B.S.* er op dat het te danken is aan de stevigheid van de metalen wagons, dat er niet meer reizigers werden gewond. De heer Jaspar, minister van verkeerswezen, die op het ogenblik van het ongeluk te Gent was en het bestuur van de *N.M.B.S.* begaven zich ter plaatse.

16 augustus 1937

Tot 2 oktober rijdt de luxetrein *Oostende-Wenen-Oriënt-Express* drie maal per week tot Boedapest. Hij vertrekt uit Oostende om 20.38 en uit Gent-Sint-Pieters om 21.18. Hij geeft aansluiting naar Boekarest, Belgrado, Sofia, Athene en Istanbul.

31 januari 1938

Het ontvangstgebouw van de statie Gent-Sint-Pieters wordt vol stellingen geplaatst met het oog op de werken tot modernisering van de statie. Die zullen in snel tempo worden uitgevoerd en moeten tegen 1 april voltooid zijn.

Deze moderniseringswerken worden in de hal gekenmerkt door het verleggen van het reizigersverkeer naar de rechterkant. Gent-Sint-Pieters is de enige Belgische statie waar de reizigers de linkerkant hielden. Die toestand bracht de personen die niet tot de stad behoren in de war en stremde het verkeer.

De loketten voor de afgifte van de biljetten zullen opgericht worden aan de rechterkant van de voorzaal. Op de vroegere plaats zal het spoorwegbeheer een ruim inlichtingskantoor voor het toerisme laten inrichten.

Tal van andere instellingen zullen gewijzigd worden. De al de dichte scheidingswanden waarachter het lokettenpersoneel thans ingesloten zit zullen vervangen worden door grote, heldere spiegelruiten.

Uiteindelijk is er nog een bijzonderheid die in de smaak van de Gentenaars zal vallen. De wisselgangen voor in- en uitgang tussen de voorzaal en de hoofdtunnel zullen verbreed worden, zodat de doorgang voor de reizigers gemakkelijker zal zijn.

20 maart 1938

Op zaterdag 16 april wordt om 3 uur in het gewezen *Flandria Palace* aan de Maria-Hendrikaplaats andermaal een tentoonstelling geopend van vrijetijdswerken door beambten, werkzaam bij de spoorweg-, post-, telegraaf- en telefoondienst. Talrijke hoge ambtenaren zullen aanwezig zijn.

6 april 1938

De pers werd gisteren uitgenodigd om een kijkje te komen nemen in de op gelukkige wijze hervormde Sint-Pietersstatie. De bezoekers werden rondgeleid door de heren Roulot en Kips.

Een paar maanden geleden was men begonnen met de algemene kuis van de grote voorhal en de herstelling van de muurschilderingen. Van die gelegenheid werd gebruik gemaakt om de hal een betere uitrusting te bezorgen, door het verplaatsen en moderniseren van de winketten en het inrichten van een speciale zaal voor toeristische inlichtingen.

De hal werd verruimd en de lokalen voor het in bewaring geven van pakken en rijwielen doelmatiger ingericht. De ingang naar de kaaien is nu rechts aangebracht. De onderaardse doorgang werd opgesmukt en voorzien van uitstallkasten. Er is gezorgd voor een mooiere verlichting van de voorhal en de restauratiegelegenheden en wachtzalen werden van een prachtige decoratie voorzien.

Al die werken werden in een minimum van tijd op de gelukkigste wijze verwezenlijkt naar de plannen van de bouwkundige Moreels.

De nieuwe loketten zijn onder alle opzichten aan te prijzen. Lucht en licht heersen er overvloedig en de praktische, vlugge aflevering van de kaartjes is verzekerd. De nieuwe bergplaatsen voor waren en rijwielen laten toe met de meeste zorg en op de duidelijkste wijze de in bewaring gegeven voorwerpen te rangschikken, zodat een minimum van tijd nodig is voor de aflevering.

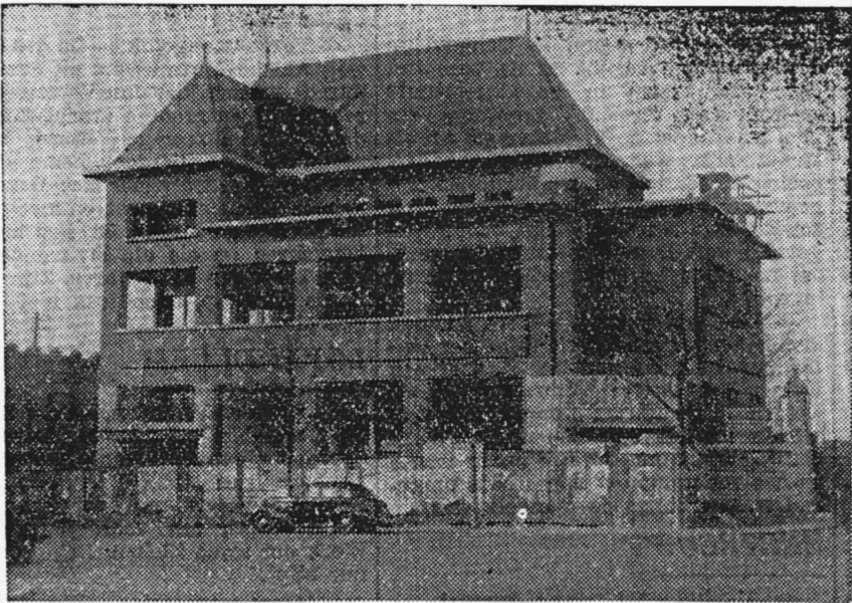
De praktische ingangdeuren tot de tunnel naar de kaaien laten toe een grote massa volk doorgang te geven op eenzelfde ogenblik. De tunnel zelf heeft heel wat gewonnen door de sobere opsmuk. Alleen kunnen de reizigers het nog maar niet over de boeg krijgen rechts te houden om de circulatie te vergemakkelijken. Het bureau voor toerisme, links in de hal gevestigd, lokt de vreemdelingen.

Een korte ontvangst werd gehouden in de wachtzaal en de restauratie voor reizigers derde klasse. De heer Rulot voerde er het woord om het volbrachte werk te loven, te wijzen op de modernisering van alle diensten en zijn dank uit te drukken aan allen die aan de verwezenlijking meehielpen. De statie

Boven: De trein, die van Gent naar Blankenberghe reed, na de botsing.
Onder: De trein uit Oostende, na de ramp.

juni 1937

Het nieuwe Postgebouw aan de St. Pietersstatie te Gent

1939

Gent-Sint-Pieters is thans door de praktische en fraaie inrichting een statie van eerste rang geworden.

30 april 1938

Vrijdagavond hadden in gans de provincie de aangekondigde oefeningen plaats tegen luchtaanvallen. Overal waren perfecte voorzorgsmaatregelen getroffen. Aan de spoorovergangen waren rode en blauwe lichten aangebracht. De lichtdemping in de statie was perfect.

Rond 10 uur loeiden de sirenes en luidden de klokken van de kerken. Wanneer drie vliegtuigen boven de stad verschenen en vuurpijlen afschoten, begon de zware klok van het belfort alarm te luiden. Alle elektrische lichten werden uitgeschakeld, zodat de ganse stad en het omliggende in het duister waren gehuld.

Door de *Bond der Luchtbescherming* waren op talrijke plaatsen hulpposten ingericht, onder andere aan de Sint-Pietersstatie. Om 11 uur eindigden de oefeningen. Alles geschiedde in de beste voorwaarden.

15 juli 1938

Om het bereik van de treinen in de Sint-Pietersstatie gedurende de Gentse Feesten te vergemakkelijken, wordt het publiek met aanvang van 16 juli verzocht zich te willen laten leiden als volgt:

- reizigers met biljetten op voorhand, langs de hoofdingang aan het Maria-Hendrikaplein of de kleine ingang aan de Sint-Denijslaan;
- reizigers die biljetten verlangen voor andere bestemmingen dan de badplaatsen langs het hekken naast de grote ingang aan het Maria-Hendrikaplein;
- reizigers die biljetten verlangen voor de badsteden ingang langs de reisgoedzaal (bagages), rechts aan het Maria-Hendrikaplein.

* Op 27 september besloot de regering de legersterkte te verhogen en de mobilisatie van zes klassen af te kondigen nadat de Sudetenkwestie de spanning tussen Duitsland, Frankrijk en Engeland hoog deed oplopen. De conferentie van München deed de oorlogsdreiging afnemen en na 4 dagen werd gedemobiliseerd.

26 oktober 1938

Een groep inwoners, hotelhouders en handelaars van de wijk Gent-Sint-Pieters, deden reeds herhaaldelijk beroep op de heer Balthazar om het uitzicht van het Maria-Hendrikaplein te doen wijzigen. Men beklagt er zich namelijk over dat het plein het spektakel biedt van een buitendorp en de beplantingen aldaar het uitzicht op de hotels en winkelhuizen belemmeren.

Zonder zich uit te spreken over de gegrondheid van deze klachten wenst de heer minister van *Openbare Werken* aan de belanghebbenden mee te delen, dat deze zaak buiten zijn departement valt en hier uitsluitend het stadsbestuur bevoegd is.

10 maart 1939

Met genoegen vernemen we dat de statie Gent-Sint-Pieters verheven is tot de rang van bijzondere statie. Die tijding zal voorzeker door de reizigers met vreugde vernomen worden, daar zij tot hiertoe altijd in het voordeel van andere staties van het land werd opgeofferd. Alzo wordt de heer Kips, overste van een statie van eerste rang.

4 april 1939

Wanneer gaat in het posthotel Gent-Sint-Pieters het tijdverliezend lolletje eindigen? Woensdag waren om 12 uur drie winketten open. In de veel te kleine plaats stonden een vijftigtal mensen rijtje te schuiven.

Aan het middenwinket stond een boer met een lijnwaadzakje vol zilvergeld en een groot aantal kardoezen met muntstukken die in biljetten moesten worden omgerekend. Achter hem mensen die gromden van *koleire* en niet zonder reden.

Er waren daar werkmensen die meer dan een half uur moesten wachten vooraleer aan de beurt te geraken. De beambten waren allen zeer beleefd tegenover die ongelukkigen. Alhoewel erg overbelast deden ze hun uiterste best om het publiek zo rap mogelijk te bedienen.

Waar blijven de hooggeplaatste ambtenaren uit Brussel, gelast met de inspectie van soortgelijke toestanden? Er waren daar Engelsen en Amerikanen die op vakantiereis waren en meer dan eens onder elkander zeiden: *What a shame!*

Atlantic-locomotief 1939.

13 juni 1939

De *N.M.B.S.* had maandag 12 juni de leden van de parlementaire commissie van verkeerswezen, alsook de vertegenwoordigers van de pers uitgenodigd om deel te nemen aan een proefreis tussen Brussel en Oostende met de nieuwe *ATLANTIC-locomotief* enerzijds en een driewagen-motortrein anderzijds. De reis werd voorafgegaan door een ontvangst in de conferentiezaal van Brussel-Zuid.

De locomotieven voor het slepen van doorgaande treinen, samengesteld uit slechts enkele rijtuigen, zijn voor het merendeel een dertigtal jaren oud en aan vervanging toe.

De *ATLANTIC* heeft een karakteristiek aerodynamisch voorkomen, het gevolg van het aanwenden van een platenmantel, *deviator* genaamd, wegens het principe dat er in bestaat de lucht die de weerstand uitoefent op de voortbeweging van de trein op oordeelkundige wijze af te leiden.

Bij de heenreis bereikte men met een gemiddelde snelheid van 120 kilometer per uur Gent-Sint-Pieters na nauwelijks 28 minuten. Eens voorbij Drongen werd 155 kilometer behaald. De *N.M.B.S.* verdient alle lof met deze nieuwe

verwezenlijkingen. Het publiek zal deze inspanning meer en meer naar waarde schatten.

15 juni 1939

Enige maanden geleden werd een aanvang gemaakt met het oprichten van een gebouw voor de postdienst, gelegen naast de Sint-Pietersstatie. Toen het beheer elf jaar geleden de Zuidstatie buiten dienst stelde, was het reeds overeen gekomen dat de *N.M.B.S.* niet alleen daar maar ook aan het Maria-Hendrikaplein een nieuw lokaal ten dienste van de posterijen zou stellen.

Het nieuw gebouw zal op zeer moderne wijze ingericht zijn en de verbindingen voor het vervoer van de poststukken zullen beter en sneller kunnen gedaan worden.

Wanneer zoals men voorziet het aanstaande jaar het gebouw wordt opgesteld voor het publiek, zal de vurige wens van de ganse bevolking in vervulling komen.

* Op 25 augustus werd het leger in staat van verweer gebracht wegens de verslechterende internationale toestand. Op 1 september werden de vijandelijkheden tussen Duitsland en Polen ingezet. Op 3 september waren Frankrijk en Engeland in staat van oorlog met Duitsland.

27 augustus 1939

De regering had besloten tot het oproepen van de jongste klassen reservisten. Vrijdagavond reeds kwamen de eersten binnen in de Sint-Pietersstatie, in uniform, in tegenstelling tot de ordeloze optocht in burgerkledij bij de mobilisatie vorig jaar.

In de statie was in de grote hal een brede ruimte voorbehouden en paaltjes gaven aan waar de verschillende eenheden dienden te verzamelen.

In kleine groepjes trokken de reservisten naar de kazernen Sint-Pieters of Leopold of naar de hun voorbehouden kantonnementen.

Terwijl heel de zaterdag nog steeds opgeroepen reservisten in dichte drommen te Gent-Sint-Pieters aankwamen, maakte de internationale spanning een onverwacht einde aan menig verlof. Anderzijds vertrokken uit alle grote steden van het land nieuwe vakantiegangers naar de kust. Geen wonder dat in deze omstandigheden talrijke treinen gevoelige vertragingen ondergingen.

12 september 1939

Koortsachtige bedrijvigheid heerst thans in het stadspark, waar men de laatste hand legt aan de afwerking van de schuilplaatsen, waarin het personeel van de *Centrale Electrique* in tijd van nood zich zal kunnen verbergen.

Verder worden ook de oude kazematten tot schuiloord omgewerkt, waar desnoods de burelen van de dispatching van de statie Gent-Sint-Pieters zullen worden ondergebracht.

18 november 1939

Het *Rode Kruis van België* dwingt reeds overal onze eerbied af voor het mooie werk ten dienste van de soldaten. Nu heeft de afdeling Gent besloten vanaf 22 november een kantine te openen in Gent-Sint-Pieters, om alzo de lichamelijke krachten van onze soldaten op te beuren.

In deze kantine zullen gratis sigaretten, broodjes, koffie en melk worden gegeven. Dit is voorwaar een prachtig werk!

23 november 1939

Bij de opening van de kantine van het *Rode Kruis* in de Sint-Pietersstatie ontving de heer De Witte, voorzitter, de heer Story, schepen en beheerder van de *N.M.B.S.*, Van Ghijssel, hoofdingenieur en de heer statiechef Kips.

De kantine is alle dagen open van 8 uur 's morgens tot 9 uur 's avonds voor alle gemobiliseerde soldaten. Men kan er een warme tas koffie bekomen met of zonder melk, soms bouillon en naarmate de giften het toelaten zullen cigarillo's, sigaretten en kleine broodjes worden uitgedeeld.

Er kunnen 55 tassen koffie ineens worden geserveerd. De aangebrachte tafels dienen tegelijk om de tassen neer te zetten en als afsluiting van de dienstafdeling. Elektriciteit en water worden gratis verleend door het statiebeheer.

29 december 1939

Het toezicht in de treinen is de laatste tijd uitgebreid en werd volgens de *N.M.B.S.* door de reizigers goed onthaald. Deze maatregel werd getroffen met het oog op de afschaffing van de controle aan de uitgangen van de staties.

17 januari 1940

Zoals gemeld hebben de beheerders van de *N.M.B.S.* beslist vanaf maandag

15 januari de spoorwegkaartjes aan de uitgang van de staties niet meer af te nemen, teneinde een nieuw gemak aan de reizigers te verschaffen.

Naar het schijnt hebben in de Sint-Pietersstatie veel personen wiens geweten rekbaar is, gepoogd te reizen zonder spoorbiljet. Zij namen die gelegenheid te baat doordat er zeer veel reizigers waren. Maar die oneerlijke personen hadden zonder de waard gerekend.

In de treinen werd een strenge controle uitgevoerd, wat toeliet de hand te leggen op meerdere personen die niet van een reisbiljet waren voorzien. Die stellen zich bloot aan een strenge straf en het kan ook gebeuren dat op het onverwachts in één of andere statie plots toch nog de controle aan de uitgang geschiedt.

21 januari 1940

We hebben de nieuwsgierigheid gehad eens te gaan kijken hoe het *Rode Kruis* er in slaagt tussen 8 uur 's morgens en 9 uur 's avonds gemiddeld 2000 soldaten te bedienen in de kantine van Gent-Sint-Pieters.

Elke van dienst zijnde groep omvat een posthoofd, bijgestaan door een achtstal helpsters. Om de vermoeienis en de eentonigheid te doorbreken, verandert elk van deze helpsters na elk uur van werk.

De 2000 rantsoenen vertegenwoordigen 500 liter koffie en 24 liter melk. Om het suiker te bezigen dat de tijd niet zou hebben in de kop te smelten wanneer de soldaten haastig zijn, bereidt men op voorhand een siroop, welke dan onmiddellijk in de koffietassen kan geschonken worden. Na elk gebruik worden de kommen gewassen in kokend water en gedroogd. Het is het getal proppere kommen die aan het buffet worden gebracht, welke de controle van het aantal uitreikingen toelaat.

Gedurende die tijd snijden andere ambulanciersters de broden en worden brood en koeken geboterd. Dagelijks worden minstens zestig broden gesneden, waarbij men nog een groot aantal kramieken, koeken en taarten dient te rekenen.

Dikwijls komen in de statie troepen aan die van kantonnement moeten veranderen. Deze zijn soms van 's morgens vertrokken en hebben zich niet kunnen ravitailleren. Wanneer de militaire bevelhebber van de statie ze dan naar de kantine leidt is het met genoeg dat men vaststelt welk gunstig onthaal de boterhammen en de koffie ontvangen.

Andere ambulanciersters zijn gelast met omhalingen in de statie en wij durven aandringen opdat allen zouden bijdragen tot het in stand houden van dit werk, waarbij het moreel van onze soldaten opgeknapt wordt.

Zaterdag was een sanitaire treinwagon met geëvacueerde zieken aangekomen.

Een ploeg ambulanciersters bracht warm drinken en voeding. De aanmoedigingen en enkele goede woorden werden door deze personen hoog gewaardeerd.

Laten wij hulde brengen aan de vriendelijkheid en de opoffering waarmee al deze dames in de beste geest van samenwerking hun dienst betonen. Onder het witte uniform van het *Rode Kruis* blijft de leuze *DIENEN* meer waar dan ooit.

Een laatste cijfer om te besluiten: sinds de opening van de kantine op 23 november tot heden werden 110 000 uitreikingen gedaan.

30 januari 1940

De nieuwe post aan Gent-Sint-Pieters nadert snel de voltooiing. Deze zal over alle moderne comfort beschikken en heel wat beter ingericht zijn dan de huidige. De getriëerde brieven komen rechtstreeks op het spoor, zodat het tijdverlies door het vervoer totaal zal uitgeschakeld zijn. Voorwaar een mooie verbetering!

30 maart 1940

Tijdens de Paasdagen waren er 26 speciale treinen naar Oostende en 21 naar Brussel. Toch waren er minder reizigers in de Sint-Pietersstatie dan verleden jaar. Zulks is te wijten aan de huidige toestand en ook aan de afschaffing van het weekend.

* Op vrijdag 10 mei (aanvang van het Pinksterweekeinde) verbrak Duitsland het gegeven woord en viel België, Nederland en het Groot-Hertogdom Luxemburg aan. De Duitse inval was van geen enkele diplomatieke stap voorafgegaan. De staat van beleg en de algemene mobilisatie werd afgekondigd.

12 mei 1940

Zaterdagmorgen waren Duitse vliegtuigen boven Gent. Bommen werden geworpen in de omtrek van de Snepbrug, met het doel de spoorwegverbinding te vernietigen. Ze kwamen echter in het veld terecht.

15 mei 1940

Gent kende maandagavond zijn eerste erge luchtaanval. Bij het zware bombardement werd de nieuwe wijk van Gent-Sint-Pieters geteisterd. Talrijke huizen

werden vernield of beschadigd en verscheidene burgers gedood of gewond. Even over 8 uur verschenen uit zuidwestelijke richting plots drie vijandelijke vliegtuigen boven de stad. Nog voor het alarmsignaal kwam, trad het afweergeschut in werking. De wolkjes van de granaten stippelden zich uit op de laaghangende, bleekgrijze wolken, waartegen de luchtmonsters zich duidelijk aftekenden.

Ze vlogen dus vrij laag en richtten zich naar de nieuwe wijk van Sint-Pieters. Onmiddellijk werd het verkeer gestaakt. Honderden mensen, meestal pas aangekomen vluchtelingen die de straten op dat ogenblik vulden, zochten inderhaast een onderkomen in huizen en schuilkelders.

In een oogwenk was het geronk van vliegtuigmotoren bijzonder duidelijk geworden. De bommensalvo's volgden elkander op binnen de tijd van een paar seconden. Met drie tot vijf projectielen tegelijk kwamen de moordtuigen neer. De luchtverplaatsing was geweldig en hartbeklemmend.

Toen de vliegtuigen uit het zicht waren verdwenen kon men zich een gedachte vormen van de aangerichte verwoesting. Straten lagen opengerukt. Huizen waren gescheurd en ingestort. Op een paar plaatsen stegen rookwolken op: het brandde!

Putten van anderhalve meter diepte, verwrongen sporen, vernielde trams. In een straat zagen we een auto die met de wielen in de lucht nog slechts aan een ineengedrukte ijzeren bak deed denken.

Ganse voorgevels waren weggerukt en cafétterrassen in puin geslagen. Van ontelbare huizen waren al de ruiten stuk en de aan flarden gescheurde gordijnen wapperden door de ramen.

Onmiddellijk snelden de rode kruisauto's en de pompiers van alle kanten toe. Zo goed als men kon bergde men de eerste lijken en transporteerde men de gewonden. Nieuwsgierigen werden op afstand gehouden.

Plotseling kwam het geronk weer naderbij. In minder dan geen tijd waren de schuilplaatsen overvol. De manschappen die gelast waren met de passieve verdediging deden flink hun plicht, maar er gebeurde niets.

Men verliet de kelders maar plots weerklonk een nieuw alarm, tot drie maal toe en uiteindelijk kwam de tragische ontknoping. De Duitse toestellen vlogen weer over de beproefde wijk. Het waren opnieuw helse bommensalvo's. Sirenes gilden, ambulances reden bellend voorbij in een koers om mensenlevens te redden.

Nog meer huizen waren vernield. Een oude afspanning, hervormd in een modern restaurant, was geheel platgeslagen. Verscheidene inwoners waren onder de puinhopen bedolven. Een rampzalig visioen!

* *Gent werd door de Duitse troepen bezet op 23 mei 1940. De koning van België wou een einde stellen aan verder bloedvergieten en meldde op 28 mei aan de Duitse legeroverheid dat het Belgisch leger alle weerstand opgaf. De Belgische regering die in Frankrijk verbleef verklaarde deze capitulatie niet te kunnen aanvaarden en verder met Engeland en Frankrijk de strijd te zullen voortzetten.*

Aan de Sint-Pietersstatie en op de vroeger zo drukke Maria-Hendrikaplaats is weinig of geen beweging. Op niet één van de 12 tramlijnen die daar hun eindpunt hebben is een rijtuig te bespeuren.

De bewoners uit de omgeving, die na de bombardementen hun huizen verlaten hebben, voelen denklijk geen haast om er terug te keren. Het plein is opgekuist. In sommige koffiehuisen zitten Duitse en ook Belgische soldaten. Over de toestand aan de Snepbrug kon weinig worden gezegd. Aangezien meerdere Belgische soldaten van die richting kwamen, oordeelde men dat die brug niet kon gesprongen zijn. Ze is echter wel vernietigd, maar de overgang voor voetgangers is onbeschadigd gebleven.

31 mei 1940

Op de spoorwegbrug aan *Het Strop* is men met herstellingen bezig. Duitse ponteniers, geholpen door werklieden, vervangen er één spoor. Gisteren stond een zware locomotief met tender gereed om de brug te testen. Langs beide zijden is er een overzet ten dienste van voetgangers en fietsers.

Aan de vernielde Snepbrug werd aanvang gemaakt met de herstellingswerken. Soldaten hebben onder de spoorbrug een dubbel houten staketsel aangebracht dat het gewezen ijzeren gebinte zal schragen. Over enkele dagen zullen metalen banden de gescheurde gebinten weer samenbrengen, zodat de brug slechts weinig van haar vroeger uitzicht zal verliezen.

7 juni 1940

De Duitse bezetter heeft in de statie Gent-Sint-Pieters op 5 juni een *Eisenbahnbetriebs- und Verkehrsamt* Gent opgericht, met als doel het spoorwegnet te reorganiseren. Een veertiental ambtenaren zijn met deze dienst gelast.

16 juni 1940

Het *Eisenbahnbetrieb* van de groep Gent heeft door het herstellen van de spoorlijn Merelbeke - Dendermonde aansluiting gekregen met Antwerpen en

Brussel. Het treinverkeer zal voortaan Duitsland kunnen bereiken langs Nederland.

Sinds gisteren is de verbinding tussen de staties van Merelbeke en Gent-Sint-Pieters verwezenlijkt door de aanleg van een enkele spoorlijn over de Stropbrug. De noodbrug rust op vijf houten pijlers, waarvan de middelste in de Schelde is opgericht.

21 juni 1940

De Snepbrug over de Leie is terug opgehaald en een houten pijler ondersteunt de twee stukken die met elkander verbonden werden. De brug is weer toegankelijk voor het spoorverkeer.

22 juni 1940

Door de exploitatie van de lijn Moeskroen - Tourcoing is Gent-Sint-Pieters sedert 20 juni aangesloten met Rijsel. Dank zij de snelle werking van het *Eisenbahnbetriebsamtes Gent* is de belangrijke as Duitsland - Nederland - Antwerpen - Gent - Kortrijk - Frankrijk tot stand gekomen.

Sinds gisteren is er terug spoorverkeer op de lijn Gent-Sint-Pieters - Oostende.

16 juli 1940

De bezettende macht heeft burgerlijk spoorwegpersoneel in dienst genomen. Op enkele opzichters na is de rangeerdienst volledig aan ongeveer 150 Belgen toevertrouwd, waaronder 48 rangeerders.

9 augustus 1940

Van heden af zal in de statie Gent-Sint-Pieters zoals voorheen de aanneming en aflevering van rijwielen en het in bewaring geven van goederen dagelijks geschieden van 6 tot 24 uur.

10 augustus 1940

In de statie Gent-Sint-Pieters wordt heden het spoorwegverkeer voor reizigers heropend met Belgisch personeel. De volgende lijnen worden terug in dienst gesteld:

Gent - Eeklo - Brugge, Gent - Terneuzen, Gent - Sint-Niklaas -

Antwerpen en Gent - Oudenaarde – Kortrijk.

De Snepbrug was niet gevallen, enkel in het midden wat doorgezakt, waardoor het treinverkeer onmogelijk werd gemaakt. Deze is reeds hersteld. Het middendeel rust op een stevig houtwerk van zware balken dat midden in de Leie is geplant. De voetgangersbrug is niet beschadigd geweest

De mooie, hoge Stropbrug, het betonnen bolwerk dat diende als spoorbrug voor de lijnen van Gent naar Dendermonde, Antwerpen, Eeklo en zo meer werd totaal vernietigd. Het vergde weinig tijd om er een andere te leggen. Dit werk werd uitgevoerd door de Duitse *Eisenbahndirection Brüssel*. Ze is gemaakt bij middel van heel zware ijzeren balken die midden de Scheldestroom op een sterk paalwerk rusten. Sinds enige tijd rollen de treinen er reeds over twee lijnen.

17 september 1940

De controledienst op de eetwaren heeft in de statie Gent-Sint-Pieters drie wagons aangeslagen met aardappelen die onregelmatig werden verkocht. Bij verscheidene handelaars werden aardappelen in beslag genomen welke op slinkse manier onttrokken waren aan de reglementering. Bij een inwoner aan de Heuvelpoort werd een hoeveelheid koffie en rijst aangeslagen.

18 september 1940

Zondagmorgen zijn uit de statie Gent-Sint-Pieters 250 arbeiders naar Duitsland vertrokken. Er was in het bijzonder gezorgd voor de meisjes en de vrouwen die wagons tweede klasse ter beschikking kregen. Nog steeds worden werklieden uit alle bedrijven gevraagd, alsook textielarbeidsters, huishoudsters en dienstmeiden.

Alle dagen kunnen Inschrijvingen geschieden van 8 tot 17 uur in de burelen van de arbeidsmarkt, Recolettenlei 8.

22 oktober 1940

Het Maria-Hendrikaplein heeft de vooroorlogse drukte bijna geheel herwonnen, althans voor wat het tramverkeer betreft.

- in juni verschenen de eerste rijtuigen van de lijnen 4 en 8;
- in juli de buurttram naar Geraardsbergen;
- in augustus de lijnen 2, 9, Zomergem, Evergem en Nevele;

- op 2 oktober de nieuwe lijn 10;
- op 20 oktober lijn 7.

26 oktober 1940

De inschrijvingen voor Duitsland waren deze week bijzonder talrijk. Een volgende afreis van twee treinen heeft zaterdagmiddag in Gent-Sint-Pieters plaats. De arbeiders worden verzocht om 12 uur aan de statie te zijn, teneinde op tijd te kunnen beginnen aan de uitreiking van de reispassen.

Bij de mannen vraagt men nog steeds timmerlieden, loodgieters, grondwerkers, metsers, betonwerkers, kasseileggers, werklieden voor de suikerfabrieken, arbeiders voor de steenkolenmijnen, kleermakers voor militaire uniformen, bloemistgasten en voor een Belgische ondernemer in Duitsland metsers en metserdieners.

Bij de vrouwen is vraag naar spinsters, weefsters, spoelsters, leermeisjes, meiden, keukenpersoneel en 200 huishoudsters.

5 november 1940

Zaterdag werd in de Sint-Pietersstatie tijdens het uitreiken van de reispassen aan de werklieden die naar Duitsland vertrokken, tussen 12 en 13 uur de zwartlederen reiskoffer van een arbeider gestolen. De koffer bevat kledingstukken en behoort toe aan een persoon die in verlof was gekomen en terug vertrok.

Een goede beloning wordt voorbehouden aan wie ernstige aanduidingen verstrekt welke kunnen leiden tot het ontdekken van de dader(s).

15 november 1940

Woensdagnacht woedde over heel het land een hevig tempeest. In het Gentse heeft het ook lelijk huis gehouden. Op het Maria-Hendrikaplein werden boompjes ontworteld, lantaarnpalen en wegwijzers omgeworpen, uithangborden van hotels afgerukt en huizen beschadigd.

In de Sint-Pietersstatie wachtten tal van reizigers op de treinen die niet konden rijden doordat de lijnen versperd waren. Velen moesten naar huis terugkeren.

4 december 1940

Op 6 december wordt de zeer belangrijke tweesporige Schnellbahn Gent-Sint-

Pieters - Brussel-Zuid voor het gewone reizigersverkeer weer in dienst gesteld.

18 maart 1941

In de statie Gent-Sint-Pieters werd door een vijftigtal controleurs van de voedselvoorziening, bijgestaan door enige rijkswachters, een controle uitgeoefend. Dit gaf aanleiding tot de inbeslagname van 588 kilo vlees van alle soorten, 91 eieren waarvan 6 gebroken, 259 kilo tarwemeel, 250 kilo erwten, 24 kilo rogge, 10 kilo rijst, 4 kilo vanillepoeder en 61 dozen gecondenseerde melk. Een smokkelaar wierp zijn kostbare last vlees tussen de sporen, sprong langs het venster uit de trein en kon door de rijkswacht niet worden aangehouden.

2 april 1941

De bezettende macht gaat het Wehrmachtsverkeer opnieuw zelf exploiteren. Daar de gewone reizigerstreinen ook door de troepen worden gebruikt, zullen hoofdcontrolestaties onder Duits toezicht worden opgericht.

ERIK DE KEUKELEIRE

Fragmenten uit "Station Gent-Sint-Pieters (1832-1940)" – 380 pagina's - 2004 – uitgave in eigen beheer.

ERRATUM

In ons vorig nummer (2012 - N° 6) zijn een paar spijtige foutjes geslopen.

In het artikel over Roger Warie moet in de titel het jaartal 1999 vervangen worden door 1991 en de auteur, de heer Cassiman, is geen 88 jaar oud, maar steeds nog een jeugdige 86-er.

Wil u deze correcties aanbrengen op p. 479

CLARA VOORTMAN-DOBBELAERE (GENT, 1853 - MENTON, 1926)

Een burgerlijk leven in artistieke kringen vereeuwigd via houtskool- en pastel-tekeningen, olieverfschilderijen en sierkunsten.

Ofschoon een groter aantal vrouwen zich in de negentiende eeuw toelegde op een carrière als kunstenares, komen daar in hedendaagse kunsthistorische overzichten slechts enkele ‘grote namen’ van terug. Clara Voortman-Dobbelaere (1853-1926) behoort helaas tot het overgrote deel van die vrouwelijke kunstenaars die na verloop van tijd in de vergetelheid zijn geraakt. Monografisch onderzoek heeft echter aangetoond dat de levensloop en het oeuvre van deze kunstenares uitermate interessant zijn en het daarom verdienen om opnieuw onder de aandacht te worden gebracht. Na het aanreiken van enkele biografische gegevens wordt in deze uiteenzetting ingegaan op Clara Voortmans opleiding, hoe zij haar eerste stappen in de kunstwereld zette en hoe zij zich als een serieuze artieste op de kunstscène liet gelden. Om toch een min of meer chronologische schets te maken van haar grotendeels ongedateerde kunstproductie wordt hier teruggegrepen naar evoluties die merkbaar waren in kunstkritieken en saloncatalogi. Daarbij wordt dieper ingegaan op de werken die het meest representatief zijn voor dit – zowel qua onderwerp als qua medium – veelzijdige oeuvre. Tenslotte wordt bekeken welke vormen van erkenning haar werk in haar eigen tijd kreeg en in hoeverre dit werk nog zichtbaar is voor het hedendaagse publiek.

**“...CETTE FEMME EXQUISE DONT TOUS NOUS GARDE-
RONS LE SOUVENIR ÉMU.”¹**

‘Une femme d’élite’

Clara Dobbelaere werd geboren te Gent op 14 januari 1853 in het gezin van Petrus Bernardus Dobbelaere (1805-1888)² en Melanie Hulin (1823-1897). Haar vader was afkomstig uit Bachte Maria-Leerne. Hij was lid van verschillende verenigingen in het Gentse en stichtte een zeildoekfabriek in Sleidinge, die later onder het beleid van zijn zoon en schoonzoon kwam en vanaf 1901 als N.V. Calcutta door het leven ging³. Clara Voortmans moeder was afkomstig uit een Gentse doktersfamilie⁴. Het gezin woonde in Gent op de Oude Vest nr. 18 en had een zomerverblijf in Sleidinge⁵. Het belang van dit ouderlijke

Jean Delvin, Portret van Clara Voortman, 1878-1922, zwart potlood op papier, 72 x 70 cm, privéverzameling. Foto: Carolien D'Hondt.

milieu mag niet onderschat worden. Vóór de negentiende eeuw was het voor vrouwen immers haast onmogelijk om een opleiding in de kunsten te krijgen als in hun familie geen kunstenaar aanwezig was. Tot het einde van de negentiende eeuw was dit voor meerdere kunstenaressen nog steeds het geval⁶. Ondanks dat in haar familie geen andere kunstenaar werd gevonden, zijn er toch een aantal factoren die Clara Voortmans keuze voor een kunstcarrière in de hand werkten. De gegevens over haar vader tonen bijvoorbeeld aan dat Clara Voortman zich reeds vóór haar huwelijk in de gegoede kringen van Gent bevond. De toenmalige verheerlijking van de idee van ‘de vrouw aan de haard’ leidde er samen met nieuwe ideeën over het belang van opvoeding toe dat meisjes uit een dergelijk burgerlijk milieu opgevoed werden tot ideale echtgenotes en moeders⁷. Een aristocratische opvoeding, die onder meer uit onderricht in de kunsten bestond, gold hier als voorbeeld. Ongeacht hun kunnen legden burgermeisjes zich toe op muziekbeoefening, teken- en schilderkunst, naaldwerk, etc.⁸ Clara Voortmans opvoeding als burgermeisje zou dus mogelijk reeds in haar jeugd een interesse in de kunsten hebben kunnen aangewakkerd. De ideologische achtergrond van haar vader kan haar keuzes bovendien ten goede beïnvloed hebben. Hij was immers progressief ingesteld en net als meerdere leden van Clara Voortmans latere schoonfamilie liberaal gezind⁹. Een katholieke achtergrond zou een eerder remmende werking gehad hebben omdat daarbij het ideaal van de vrouw als ‘de beschermster van het huishouden’ nog zwaarder doorwoog¹⁰. De meeste meisjes stelden zich tevreden met dit kunstonderricht en ontwikkelden hun kunnen dus niet verder door bijvoorbeeld de stap naar het schilderen in olieverf te zetten¹¹.

Naast de afkomst van Clara Voortman bepaalde ook het huwelijk haar sociale en economische status. Zij trouwde op 12 augustus 1871 met de Gentse textielabrikant Jules Voortman (1835-1923)¹². Zij was achttien, hij vijfendertig. Haar jonge leeftijd is opmerkelijk en kan gelinkt worden aan haar burgerlijke afkomst, waar de huwelijksleeftijd lager lag dan in andere bevolkingslagen en meisjes dikwijls direct na hun schoolloopbaan in het huwelijk traden¹³. Terwijl deze stap voor vele meisjes het einde van hun kunstenaarschap betekende, gaf het Clara Voortman juist de kans om deel te nemen aan het artistieke leven.¹⁴ Volgens een overgeleverde vragenlijst die haar jongste zoon Robert invulde voor het Museum van Elsene zou zij rond haar vijfentwintigste in opleiding gegaan zijn bij Jean Delvin (1853-1922). Dit situeert zich na de geboorte van haar twee zonen, Jean Voortman (1872-1947) en Robert Voortman (1877-1937)¹⁵. Haar eerste tentoonstellingen dateren echter pas vanaf ca. 1890, met andere woorden: van toen haar zonen al tieners waren¹⁶. Niet zozeer haar huwelijk maar haar kinderen dus, hielden haar tegen om zich volledig op het

Clara Voortman en haar twee zontjes,
Jean en Robert. Foto: Privaat archief.

Jean Delvin en Clara Voortmans jongste zoon
Robert op de Vogelenzangkaai te Gent, 1891.
Foto: Privaat archief.

Clara Voortman in haar atelier. Foto: Privaat archief.

artistieke leven te storten, waardoor zij vrij laat aan haar werkelijke kunstcarrière begon¹⁷.

Clara Voortman verbleef tot aan de dood van haar man op de Vogelenzangkaai nr. 28 te Gent, waar ook het bedrijvencomplex van de familie Voortman zich bevond¹⁸. Daarna verhuisde zij naar een burgerhuis op de Coupure nr. 8.¹⁹ Tevens verbleef deze familie dikwijls in het landelijke Meerle, bij Hoogstraten. Daar investeerde haar schoonvader, Jean Voortman, destijds in braakliggende gronden, die omgetoverd werden tot vruchtbare akkergronden, weiden en bossen²⁰. Te midden van deze landerijen liet hij ‘Villa Den Rooy’ bouwen, de zomerresidentie van Clara Voortman en haar gezin²¹. Een 320-tal foto’s getuigen van het burgerlijke vertier in deze omgeving. Tegelijk zijn het ook stille getuigenissen van het arme boerenleven dat deze streek kenmerkte²². Beide onderwerpen komen, zoals verder zal blijken, in het oeuvre van Clara Voortman terug. Deze foto’s tonen daarnaast ook de mobiliteit van deze vrouw aan. In necrologieën en saloncatalogi wordt steeds gewezen op haar verblijf in Zuid-Frankrijk – “ce beau pays qu’elle adore”.²³ Deze bestemming lijkt echter vooral in het teken van haar kunstenaarschap te staan. Op de foto’s uit het familiealbum zijn echter ook locaties geschreven die eerder vanuit een toeristisch oogpunt bezocht werden; denk maar aan de Belgische kust, de zoo van Antwerpen, verschillende Nederlandse steden, maar ook verder gelegen locaties zoals Chamounix, Dover, Edinburgh en zelfs Mexico.

Het is jammer dat van Clara Voortman geen dagboeken zijn overgeleverd om een inzicht te bieden in de manier waarop zij over haar leefwereld dacht. Haar overlijdensbericht(en) en een handvol brieven kunnen hier wel bij helpen. Uit beide bronnen komen haar intelligentie, haar politieke voorkeur en haar goedheid tot uiting²⁴. In *Gand Artistique* lezen we:

“(...) Ce fut une femme d’élite à l’esprit largement ouvert à toutes les choses d’intelligence et de l’esprit. (...)”²⁵

La Flandre Libérale beaamt dit en somt haar interesses op:

“(...) Mme Voortman était une femme d’élite, d’esprit cultivé et curieux. Son intelligence avertie et toujours en éveil prenait intérêt à toutes choses. L’art, la littérature, la politique, la passionnaient. (...)”²⁶

Die interesse in taal en literatuur blijkt ook verder: “Elle se plaisait, amusée,

à en recevoir les dictons et les proverbes.”²⁷ In een brief aan het huishouden van de Gentse bibliothecaris Ferdinand Vanderhaeghen (1830-1913) komt dit eveneens tot uiting²⁸. Clara Voortman schrijft daarin dat zij plezier vindt in het verzamelen van gezegdes en spreekwoorden:

“(…) J’ai souvenir d’une jolie devise inscrite sur le mur du palier d’escalier du château de Monsieur Vanderhaeghen et qui commence par ces mots Fais de jour, jour et de nuit nuit. Auriez vous l’extrême complaisance de vouloir bien me transcrire la fin de ce dicton. Si vous en avez d’autres sur vos murs, vous seriez bien gentille en me les faisant connaître. (...) la chose m’intéressant au plus haut point. (...)”²⁹

Als elitevrouw kon Clara Voortman zich op intellectueel vlak duidelijk ontwikkelen. Zij maakte van haar afkomst bovendien gebruik om zich in te zetten voor haar medemens. In het volgende fragment uit haar overlijdensbericht in *La Flandre Libérale* wordt zowel verwezen naar de arbeiders in de fabriek van de familie Voortman als naar de plattelandsbevolking, wanneer over haar goedheid gesproken wordt:

“(…) Sa bonté aimait à se dépenser. A tous s’étendait sa générosité discrète. Le personnel ouvrier de l’importante usine que dirigeait son mari, auquel ses fils ont succédé, ne perdra pas de sitôt le souvenir de la femme de bien qui s’en est allée. Et tels autres, qui avaient connu autrefois l’aisance et que la vie avait meurtris, durent, dans leurs vieux jours, à ses interventions, un bonheur qu’une fortune hostile était venue tout à coup leur refuser. En Campine aussi, où elle avait une résidence d’été, son action bienfaisante laissera des traces profondes. (...)”³⁰

Deze dienstbaarheid ten opzichte van de minder gegoede klassen is eveneens terug te vinden bij haar vader, die onder meer werkhuizen oprichtte voor de arme bevolking in Sleidinge. Dit leverde hem respect op en zorgde voor zijn toetreding tot de Leopoldsorde³¹. De aankondigingen van Clara Voortmans overlijden getuigen van een gelijkaardig respect. Clara Voortman bracht de laatste weken van haar leven door in het zonnige Menton. Ze overleed er na een korte ziekte³². Alvorens gerepatriëerd te worden bleef haar lichaam nog twee dagen op het lokale kerkhof – “où elle avait souvent exprimé le désir de dormir son dernier sommeil”.³³ Haar heengaan leidde tot droefenis in de Gentse middens, aldus *Gand Artistique*.

Jean Delvin

Ondanks het bestaan van de vragenlijst van haar zoon Robert blijft het twijfelachtig wanneer Clara Voortman juist in de leer ging bij Jean Delvin. Dat deze man tot 1881 in het Brusselse atelier van Alfred Cluysenaar (1837-1902) werkte en daarna professor werd aan de Gentse academie maakt het aannemelijker dat Clara Voortmans privéopleiding in de jaren tachtig van de negentiende eeuw te situeren is³⁵. Een veelvoorkomende opmerking in toenmalige kunstcritieken over een dergelijke opleiding was dat vrouwelijke kunstenaars geen persoonlijke stijl ontwikkelden, maar slechts hun leraar navolgden. Wat betreft Jean Delvin wordt in de literatuur echter opvallend de nadruk gelegd op zijn angst om zijn leerlingen te beïnvloeden, wat de persoonlijke stijlontwikkeling van Clara Voortman ten goede moet gekomen zijn. Constant Montald (1862-1944) beschreef in 1939 de manier waarop Delvin zijn leerlingen onderricht gaf:

“(…) L’artiste allait de chevalet en chevalet, saluant, souriant, réservé et consciencieux. Il avait le talent de faire apparaître les erreurs sans décourager l’élève. (...) Le maître tolérait une liberté complète. On travaillait en tout format, avec toute matière et dans n’importe quel style. Il éprouvait une peur insurmontable d’annihiler les personnalités naissantes. Il cherchait à comprendre l’étudiant, le préservait contre lui-même et l’encourageait à suivre sa propre nature. Il aimait la forme comprise grandement, le dessin décidé, et cependant je l’ai vu ramener de jeunes peintres aux formes ténues, au dessin délicat, parce qu’il les savait ainsi mieux d’accord avec eux-mêmes. (...)”³⁶

Enkele elementen tonen aan dat Clara Voortman en haar leraar ook na haar opleiding nog een goede band hadden. Ten eerste zijn in het familiealbum twee foto’s terug te vinden waarop Jean Delvin te zien is. Deze dateren uit 1887 en 1891 en tonen hem respectievelijk met Clara Voortmans zus, schoonzus, neefje en nichtje in het gras te Meerle en met haar zoon Robert aan hun huis op de Vogelenzangkaai. Op de eerstgenoemde foto is het de oudere zus van Clara Voortman, Leontina Dobbelaere, die te zien is. Voor haar landhuis – genaamd ‘Te Nitterveld’ – maakte Jean Delvin samen met Clara Voortman rond de eeuwwisseling muurschilderingen op doek³⁷. Een derde element dat de blijvende relatie tussen de kunstenaar en haar leraar aanduidt is een brief uit 1891 van Clara Voortman aan de echtgenote van Emile Claus (1849-1924) waarin zij beiden uitnodigt om bij haar te dineren. Delvin zou hen daarbij vergezellen:

“(…) J’espère que ces mots vous trouveront à votre charmant séjour d’Astene et que vous pourrez ainsi que Monsieur Claus nous faire le plaisir de venir dîner intimement avec nous Dimanche prochain 9 Août à 1 heure. Monsieur Delvin sera des nôtres. (...)”³⁸

Dit wijst tevens op een vriendschap tussen Clara Voortman en Emile Claus, die ook in een tweede brief van de kunstenares aan hem tot uiting komt. Blijkbaar werd zij ook in Astene uitgenodigd:

“(…) Dès que la saison le permettra j’irai vous voir, mes visites au Zonneschijn me restent toujours à la mémoire, tant le cadre est exquis et l’accueil charmant. Et quand on a souffert on sait la valeur d’une sincère amitié. (...)”³⁹

Een laatste element dat op de relatie tussen Jean Delvin en Clara Voortman wijst is zijn oeuvre. Een deel daarvan was in het bezit van Clara Voortman. Het gaat om zes werken waarvan het vroegst gedateerde uit 1883 komt.⁴⁰ Verschillende bronnen vermelden dat het publiek verrast was toen zijn werk op diens retrospectieve op het salon van Gent in 1922 tentoongesteld werd. Dit toont aan dat zijn oeuvre maar zelden aan de buitenwereld werd getoond en slechts goede vrienden ermee vertrouwd waren⁴¹. Tenslotte dient gewezen te worden op het bestaan van een portret van Clara Voortman dat zich in een privéverzameling bevindt en van zijn hand is.

Faam in Parijs

De begincarrière van Clara Voortman vertoont een merkwaardigheid. De vroegste tentoonstelling van deze kunstenares die in gepubliceerd onderzoek terug te vinden is, is het driejaarlijkse salon te Brussel van 1893⁴². Een tijdschriftartikel uit datzelfde jaar, verschenen in *La Fédération Artistique*, toont echter aan dat haar werk daarvoor al in Parijs te zien was. De auteur wijst erop dat het Belgische publiek Clara Voortman nog niet kent als kunstenares, de Parijse kranten daarentegen zouden vol lof zijn over haar:

“(…) À la grande majorité des lecteurs de la Fédération ce nom est absolument inconnu, artistiquement. Et cependant c’est celui d’une artiste d’un talent très distingué et dont les œuvres ont été appréciées avec faveur par les grands journaux français, notamment à l’occasion de la dernière exposition de Blanc et Noir à Paris.(...)”⁴³

Naast de vermelde ‘Exposition de Blanc et Noir’ (1892)⁴⁴ werden nog vijf Parijse tentoonstellingen teruggevonden, namelijk nog twee maal een Exposition de Blanc et Noir (1890 en 1891), de tentoonstellingen van de ‘Union des Femmes Peintres et Sculpteurs’ (1890 en 1891) en de ‘Exposition Nationale des Beaux-Arts’ (1896).⁴⁵

Wat opmerkelijk is aan het begin van Clara Voortmans carrière is enerzijds dat ze debuteerde in het buitenland en anderzijds dat ze daar niet mee doorging. Tentoonstellen in Parijs was immers iets dat eerder weggelegd was voor gevestigde kunstenaars, zeker wanneer het om de jaarlijkse salons ging. Sowieso betekende haar aanwezigheid in Parijs in de ogen van haar publiek een meerwaarde voor haar kunstenaarschap⁴⁶. De redenen waarom zij ervoor koos om bij l’Union des Femmes Peintres et Sculpteurs te debuten kunnen deels gezocht worden in de doelstellingen van deze vereniging: deze wenste een bijkomende tentoonstellingsmogelijkheid voor vrouwen te creëren waar, op vlak van medium en onderwerp, een gevarieerd oeuvre aan bod kon komen. Zij droeg bij tot de ontwikkeling van de artistieke kwaliteiten van de leden en verdedigde hun belangen door bijvoorbeeld mee te strijden voor de toegang voor vrouwen tot kunstacademies. Het minder exclusieve karakter van deze vereniging maakte het bovendien mogelijk voor nieuwkomers om hun werk aan het publiek kenbaar te maken als zij niet in aanmerking kwamen om deel te nemen aan de prestigieuze salons en kunstkringen. L’Union des Femmes Peintres et Sculpteurs vormde met andere woorden een aanmoedigend platform waar nieuw vrouwelijk talent de eerste stappen in de kunstwereld kon zetten⁴⁷. Naar de reden waarom zij na een aantal jaren stopte met in Parijs tentoon te stellen kunnen we slechts gissen. Misschien voelde zij zich net als haar leraar Jean Delvin minder aangetrokken tot de Parijse kunstscène. Hij stelde er slechts één keer tentoon, namelijk in 1884 op het salon van ‘La Société des Artistes Français’⁴⁸. Mogelijk eisten haar gezin en het bedrijf van haar echtgenoot teveel aandacht op. Tenslotte kan haar afwezigheid in Parijs eerder een gevolg dan een oorzaak geweest zijn van haar frequent optreden in het Belgische kunstmilieu. Enkele maanden nadat in *La Fédération Artistique* het bovenvermelde artikel verscheen, waarin beweerd werd dat Clara Voortman op artistiek vlak een onbekende was in Gent, schreef diezelfde auteur opnieuw een artikel over haar, waaruit blijkt dat zij haar debuut gemaakt had in het Belgische kunstmilieu:

“(…) Mme Voortman n’est plus une inconnue pour les lecteurs de la fédération; j’ai eu l’honneur de cette présentation et j’ai dit alors les sérieuses qualités de ses fusains et pastels tant appréciés à Paris.
(…)”⁴⁹

Dit artikel verscheen in december naar aanleiding van een expositie van de Gentse ‘Cercle Artistique et Littéraire’ waarop zij aanwezig was. Wellicht was deze Gentse tentoonstelling – “cet envoi fort remarqué”⁵⁰ – en niet het voornoemde Brusselse salon, de eerste manifestatie waarbij zij op het voorplan trad. Het aantal exposanten was bij de driejaarlijkse salons immers veel talrijker en in kunstkritieken werd daarbij nauwelijks over haar aanwezigheid gesproken.

Toewijding aan het kunstmilieu

De mate waarin een vrouwelijke kunstenaar succesvol was hing samen met de manier waarop zij zich naar de buitenwereld toe etaleerde: als dilettante of als iemand die haar kunstenaarschap serieus nam⁵¹. Clara Voortmans rijke tentoonstellingspalmares, dat gekenmerkt wordt door een frequent en continu optreden, toont aan dat zij haar kunstenaarschap ernstig nam. Vanaf 1890 tot 1913 was zij jaarlijks op salons terug te vinden. De Eerste Wereldoorlog riep dit een halt toe, maar daarna hield zij opnieuw enigszins het ritme aan waarmee zij vanaf 1908 tentoonstelde, namelijk één à twee keer per jaar. Tussen 1900 en 1907 was het aantal jaarlijkse tentoonstellingen het talrijkst, met een hoogtepunt in 1906, het jaar dat zij voor het eerst een individuele expositie organiseerde, wat een zeldzaam gegeven was voor vrouwelijke kunstenaars⁵².

De driejaarlijkse salons nemen een belangrijke plaats in op het tentoonstellingspalmares van Clara Voortman. Niet enkel in Brussel, maar ook op het Gentse salon zou ze meermaals exposeren. Het grootste deel van haar tentoonstellingen vond echter plaats bij de Gentse Cercle Artistique, waar zij minstens twintig keer op het programma verscheen⁵³. De groepstentoonstelling van 1923 bij de Cercle Artistique was de laatste tentoonstelling die zij gaf bij deze vereniging. Toch werd het oeuvre van Clara Voortman op verzoek van Anna de Weert (1867-1950) nog één maal in de zalen van deze kunstkring getoond, namelijk in 1928, toen een retrospectieve tentoonstelling voor haar en Gabrielle Della Faille D’Huyse (1863-1926) werd georganiseerd. Zij waren respectievelijk de voorzitter van de vrouwelijke afdeling binnen de kunstsectie en de voorzitter van de damesafdeling, die na de Eerste Wereldoorlog binnen de kring was ontstaan⁵⁴.

“...SON ŒUVRE, D’UNE VARIÉTÉ TOUT AUSSI GRANDE, TÉMOIGNE SOUVENT D’UNE VÉRITABLE MAÎTRISE”⁵⁵

Houtskool- en potloodtekeningen

Op de Parijse tentoonstellingen was Clara Voortman vooral met houtskooltekeningen vertegenwoordigd en deze trend zette zich voort wanneer zij in 1893 haar debuut maakte in België op het driejaarlijkse salon te Brussel. Daarna zijn er meer en meer pastelwerken terug te vinden in saloncatalogi, maar de houtskoolwerken bleven duidelijk aanwezig in haar oeuvre en speelden nog meermaals de hoofdrol op de ‘Blanc et Noir’-exposities van de Gentse Cercle Artistique et Littéraire, namelijk in 1902 en 1922. De overgeleverde houtskoolwerken geven de Gentse fabrieksarbeiders of de ‘gewone mens’ in de landelijke omgeving van Meerle weer. De titels in saloncatalogi verraden dat dit voor de houtskoolwerken meestal het geval was, maar wijzen erop dat zij ook enkele landschappen in houtskool of potlood heeft gemaakt. Vooral de sterke licht-donkercontrasten, - “de violentes mais justes oppositions de blancs éclatants et de noirs veloutés”⁵⁶ - de originele lichtinvallen en de aandacht voor de fysionomie van de personages vallen bij deze werken op en werden positief onthaald door toenmalige kunstcritici.

“(…) Mme Voortman expose une série de fusains magnifiques, parmi lesquels nous distinguons surtout la Fileuse, la Grand’ mère, Un Vieux, et le Chemin (soir). Son talent personnel, au faire énergique, se manifeste surtout dans les physionomies étudiées des personnages. (...)”⁵⁷

De spinster is veruit het meest opvallende werk tussen de overgeleverde houtskooltekeningen. De doorgedreven detaillering van de tekening geeft blijk van Clara Voortmans observatievermogen. Vooral de studie van het spinnewiel en de stofweergave illustreren dit. Bij dat laatstgenoemde valt het contrast op tussen de ruwe kledij van de vrouw en de doorzichtige zachte wol die door het spinnewiel gedreven wordt. Ook critici merkten haar waarnemingsvermogen op:

“(…) Mevrouw C. Voortman, onze zoo knappe artiste-liefhebster, heeft er acht stukken, meest ‘fusains’, met in het Kempenland gekozen onderwerpen. De teekeningen dezer dame onderscheiden zich door echt artistiek gevoel, scherpe en juiste waarneming en iets stouts en gansch persoonlijks in de bewerking. Hare Grootmoeder is

een puik stukje, waarin zij, met wit en zwart, licht en schaduw flink in harmonie wist te houden. Het Oudje is mede een zeer verdienstelijk werk. (...)⁵⁸

In de doorgenomen saloncatalogi is de titel *Spinster (Fileuse)* minstens drie keer opgenomen, waarvan de eerste keer in 1894⁵⁹. Of het om hetzelfde werk gaat is onduidelijk. Toch moet deze tekening één van de visitekaartjes voor Clara Voortman geweest zijn. Hetzelfde werk is immers te zien op de uitnodiging van haar solotentoonstelling in de Antwerpse Salle Verlat in 1906.

Pasteltekeningen

Na 1897 werd het oeuvre van Clara Voortman meer divers en ontstond er bovendien verdeeldheid in de beoordeling ervan. Een groot aandeel van haar werk werd toen in pastel uitgevoerd, waarbij zowel stillevens, genretaferefen als landschappen aan bod kwamen. De eerder negatieve kritiek in die periode richtte zich vooral op haar techniek: waarschijnlijk tekende ze te vluchtig, waardoor het pastelkrijt niet mooi aansloot. Dat schetsmatige – “des notations”⁶⁰ – is vooral bij de landschappen te merken. Het valt tevens op dat dit eerder aan haar Zuid-Franse werken gekoppeld werd, die vanaf 1903 in de catalogi terug te vinden zijn: “On vit vite à Nice. Êtes-vous certain qu’on n’y peint pas aussi rapidement?”⁶¹ Een grote hoeveelheid aan dergelijke schetsmatige werken hield het gevaar in dat dit kunstenaarschap als hobbyïsme werd gezien. Daar werd in 1904 zeer expliciet op gewezen:

“(...) Ik wil het hier tentoongestelde werk van Maurice Pirenne en Clara Voortman maar dadelijk verdienstelijk diletantisme noemen. Wel heb ik bij Clara Voortman een droomerig-dichterlijken *Maansopgang*, en een heel verdienstelijk mist-landschapje genoten, maar al heur ander vrij-talrijk werk, liet me koud. (...)⁶²

De talrijke werken dat jaar vertonen, op enkele na, vooral onsamenhangendheid: “le reste ne laisse pas d’être un peu inconsistent.”⁶³ Dergelijke oordelen werden echter dikwijls van een positieve commentaar vergezeld. Zo wees men steeds op haar potentieel om verder te groeien: “Al ’t andere is (...) nóg niet het werk van een kunstenaress”⁶⁴, “De teekeningen dezer dame (...) voorspellen dat Mevr. V. het in dien trant verre zal brengen.”⁶⁵ Bovendien zagen sommigen Clara Voortman wel degelijk als iemand die de kunsten serieus beoefende, ook al hoefde ze dat niet te doen om in haar levensonderhoud te voorzien:

“(…) La deuxième exposition de la saison ouverte au Cercle artistique fut intéressante à plus d’un titre. Elle montra le travail de quatre artistes pour lesquels la peinture n’est pas un moyen d’existence. — Amateurisme, alors? Nonpas, et il suffisait de voir les fortes études de nature morte, si colorées, de Mme C. Voortman, — coqs rouges, coqs gris répandant un sang vermeil, — ses paysages d’automne aux tons somptueux, au dessin accentué, pour comprendre qu’on se trouvait en présence d’une vraie expression d’art. (…)”⁶⁶

Naast de zeer originele stillevens met hanen die in deze commentaar vermeld worden, zijn het vooral stillevens met voorstellingen van gebruiksvoorwerpen die in pastel zijn overgeleverd. Deze getuigen opnieuw van een scherpe observatie en een talent in het weergeven van de stoffelijkheid van de desbetreffende onderwerpen. In tegenstelling tot de stillevens waar gebruiksvoorwerpen op te zien zijn, zoals *Stillevens met spiegel*, tonen deze met hanen een veel meer aaneengesloten factuur en een dieper kleurgebruik. Dit is bijvoorbeeld te zien in *Kippen en haan* waar tevens sprake is van een interessante kadering en de originaliteit van het tafereel zelfs in de aanbrenge van de signatuur op een papiertje aan de kooi tot uiting komt. Dergelijke werken werden unaniem gesmaakt door kunstcritici: “ses œuvres les plus originales sont de vigoureuses natures-mortes. telles: “Coq rouge” “Coq gris” qu’elle pare de la couleur la plus riche.”⁶⁷

De genretafereelen in pastel tonen vooral mensen uit Clara Voortmans onmiddellijke omgeving in een huiselijke setting. Deze bestaan enerzijds uit mondaine tafereelen waarbij haar naaste familie is afgebeeld, anderzijds uit landelijke tafereelen. Bij dat eerstgenoemde valt vooral het heldere kleurgebruik op. Een interessant voorbeeld daarvan is *In de serre*, dat in een kunstkratiek uit 1907 als volgt becommentarieerd werd:

“(…) “Dans la serre”, une scène d’une grâce souple et enveloppante, silhouette aristocratique de femme, tendant la main en une caresse vers des touffes de fleurs. C’est de la poésie peinte! (…)”⁶⁸

Naast burgerlijke dames in een eerder ‘typisch vrouwelijke’ omgeving, zoals een huiselijk interieur of een tuin, vormden ook kinderen meermaals het onderwerp in Clara Voortmans genretafereelen⁶⁹. Het gaat in het overgeleverde oeuvre niet om haar eigen kinderen, maar waarschijnlijk om haar nichtjes of kinderen uit haar omgeving die in een speelse context zijn afgebeeld. Dit is bijvoorbeeld te zien in *Twee meisjes op een brug*. Door rododendrons op de

voorgond te plaatsen grijpt Clara Voortman hier de kans om haar kunnen in de weergave van bloemen te etaleren. Niet enkel verlevendigen ze het tafereel, ze zorgen ook voor een uitzonderlijke compositie, waarbij het stromende water bijna aan de blik van de kijker onttrokken wordt. De kadering van het tafereel geeft de indruk van een *snapshot*, iets dat eveneens bij *Kippen en haan* opvalt en een invloed van de fotografie doet vermoeden. Net als de houtskooltekeningen vertonen de werken in pastel ook personages in een landelijke omgeving, waarbij eerder voor ruw aangebrachte aardse tinten werd gekozen. Dit is te zien in *Oude man op een stoel*. Voor vrouwelijke kunstenaars was het uitzonderlijk om mannen af te beelden. Als zij dit deden ging het meestal om mannen van oudere leeftijd die lager op de sociale ladder stonden en werden zij dikwijls teruggetrokken in beeld gebracht, wat hier inderdaad het geval is.⁷⁰

Tussenin de mondaine en de landelijke taferelen kan men tenslotte de weergave van Zeeuwse meisjes situeren, waarbij de originaliteit van Clara Voortman opnieuw sterk tot uiting komt. Dit thema komt voor het eerst in de saloncatalogi voor in 1897.⁷¹ Waarschijnlijk ontleende zij haar onderwerp aan de foto's die zij in de Zeeuwse plaatsen Zierikzee en Philippinne gemaakt had, respectievelijk in 1895 en 1896. Verschillende kunstenaars bezochten deze regio; onder meer Anna Boch (1848 – 1936) en Emile Claus vonden er hun inspiratie. De laatstgenoemde reisde eveneens vanaf 1895 naar Zeeland. Aangezien uit de overgeleverde brieven reeds gebleken is dat Clara Voortman een vriendschappelijke band had met Emile Claus zouden zij zelfs samen in Zeeland gewerkt kunnen hebben of elkaar daar op zijn minst toe aangezet kunnen hebben⁷². Clara Voortmans Zeeuwse meisjes werden meermaals opgemerkt in de contemporaine salonkritieken. In 1907 schreef een criticus het volgende: “Clara Voortman aime son charmant pays de fleurs, sillonné de canaux; les physionomies n’y sont pas réjouies et joviales. C’est encore pire qu’en Belgique!”⁷³ In *Zeeuws meisje in de tuin* is een dergelijk meisje afgebeeld. De overvloed aan bloemen geeft dit pastelwerk heel wat levendigheid mee: “Mme Voortman a le don d’égayer toutes les scènes qu’elle évoque”.⁷⁴ Een beschrijving van kunstcriticus Karel Lybaert uit 1902 komt overeen met dit werk en laat duidelijk deze levendigheid naar voor komen:

“(…) Clara Voortman zond één werk in, eene pasteltekening, maar het is een stuk dat meetelt. Het jong Hollandsch meisje, dat te midden van geur- en kleurrijke bloemen neergehurkt zit aan de deur van haar nederig huisje, maakt den besten indruk met hare schilderachtige kleidij tusschen de bonte wemeling van tuinvoortbrengselen. Er steekt

kleur, licht en lucht in dat lief getekend salonstuk, dat uitnemend kloek van toon is, al is het dan ook een pasteltekening. Het stuk is daarenboven zeer frisch, zeer levendig van toon. Jammer dat de bewerking van het gelaat der meid wat flou is. (...)⁷⁵

Er “steekt” inderdaad “licht” in het werk door onder meer de aanbreng van enkele helderdere toetsen op de deur waar het zonlicht doorheen het beweeglijke gebladerte van bomen op het huisje schijnt. Het licht wordt bovendien geëvoceerd door het kleurgebruik wat door verschillende critici positief onthaald werd: “Eprise de vie et de lumière, elle charme par la vigueur et la richesse de ses colorations.”⁷⁶ Een kunstcriticus in *La Fédération Artistique* beschrijft op een originele manier wat in het werk *Zeeuws meisje in de tuin* terug te vinden is:

“(...) Mme Clara Voortman pour exprimer ses sentiments d’art, n’a trouvé que le pastel, mais son pastel sort d’une boîte merveilleuse, hautement coloriste et renfermant toute la gamme des tons perlés, brumeux, en somme délicats. (...)⁷⁷

In tegenstelling tot de voorgaande genres zijn Clara Voortmans landschappen in pastel veel talrijker. De titels van deze werken zijn vaak vergezeld van plaatsaanduidingen die naar haar naaste omgeving verwijzen: ‘Blaisante Vest’, ‘Smisselbergen’, ‘Den Rooy’, ... Bovendien geven deze titels een indicatie van de weersomstandigheden of het tijdstip dat afgebeeld is, wat wijst op een interesse in de weergave van het moment en gekoppeld kan worden aan de impressionistische stroming: ‘Soleil d’automne’, ‘impression d’automne’, ‘brouillard matinal’, ‘crépuscule’, ... Een impressionistische techniek is bij de pastelwerken vooral in de waterpartijen te zien. Een groot deel van die werken is bovendien schetsmatig uitgevoerd wat kan gelinkt worden aan het *en plein air*-werken. Volgens een overgeleverde foto deed zij dat ook werkelijk. Dit werd door critici, zoals reeds opgemerkt, soms weinig gesmaakt: “nous ne croyons pas qu’elle veuille attacher plus d’importance à ces ébauches.”⁷⁸ Hetzelfde gold voor haar felle kleurgebruik in Zuid-Franse landschappen en zeezichten, dat sterk verschilde van de vale kleurtonen die zij voor Kempense landschappen aanwendde.

Er zijn geen foto’s overgeleverd waarop duidelijk aangegeven is op welk moment Clara Voortman zich in Zuid-Frankrijk bevond. Dankzij de titels in de saloncatalogi kan dit wel geschat worden. Een Zuid-Franse plaatsnaam komt voor het eerst aan bod op het salon van de Gentse Cercle Artistique in

januari 1903, namelijk À *Beaulieu*⁷⁹. Haar eerste reis naar dit kunstenaarsoord kan dus gesitueerd worden vóór 1903. In 1904 zijn al iets meer Zuid-Franse titels te vinden waaronder *Au Cap Ferrat*, *Le Cap Roux*, ... en in 1907 wordt zelfs apart verwezen naar '*Impressions de la Côte d'Azur*'⁸⁰. Onder meer Anna Boch en Anna De Weert bezochten deze streek frequent⁸¹. Het felle kleurgebruik en de impressionistische toets die de Zuid-Franse werken kenmerken zijn goed te zien in *Rotskust met bloemen*. De waterpartij is aangebracht met fijne veelkleurige strepen die de beweging van het golvende water suggereren. Op de voorgrond is de steile rotswand met eenvoudigere dikke pastelkrijtlijnen getekend. Het observeren van dergelijke kusttaferelen komt meermaals terug in overgeleverde kleine schetsjes in pastel. Dikwijls is de zee verder naar de achtergrond teruggedrongen en wordt in de voorgrond aandacht geschonken aan de structuur van statige cipressen, waarbij ook de achterliggende luchtpartij meer uitgewerkt is.

Dergelijke werken staan in contrast met Clara Voortmans impressies van de drassige Kempen of van de besneeuwde omgeving van haar woonst in Gent, die ook op verschillende foto's in het familiealbum terugkomen. Een pasteltekening getiteld '*De rijm*' toont één van de landschappen. Opvallend zijn de kronkelige takken die bij meerdere van haar werken met een wirwar van lijnen gesuggereerd worden. Zowel op de bomen als in de waterpartij en het grasveld is heel wat wit pastelkrijt aangebracht om de idee van rijm op te wekken. "Mme Voortman excelle à rendre l'éclat diamanté du givre sur les arbres dépouillés," zei Octave Maus in 1902 over een dergelijk werk⁸². De aanbreng van het pastelkrijt is opnieuw zeer schetsmatig waardoor de drager zichtbaar blijft en vormen soms moeilijk te onderscheiden zijn. Dit werk kwam in het Museum van Elsene terecht dankzij een schenking van diezelfde Octave Maus (1856-1919); stichter van 'les XX' en 'La Libre Esthétique', en tevens medeoprichter van het tijdschrift *L'Art Moderne*⁸³.

Tenslotte is bij de pastelwerken een sterke interesse te zien in de weergave van bloementaferelen waarbij hoekjes in de tuin worden afgebeeld die vaak op een bruske, bijna fotografische manier gekaderd zijn. De kleuren in dergelijke taferelen zijn opnieuw feller, zoals duidelijk te zien is bij *Rhododendrons in de tuin*. Dit werk evenaart de detaillering die in Clara Voortmans genretaferelen in pastel te zien was en ook het kleurgebruik van de mondaine taferelen komt hier terug. Het toont opnieuw aan waarvoor haar pastelwerk in haar tijd bekend stond: "Les pastels de Mme Voortman se distinguent par leur largeur de touche, leur exécution moëlleuse" en vooral "leur coloris vibrant".⁸⁴

Caroline D'Hondt

Naar: Clara Voortman-Dobbelaere (Gent, 1853 – Menton, 1926). Een burgerlijk leven in artistieke kringen vereeuwigd via houtskool- en pasteltekeningen, olieverfschilderijen en sierkunsten [onuitg. licentiaatsverhandeling], Gent, Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 2012.

NOTEN

- ¹ W., ‘Nécrologie. Clara Voortman’ in: *Gand Artistique*, jg. 5, nr. 4, 1 april 1926, p. 80.
- ² N.N., ‘Index, V(oortman), Clara Sabina Victoria Maria Dobbelaere’, 24 maart 2012, geraadpleegd op 19 mei 2012, op: <http://dobbel-beker.scienceontheweb.net/WebDobbelbeker/GensdataWEBPubliek/indexpubliekframeset.htm?indexpubliek000405.htm#8111>; N.N., ‘Rouwbrief’ [onuitg. brief], Brussel, Privaat archief, 1926.
- ³ NOTTEBOOM H. e.a., *Geschiedenis van Sleidinge* (2 vols.), Sleidinge, Werkgroep geschiedenis van Sleidinge, 2006, vol.2, pp. 930-933 en 971-972; N.N., ‘Sterfgevallen’ in: *Gazette van Gent*, 10 oktober 1888, p. 3; N.N., ‘Sterfgevallen’ in: *Volksbelang*, jg. 22, nr. 41, 13 oktober 1888, p. 3. In zijn overlijdensbericht uit het Volksbelang staat onder meer het volgende: “Pieter-Bernaard Dobbelaere-Hulin, oud gemeenteraadslid, eere-voorzitter der “Maatschappij ter bevordering van Nijverheid en Wetenschappen”, en der “Maatschappij der Gedecoreerde Werkers”, voorzitter der landbouwcommissie van Sleidinge, oud-voorzitter der provinciale commissie van landbouw van Oost-Vlaanderen, een onzer voornaamste nijveraars, eigenaar eener zeildoekenfabriek te Sleidinge. De heer Dobbelaere-Hulin was officier der Leopoldsorde en om zijnen ijver en dienstvaardigheid zeer geacht. (...)”
- ⁴ NN., ‘Index, V(oortman), Clara Sabina Victoria Maria Dobbelaere’ [internet] (24 maart 2012).
- ⁵ NOTTEBOOM H. e.a. (2006), vol. 2, pp. 930 en 972.
- ⁶ GREER G., *Vrouwenwerk: wedloop vol hindernissen*, Amsterdam, Meulenhoff, 1980, p. 66; GUBIN E., ‘Les femmes et l’art. Autour d’une exposition’ in: *Sextant*, vol. 11, 1999, p. 13; LEVESQUE A., ‘Tableaux de femmes sur toile de fond sexuée. Les femmes peintres du XVIIIe s. à la période moderne’ in: *Sextant*, vol. 11, 1999, p. 45; STERCKX M., ‘Vrouwelijke beeldende kunstenaars, ca. 1800-1950: geen sinecure’ in: VAN MOLLE L. en P. HEYRMAN, *Vrouwenzaken-zakenvrouwen: facetten van vrouwelijk zelfstandig ondernemerschap in Vlaanderen, 1800-2000*, Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 2001, p. 185. Gubin wijst erop dat dit er tevens voor zorgde dat vrouwen met een kunstenaar in de familie vaak in de schaduw van dat ‘mannelijk genie’ bleven staan.
- ⁷ LAMBRECHT J. ‘De beperkte aanwezigheid van vrouwelijke kunstenaars in de beeldende kunsten: sociale en kunsthistorische factoren’ in: *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde*, nr.43, 1989, p. 316; VAN CAUWENBERGE S., ‘Vrouwelijke kunstenaars in België van 1800-1950’ in: VAN DER STIGHELEN K. e.a., *Elck zijn waerom: vrouwelijke kunstenaars in België en Nederland 1500-1950* [tentoonstellingscatalogus], Antwerpen, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, 17 oktober 1999 – 16 januari 2000, Gent, Ludion, 1999, p. 73; LEVESQUE A. (1999), p. 56; CREUSEN A., *Femmes artistes en Belgique: XIXe et début XXe siècle*, Parijs, L’Harmattan, 2007, pp. 19-21.
- ⁸ VAN CAUWENBERGE S. (1999), p. 69; STERCKX M. (2001), p. 181; CREUSEN A. (2007), p. 19.
- ⁹ N.N., ‘Sterfgevallen’ (10 oktober 1888), p. 3; NOTTEBOOM H. e.a. (2006), vol.2, pp. 930-933 en 971-972. In het onderzoek naar de geschiedenis van Sleidinge door Notteboom H. e.a. wordt vermeld dat Clara Voortmans broer Petrus-Paulus Dobbelaere (1856-1919) net als

- zijn vader als liberaal politicus actief was in de gemeenteraad van Gent en in 1897 de liberale samenwerkende maatschappij 't Werk Veredelt' oprichtte. Voor haar schoonfamilie vermelden we ten eerste Edward Jacquemyns (1806-1874) en diens schoonzoon Gustave Rolin (1835-1902) en ten tweede Henri Story (1897-1944), Clara Voortmans neefje die onder meer lid was van het bestuur van de krant *La Flandre Libérale*. N.N., 'Sterfgeval' in: *Volksbelang*, jg. 8, nr. 37, 5 september 1874, p. 3; P.F., 'Rolin-Jacquemyns' in: *Volksbelang*, jg. 36, nr. 2, 11 januari 1911, p. 1; N.N., *Henri Story (1897-1944), Inventaris van het archief (1937-1944)*, Gent, Liberaal Archief, 2005, pp. 3-5.
- ¹⁰ CREUSEN A. (2007), p. 135.
- ¹¹ GARB T., *Women impressionists*, Oxford, Phaidon, 1986, p. 6; VAN CAUWENBERGE S. (1999), p. 71; GUBIN E. (1999), p. 11; STERCKX M. (2001), pp. 181-182.
- ¹² BLONDEEL K., *Vrouwelijke schilders in Gent (1880-1914)* [onuitg. licentiaatsverhandeling], Gent, Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 2003, bijlage 'Biografisch repertorium', nr. 9, pp. 51-54.
- ¹³ VERMEULEN A. M., 'Structuraalanalyse van een stedelijke populatie, Gent in de 19de eeuw' in: CLOET M. en C. VANDENBROEKE, *Tien bijdragen tot de lokale en regionale demografie in Vlaanderen*, Brussel, Gemeentekrediet van België, 1989, p. 257; BLONDEEL K. [onuitg. licentiaatsverhandeling] (2003), pp. 77, 81 en bijlage 'Biografisch repertorium', nr. 9, pp. 51-54. Blondeel toont voor zijn onderzoeksgroep aan dat de gemiddelde huwelijk-sleeftijd van Gentse kunstenaressen 26,8 jaar was en dat zij meestal binnen dezelfde sociale klasse trouwden. Dit laatste gold ook voor Clara Voortman.
- ¹⁴ LEVESQUE A. (1999), pp. 52-53; STERCKX M. (2001), p. 181; WIESNER-HANKS M. E., *Women and Gender in Early Modern Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, p. 178.
- ¹⁵ VOORTMAN R., *Questionnaire concernant Madame Voortman* [onuitg. vragenlijst], Brussel, Privaat archief, s.d., ongen.; HORSTEN F., 'Een leven in artistieke kringen. Clara Voortman, een dame van stand' in: *De Hoogstraatse Maand*, jg. 19, nr. 217, mei 2003, p. 3.
- ¹⁶ Clara Voortmans jongste zoon Robert was net als zijn moeder geïnteresseerd in de kunsten. We vinden beiden terug op de 'Exposition Blanc et Noir' van de Gentse Cercle Artistique et Littéraire in 1902. Het jaar daarop, is hij terug te vinden onder de exposanten van het Antwerpse salon, namelijk bij de sectie van 'La Société des Aquafortistes belges'. Op de Brusselse triennale in 1907 staat hij onder het gedeelte 'Blanc et Noir'. Het is zeker mogelijk dat Robert Voortman nog elders tentoonstelde. Hier wordt immers enkel gebruik gemaakt van de catalogi die voor zijn moeder werden geraadpleegd. Biografische woordenboeken geven weinig informatie over hem. Waarschijnlijk heeft hij zich niet verder ontplooid als kunstenaar omdat zijn tijd naar het familiebedrijf ging. We vonden hem wel terug als bestuurslid van 'La Société pour l'Encouragement des Beaux-Arts de Gand' en op de wereldtentoonstelling van 1913 te Gent, als schatbewaarder bij Groep II – Beeldende Kunsten en als lid van de klasse 'Gravure en lithografie'. N.N., *Catalogus Exposition Blanc et Noir 1902* [CAL, archiefstuk], bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Fonds Vliegende Bladen, VLBL.HFI.C.53, C.053.05: IC61(5)-146; N.N., *Exposition d'aquarelles, pastelles, eaux-fortes, etc: catalogue 1903*, Antwerpen, Buschmann, 1903, p. 52; N.N., *Exposition générale des Beaux-Arts* [tentoonstellingscatalogus], Brussel, Hall du Cinquantenaire, 28 augustus – 10 november 1907, Brussel, Drukkerij A. Lesigne, 1907, p. 68; N.N., *Exposition universelle et internationale de Gand en 1913, Groupe II: Beaux-arts, Œuvres modernes*, Brussel, Monnom, 1913, pp. 7 en 20; N.N., *42e exposition Gand: salon de 1922* [tentoonstellingscatalogus], Gent, Feestzaal Park, 25 juni – 25 augustus 1922, Gent, s.n., 1922, ongen.
- ¹⁷ BLONDEEL K. [onuitg. licentiaatsverhandeling] (2003), bijlage 'Schema levenslijnen';

- CREUSEN A. (2007), p. 147.
- ¹⁸ BLONDEEL K. [onuitg. licentiaatsverhandeling] (2003), bijlage ‘Biografisch repertorium’, nr. 9, pp. 51-54. Deze katoendrukkerij werd in 1790 gesticht door de grootvader van haar echtgenoot, Abraham Voortman (1758-1810) en zijn vennoot Frans de Vos. Het zou uitgroeien tot één van de belangrijkste textiel fabrieken van Gent. In 1805 scheidden de wegen van deze twee ondernemers en kwam het bedrijf in handen van de eerstgenoemde terecht. Na zijn dood volgden zijn twee zonen, François en Jean Voortman, hem op. Jean Voortman was naast opvolger bij ‘Voortman-Van Zantvoorde’ ook medeoprichter van ‘La Linière Gantoise’ waardoor diens oudste zoon – de echtgenoot van Clara Voortman – in beide bedrijven betrokken raakte. In 1862 veranderde de naam in ‘A. Voortman’ en in 1876 in ‘N.V. Texas’. Clara Voortmans oudste zoon, Jean Voortman die huwde met Margarite Buysse (1875-1940) – dochter van een textiel fabrikant – kwam eveneens in het bestuur van de fabriek terecht en zou zijn vader als directeur opvolgen in 1923. Daarnaast verving hij ook zijn schoonvader als beheerder bij de textiel fabriek Baertsoen-Buysse. KURGAN-VAN HENTENRIJK G., *Dictionnaire des patrons en Belgique: les hommes, les entreprises, les réseaux*, Brussel, De Boeck Université, 1996, pp. 7 en 652; HORSTEN F., ‘Een leven in artistieke kringen’ (mei 2003), p. 3.
- ¹⁹ BONTE M. e.a., *De Coupure in Gent: scheiding en verbinding*, Gent, Academia Press, 2010, p. 297.
- ²⁰ HORSTEN F., ‘De ontginning van de gronden. Het verhaal van ooggetuigen’, in: *De Hoogstraatse Maand*, jg.19, nr.217, mei 2003, p. 7. Aan de Katholieke Universiteit Leuven werd in 2003 een licentiaatsverhandeling geschreven over onder meer deze ontginningen: “Edouard Jacquemyns’ landbouwproject Heerle (1845-1891)” (Cools S., 2003). In een brief aan de Gentse advocaat Napoleon De Pauw beschreef Clara Voortman in 1920 deze woonst en vertelde ze hoe de Kempen sindsdien geëvolueerd waren: “La Campine a en effet prospéré singulièrement et intensément. Là où en 1845 il n’y avait que landes et bruyères, se sont élevées grâce à l’énergie, aux travaux et à l’argent de M. Voortman et Jacquemyns, fermes bois routes, nous y avons en luttant contre le gouvernement et les habitants mêmes obtenu un tramway vicinal et vous seriez surpris de voir combien ce pays est devenu riche et quelle culture on y fait. Les sapinières peu a peu se remplacent par des cultures et récemment par des pâturages abondamment garnis de bétail. (...) Notre habitation bâtie dans un désert de sable est entouré de 40h de bois qui nous abritent beaucoup trop et ont déjà été tour à tour vendus et remplacés.” VOORTMAN C. [Brief aan Napoleon De Pauw, archiefstuk], 11 augustus 1920, bewaard in : Gent, Universiteitsbibliotheek, Nalatenschap Napoleon De Pauw, BHSL.HS.III.0100, v.24 Siffer-V: Voortman.
- ²¹ HORSTEN F., ‘Een leven in artistieke kringen’ (mei 2003), p. 4.
- ²² Een deel van deze foto’s is online beschikbaar via de Erfgoedbank Hoogstraten: <http://www.erfgoedbankhoogstraten.be/beeldbank/beeldbankhoogstraten.html>. In de tentoonstellingscatalogus van het Museum Kempenland in Eindhoven getiteld “Tussen de boeren op het platteland. Het boerenleven als thema voor kunstschilders en fotografen” (Thoben P., 2003), zijn tevens enkele foto’s van de landelijke Kempen verschenen.
- ²³ W., ‘Nécrologie’ (1 april 1926), p. 80.
- ²⁴ Voorbeelden van Clara Voortmans politieke overtuigingen en het uiten van haar mening over de situatie in België na de Eerste Wereldoorlog kunnen teruggevonden worden in de brieven die zij schreef aan Napoléon De Pauw: VOORTMAN C. [Brief aan Napoleon De Pauw, archiefstuk], ‘11 augustus 1920’ en ‘1920’, bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Nalatenschap Napoleon De Pauw, BHSL.HS.III.0100, v.24 Siffer-V: Voortman.
- ²⁵ W., ‘Nécrologie’ (1 april 1926), p. 80.
- ²⁶ N.N., ‘Mort de Madame Jules Voortman’ in: *La Flandre Libérale*, 17 april 1926, p. 2.

- ²⁷ N.N., 'Mort de Madame Jules Voortman' (17 april 1926), p. 2.
- ²⁸ VAN DEN BRANDEN F.J. en J.G. FREDERIKS, *Biografisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche letterkunde*, Amsterdam, Veen, 1888, p. 310.
- ²⁹ VOORTMAN C. [Brief aan Ferdinand Vanderhaeghen, archiefstuk], s.d., bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Briefwisseling UB IV, Hs. 3199 (5679).
- ³⁰ N.N., 'Mort de Madame Jules Voortman' (17 april 1926), p. 2.
- ³¹ N.N., 'Sterfgevallen' (13 oktober 1888), p. 3.
- ³² N.N., 'Rouwbrief' [onuitg. brief] (1926).
- ³³ W., 'Nécrologie' (1 april 1926), p. 80.
- ³⁴ N.N., 'Mort de Madame Jules Voortman' (17 april 1926), p. 2.
- ³⁵ DE SMET F., *L'Académie royale des beaux-arts, La ville de Gand: 175e anniversaire de sa fondation et exposition jubilaire juillet-août*, Gent, Impr. Vyncke, 1926, pp. 39-44; DE MOOR R., *Koninklijke Academie van schoone kunsten, 1944*, ongen.; NAGELS M. e.a., *Dossier Jean Delvin* [tentoonstellingscatalogus], Gent, Museum voor Schone Kunsten, 27 maart – 27 juni 2010, Gent, Museum voor Schone Kunsten, 2010, pp. 2 en 7.
- ³⁶ MONTALD C. 'Notice sur Jean Delvin, membre de l'Academie' in: *Annuaire de l'Académie*, s.l., s.n., 1939, p. 69.
- ³⁷ BOGAERT C. e.a., *Bouwen door de eeuwen heen: inventaris van het cultuurbezit in België: Architectuur. 15n3: provincie Oost-Vlaanderen, arrondissement Oudenaarde, kanton Ronse, Turnhout, Brepols*, 1998, pp. 364-365. Over onder meer dit landhuis werd in 2000 aan de Universiteit Gent een licenciaatsverhandeling geschreven: "Landhuizen te Ronse (1850-1940)" (Deschaumes C., 2000).
- ³⁸ VOORTMAN C. [Brief aan Mme Claus, archiefstuk], 3 augustus 1891, bewaard in: Brussel, Archief voor hedendaagse kunst, Fonds Emile Claus, nr. 3, Doos VI: DN T-W: carte de [1891].
- ³⁹ VOORTMAN C. [Brief aan Emile Claus, archiefstuk], 1898, bewaard in: Brussel, Archief voor hedendaagse kunst, Fonds Emile Claus, nr. 3, Doos VI: DN T-W: carte/lettre de [1898].
- ⁴⁰ MONTALD C. (1939), pp. 83-86. De volgende werken worden vermeld: *Zwart Ven* (1883, schildering); *Portrait* (1898, pastel); *Rue italienne* (1904, schildering); *Scènes de corridor* (1904, twee kleine pastelwerken); *Fin de journée de travail* (s.d., tekening); *Cheval flamand* (s.d., tekening). Ook haar zoon Robert Voortman bezat een werk: *Abreuvoir* (1902, schildering).
- ⁴¹ MONTALD C. (1939), p. 71; NAGELS M. e.a. (2010), p. 7.
- ⁴² ENGELEN C. en M. MARX, *La sculpture en Belgique à partir de 1830* (7 vols.), s.l., s.e., 2006, vol.7, p. 4098; N.N., *Bruxelles Salon 1893: exposition générale des beaux-arts catalogue*, Brussel, Lyon-Claesen, 1893, p. 141.
- ⁴³ A.D., 'Mme Clara Voortman' in: *La Fédération Artistique*, jg.20, nr.21, 12 maart 1893, p. 245.
- ⁴⁴ A. DE L., 'L'exposition de blanc et noir' in: *La chronique des arts et de la curiosité*, nr. 15, 9 april 1892, p.115.
- ⁴⁵ N.N., *Exposition nationale des beaux-arts, Catalogue illustré des ouvrages de peinture, sculpture et gravure*, Parijs, E. Bernard et Cie, 1896, p. XL; VOORTMAN R., *Questionnaire concernant Madame Voortman* [onuitg. vragenlijst] (s.d.), ongen.; SANCHEZ P. e.a., *Dictionnaire de l'Union des Femmes Peintres et Sculpteurs (1882-1965)* (3vols.), Dijon, L'échelle de Jacob, 2010, p. 1438.
- ⁴⁶ STERCKX M. (2001), pp. 187-188.
- ⁴⁷ RADYCKI J. D., 'The life of lady art students. Changing art education at the turn of the century' in: *Art Journal*, vol. 42, nr. 1, 1982, p. 9; GARB T., *Sisters of the brush: women's*

- artistic culture in late nineteenth-century Paris*, New Haven (Conn.), Yale University Press, 1994, pp. 40-41.
- ⁴⁸ NAGELS M. e.a. (2010), p. 2.
- ⁴⁹ A.D., 'Le Mouvement artistique à Gand' in : *La Fédération Artistique*, jg. 21, nr. 7, 3 december 1893, p. 78.
- ⁵⁰ A.D., 'Le Mouvement artistique à Gand' (3 december 1893), p. 78.
- ⁵¹ LEVESQUE A. (1999), p. 52; CREUSEN A. (2007), pp. 170-171.
- ⁵² CREUSEN A. (2007), pp. 102-103.
- ⁵³ In totaal zijn 61 tentoonstellingen gevonden. Een derde daarvan ging door bij de Gentse Kunst- en Letterkundige Kring (°1879).
- ⁵⁴ VOORTMAN R. [Brief aan M. Pyke, archiefstuk], 5 augustus 1927, bewaard in: Brussel, Archief voor hedendaagse kunst, Briefwisseling CAL, nr. 84.510; N.N., Catalogus Exposition Retrospective [archiefstuk] 1928, bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Fonds De Smet, BHSL.HS.III.0016, Vermeersch-Vuerchoz: Voortman; N.N., *Koninklijke kunst- en letterkundige kring, 1879-1989*, Gent, Koninklijke kunst- en letterkundige kring, 1989, p. 65; BLONDEEL K. [onuitg. licenciatuerverhandeling] (2003), p. 144.
- ⁵⁵ P.V., 'Exposition Retrospective' [archiefstuk], 25 februari 1928, bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Fonds De Smet, BHSL.HS.III.0016, Vermeersch-Vuerchoz: Voortman.
- ⁵⁶ A.D., 'Le Mouvement artistique à Gand' (3 december 1893), p. 78.
- ⁵⁷ FREDRIX C., 'Au Cercle artistique et littéraire de Gand' in: *La Fédération Artistique*, jg. 22, 25 november 1894, p. 48.
- ⁵⁸ ROGGHE W., 'In den kunst-en letterkring' in: *Volksbelang*, jg.28, nr.47, 24 november 1894, pp. 2-3.
- ⁵⁹ N.N., Catalogus 1894 [CAL, archiefstuk], bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Fonds Vliegende Bladen, VLBL.HFI.C.52, C.052.09: IC60(12)-273; N.N., Catalogus 1897 [CAL, archiefstuk], bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Fonds Vliegende Bladen, VLBL.HFI.C.52, C.052.12: IC60(15)-331; N.N., Catalogus Exposition Retrospective [archiefstuk Fonds De Smet] (1928).
- ⁶⁰ S., 'Exposition de Mme De Weerd, Mlle Robyns, Mme Voortman, MM. Rodolphe De Saegher et Pirenne' in: *La Tribune Artistique*, jg.1, nr.2, 20 januari 1904, pp. 15-17.
- ⁶¹ F.V., 'Expositions de A. de Weert, C. Voortman et Leo Jo' in: *Durendal, revue catholique d'art et de littérature*, jg.14, nr.12, december 1907, pp. 780-781.
- ⁶² D.C.R., 'Tentoonstellingen, XIX' in: *Kunst en Leven*, jg.2, nr.4, 1904, pp. 21-22.
- ⁶³ F.V.E., 'Cercle Artistique de Gand' in: *L'Art Moderne*, jg. 24, nr. 3, 17 januari 1904, p. 21.
- ⁶⁴ D.C.R., 'Tentoonstellingen, XIX' (1904), pp. 21-22.
- ⁶⁵ ROGGHE W. (24 november 1894), pp. 2-3.
- ⁶⁶ N.N., 'L'Art à Gand' in: *L'Art Moderne*, jg. 26, nr. 12, 25 maart 1906, p. 96.
- ⁶⁷ N.N., 'Au Cercle Artistique' in: *La Fédération Artistique*, jg. 33, nr. 11, 17 december 1905, p. 85.
- ⁶⁸ F.V., 'Expositions de A. de Weert, C. Voortman et Leo Jo' (december 1907), pp. 780-781.
- ⁶⁹ STERCKX M. (2001), p. 193; CREUSEN A. (2007), p. 271.
- ⁷⁰ CREUSEN A. (2007), pp. 313 en 326.
- ⁷¹ N.N., Catalogus 1897 [archiefstuk CAL, VLBL UGent] (1897).
- ⁷² THOMAS T. e.a., *Anna Boch: Catalogue raisonné*, Brussel, Racine, 2005, pp. 54-55; DE SMET J., *Sint-Martens-Latem en de kunst aan de Leie : 1870-1970*, Tielt, Lannoo, 2000, pp. 59 en 72-73.
- ⁷³ NORMAND P. en G., *Bilan de salons*, Brussel, Oscar Lamberty, 1907, p. 75.
- ⁷⁴ N.N., 'Exposition d'œuvres de Mme C. Voortman etc.' in: *La Fédération Artistique*, jg. 26,

- nr. 5, 13 november 1898, pp. 34-35.
- ⁷⁵ LYBAERT K., *Revolutionnaires en anti-revolutionnaires, critisch overzicht der XXXVIIIe tentoonstelling van schoone kunsten gehouden in het nieuw museum van Gent*, Antwerpen, Boucherij, 1902, p. 42.
- ⁷⁶ N.N., 'Exposition des œuvres de Madame Voortman, MM. Rodolphe De Saegher, Armand Heins, Fritz Van Loo' in: *La Tribune Artistique*, jg. 3, nr. 1, januari 1906, p. 14.
- ⁷⁷ FANNY P., 'Madame Clara Voortman' in: *La Fédération Artistique*, jg. 33, nr. 8, 25 november 1906, pp. 60-61.
- ⁷⁸ S., 'Exposition de Mme De Weerdt, Mlle Robyns, Mme Voortman etc.' (20 januari 1904), pp. 15-17.
- ⁷⁹ N.N., Catalogus 1903 [CAL, archiefstuk], bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Fonds Vliegende Bladen, VLBL.HFI.C.53, C.053.06: IC61(6)-150.
- ⁸⁰ N.N., Catalogus 1904 [CAL, archiefstuk], bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Fonds Vliegende Bladen, VLBL.HFI.C.53, C.053.07: IC61(7)-214; N.N., Catalogus 1907 [CAL, archiefstuk], bewaard in: Gent, Universiteitsbibliotheek, Fonds Vliegende Bladen, VLBL.HFI.C.53, C.053.09: IC61(10)-252. Ook het Italiaanse Ventimiglia dat langs dezelfde kust ligt tussen het Franse Menton en het Italiaanse Bordighera, kwam in 1907 aan bod. In een salonkritiek daarbij stond "Mme Voortman – retour en Flandre – (...)", wat erop wijst dat ze net teruggekeerd was en duidelijk meermaals de Zuid-Franse kust bezocht sinds ca. 1902. Omdat de Franse gemeente Biarritz vanaf 1911 meermaals voorkomt in de saloncatalogi kan ook met zekerheid gezegd worden dat Clara Voortman de regio Aquitanië bezocht. F.V., 'Expositions de A. de Weert, C. Voortman et Leo Jo' (december 1907), pp. 780-781; N.N., 'Les expositions' in: *La Fédération Artistique*, jg. 39, nr. 16, 14 januari 1912, p. 122; N.N., *Catalogue du salon triennal* [tentoonstellingscatalogus], Luik, Paleis voor Schone Kunsten, 4 mei – 30 juni 1912, Luik, Association pour l'encouragement des beaux-arts, 1912, p. 119.
- ⁸¹ THOMAS T. e.a. (2005), p. 56; CREUSEN A. (2007), pp. 78-79.
- ⁸² MAUS O., 'Le salon de Gand' in: *L'Art Moderne*, jg. 22, nr. 38, 21 september 1902, p. 314.
- ⁸³ MAUS M.O., *Trente années de lutte pour l'art, 1884-1914*, Brussel, Librairie L'Oiseau bleu, 1926, pp. 161-172; LEBLANC C. en A. CARRE, *Museum van Elsene. De collectie*, Milaan, Silvana Editoriale, 2010, p. 29. Het is twijfelachtig of *De Rijm* via aankoop of via schenking in diens bezit kwam. In 1903 werden hem immers heel wat werken geschonken door de exposanten op de tiende tentoonstelling van 'La Libre Esthétique' waar hij gehuldigd werd. Maus ging deze werken aan het Museum van Elsene schenken. Clara Voortman bevond zich volgens de catalogus niet onder de exposanten, maar dat sluit niet uit dat zij een werk kan geschonken hebben. Ze was immers als bezoeker op de tentoonstelling aanwezig. De titel van het werk – 'Le givre' – komt in de jaren daarvoor tweemaal terug in saloncatalogi: op het salon van 'La Société Nationale des Aquarellistes et Pastellistes' van 1901 en op het driejaarlijkse salon van Gent in 1902. In 1906 – het jaar dat het werk geschonken is – werd in het museum een ruimte ingericht voor de schenkingen die Octave Maus kreeg van de exposanten. In 1922 en 1937 schonk zijn weduwe nog meer kunstwerken aan het Museum van Elsene. Dit legaat zorgde ervoor dat de collectie van het Museum van Elsene een overwegend moderne uitstraling kreeg. N.N., *Société Nationale des aquarellistes et pastellistes de Belgique, 2e salon*, Brussel, SNAP, 1901, p. 21; N.N., *Ville de Gand, XXXVIIIe exposition* [tentoonstellingscatalogus], Gent, Citadelpark, 24 augustus – 2 november 1902, Gent, Vander Haeghen, 1902, p. 142; N.N., *Catalogue de la dixième exposition de La Libre Esthétique à Bruxelles du 26 février à 29 mars*, Brussel, La Libre Esthétique, 1903. N.N., 'Ouverture de la Libre Esthétique' in: *L'Art Moderne*, jg. 23, nr. 9, 1 maart 1903, p. 71; MAUS M.O. (1926), pp. 161-172; LEBLANC C. en A. CARRE (2010), p. 29.
- ⁸⁴ N.N., 'Au Cercle Artistique' (17 december 1905), p. 85.

VERGETEN GENTSE SCHRIJVERS (EN KUNSTENAARS): ANNA DE WEERT-COGEN (GENT 1867 — GENT 1950)

Kunstschilderes, journaliste, auteur.

Anna Virginie Cogen werd geboren te Gent in 1867 in de Kleine Stationstraat. Haar vader Eugène was geneesheer. Hij overleed in de tyfusepidemie van 1869. Ze werd grotendeels opgevoed door haar tante Virginie Ledeganck-De Hoon te Evergem. Later ging ze naar het Institut de Kerchove en nadien volgde ze twee jaar industriële school, omdat vrouwen in die tijd nog niet toegelaten werden in de Academie. Ze was een kleindochter van K.L. Ledeganck. Haar moeder, Clara Ledeganck, schreef gedichten, schetsen en verhalen. Ze leefde in een intellectueel en artistiek milieu. Van haar prille jeugd had ze belangstelling zowel voor tekenen als voor literatuur. Haar twee ooms, Alfons en Felix Cogen, waren kunstschilders. Haar echtgenoot Maurice De Weert was advocaat, stafhouder van de balie, gemeenteraadslid (1904-1921), schepen (1911-1921), journalist en essayist. In een brief aan Virginie Loveling heeft ze, haar respect voor het schrijftalent van haar man betuigd.

Ze woonde Godshuizenlaan 1, Bisdomkaai 6, J. Plateaustraat 43 en Schepen M. De Weertstraat 1. Ze had ook een buitenverblijf “Hof ter Neuve” te Afsnee, dat haar moeder haar ten geschenke had gegeven. Een artistiek salon, een vesting van het luminisme. Het echtpaar leefde ‘s zomers aan de Leie, ‘s winters in Gent. Dit had ook invloed op de onderwerpen van haar schilderijen.

Als kunstschilderes was ze aanvankelijk leerlinge van bloemenschilder Désiré De Keghel; daarna van Alfred Cluysenaer, Jean Delvin, Armand. Heins en Emile Claus, die ze in 1892 had leren kennen en wiens lievelingsleerlinge ze zou worden. Emile Claus: “Het is curieus. U heeft hetzelfde temperament als ik, maar ik weet dat en u niet.” Ze schilderde landschappen, interieurs, composities, figuren en portretten. Ze debuteerde op het Gents Salon van 1895 en kwam via Gand Artistique, Les XX en La Libre Esthétique in contact met al de toonaangevende kunstenaars van haar tijd. Ze heeft haar hele leven heel vaak tentoongesteld, zowel individueel als in groep. Ze nam deel aan de Belgische en de Europese Salons van 1895 tot 1937. In 1907 werd ze geïnviteerd op het Salon d'Automne te Parijs; in 1908 verkocht ze vijf doeken te Zürich; in 1911 was ze een van de leidende figuren die België vertegenwoordigde op de internationale tentoonstelling van vrouwelijke kunstenaars te Turijn. In 1906 vroeg ze gemiddeld 1.600 Fr. voor een doek; in 1933 was dat 18.000 Fr. Vanaf de jaren '20 werkte ze ook regelmatig in Frankrijk, de Provence noem-

de ze haar tweede vaderland, en Italië. Ze schilderde, was pastelschilderes en werkte ook met kleurpotloden.

Anna Cogen maakte deel uit van de groep “Vie et Lumière” waarvan ze een van de stichtende en meest actieve leden was. “Licht, liefde, leven”, zols het in de schoorsteen van ter Neuve gegrift stond, was voor haar een geloof en een geloofsbelijdenis, een symbool van haar leven en haar werk. Er was in Gent geen artistiek evenement zonder dat de dame van ter Neuve aanwezig was. In 1938 had ze een retrospectieve van haar werk in de Cercle Artistique et Littéraire. Ze nam het initiatief voor het monument van Emile Claus in het Citadelpark en ze dacht dadelijk aan haar vriendin Yvonne Serruys om het beeld te ontwerpen.

Ze schreef zeer veel artikels, ze was correspondentente voor La Flandre Libérale en in 1927 schreef ze een overzicht van **l’Art Belge et Flamand 1300-1900** voor een tentoonstelling in Londen datzelfde jaar. Ze hield over heel het land talloze voordrachten over haar reizen, over kunst en vooral over Emile Claus, wiens herinnering ze in ere wou houden. ze publiceerde verder nog: **Alphonse Cogen, 1922, Un grand artiste, Emile Claus, 1926**, en een feuilleton **Sienna la jolie**, in La Flandre Libérale, februari 1936. In dezelfde krant schreef ze ook kunstrecensies.

Anna Cogen heeft nooit materiële zorgen gekend, ze had een goed huwelijk, ze heeft veel gereisd en ze heeft zich met succes artistiek kunnen uitleven... ze is in de volle betekenis van het woord een gelukkige vrouw geweest.

Werk van Anna Cogen in nagenoeg alle Belgische musea.

Literatuur

F. De Smet, Anna De Weert, La Flandre Libérale, 31 mei 1937.

P. Kluyskens, Anna Cogen-De Weert, Focus op kunstenaars, 1991.

J. De Smet, Sint-Martens-Latem en de Kunst aan de Leie 1870-1970, 2000.

B. Van Canneyt, Anna de Weert-Cogen, Nationaal Biografisch Woordenboek, deel XVII, p. 745-751.

Daniël Van Ryssel

GENTSE MEMORIEDAGEN 27-28 DECEMBER

27 December 1578

De “Religionsfried” wordt geproclameerd in Gent. Daarbij kregen de katholieken en de calvinisten elk zes kerken, de kloosters werden opnieuw geopend en mogen officiëren met gesloten deuren.

27 December 1685

Geboorte van Mgr. Maximiliaan van der Noot, de 15^e Bisschop van Gent. Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2008 - N° 4 - p.243

27 December 1713

Geboorte van Emmanuel Pierre François Van Reysschoot. Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2012- N° 3 - p.243

27 December 1753

De Coupure wordt met grote luister ingehuldigd.

27 December 1777

Het Hofgebouw van het Prinsenhof wordt verkocht aan Thérèse Amelot, weduwe van Pierre-François de Loose. Er kwam een suikerraffinaderij en een zeepziederij.

27 December 1823

Het Gents Stadsbestuur richt de “Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten” op.

Op 14 Juli van dit jaar hadden de Provinciale Staten van Oost-Vlaanderen een ordonnantie uitgevaardigd ter bescherming van historische en artistieke getuigen van het verleden. Deze eerste Commissie alhier bestond uit 7 leden: Graaf de Thiennes, Jean Schamp de Vaernewyck, Hye-Schoutheer, Paul Surmont, Louis Roelandt, Lieven De Bast en Jan d’Huyvetter. In 1832 werd het aantal leden verhoogd tot 12, in 1920 tot 25.

Het is pas later dat de Commissie de naam kreeg van “Monumenten en Stadsgezichten”. Verschillende andere benamingen gingen er aan vooraf, zoals “Commissie voor de bewaring van kunstvoorwerpen”, “Commissie tot bewaring der Kunst- en historiestukken te Gent”, “Plaatselijke Commissie voor Praalgebouwen”, “Commissie der Monumenten der Stad Gent.” Het is niet bekend wie er bij de oprichting voorzitter was; misschien was er toen nog geen functieverdeling.

In 1832 komt Warnkoenig in de Commissie en wordt onmiddellijk verkozen tot voorzitter. In 1835 verdween hij omdat hij Professor benoemd was aan de Universiteit van Freiburg.

Hij werd in 1836 opgevolgd door Charles Vervier die die functie bleef vervullen tot in 1872 Hij heeft geen opvolger en de Commissie vervalt in lethargie tot in 1887. Het Stadsbestuur voorziet dan in de vacatuur van 11 leden en benoemt Joseph De Waele, Baron Béthune, Paul Fredericq, Prosper Claeys, Louis Van Biesbroeck, Emile de Nève de Rode, Arthur Verhaegen, August Van Assche, Ernest Lacquet, Baron de Maere d’Aertrycke en Victor Van der Haeghen. Hij wordt in 1896 opgevolgd door Ferdinand Van der Haeghen die voorzitter bleef tot in 1912. In 1913 werd hij vervangen door Joseph Casier. Wanneer wij lezen wie er destijds in deze Commissie zetelden kan men niet anders dan onder de indruk komen van al die prestigieuze namen.

Dit kan enkel verklaard worden door het feit dat er toen geen sprake was van politieke benoemingen, het belachelijk systeem bestond nog niet dat de samenstelling van de Commissie gewijzigd werd na iedere gemeenteraadsverkiezingen. zo veel roden, zoveel blauwen, zo veel gelen. Men ging uitsluitend voort op de competentie. Sommige leden zetelden meer dan 50 jaar in deze Commissie.

Enkele namen van mensen die er ooit lid van waren: Auguste van Lokeren, Philippe Blommaert, Pierre Jacques Goetghebuer, Charles Onghena, Jan-Frans Willems, Jules de Saint-Genois, Prudens Van Duyse, Edmond De Busscher, Félix De Vigne, Graaf Thierry de Limbourg Stirum, Kervyn de Volkaersbeke, Julius Vuylsteke, Pierre Verhaegen, Henri Pirenne, C.P. Serrure, A. Pauli, L. Minard, Th. Canneel, Paul Bergmans, Armand Heins, Hulin de Loo, G. Van den Gheyn, A. Van Werveke, Valentin Vaerwyck, Victor Fris, Charles Van Rysselberghe, H. Geirnaert.

Weinigen realiseren zich welke enorme positieve invloed deze Commissie uitgeoefend heeft op het Gents stadsbeeld en wanneer Gent een historische stad is die miljoenen toeristen van over heel de wereld aantrekt, dan is dat te danken aan een kleine groep mensen met visie. Hun naam zou in gouden letters in een vitrine in het Stadhuis mogen hangen.

In onze moderne, progressieve tijden achtte men het goed deze commissie af

te schaffen. Zij durfde wel eens adviezen geven die niet overeenstemden met wat het Stadsbestuur wenste te horen, vandaar ...

27 December 1850

Dood van Anne-Marie Van Reysschoot.

Deze schilderes werd geboren op 17 Februari 1758.

Haar peter was haar oudste broer Pierre-Nobert. Het is bij hem dat zij haar opleiding in het vak ontving. Zij bleef een trouwe medewerkster van hem bij het uitvoeren van belangrijke opdrachten die hij, overmand door werk, niet alleen kon uitvoeren.

Zij maakte zich ook verdienstelijk als portretschilderes. Van haar zijn vooral bekend de kinderportretten die zij schilderde voor Kapelleke Schreiboorn. Het is trouwens dààr dat zij, 92 jaar oud, zou sterven.

Zij gaf tekenles tot op een zeer gevorderde leeftijd.

In het Museum voor Schone Kunsten hangt van haar een doek "Putti".

27 December 1866

Geboorte van Jan Deruelle.

Een man die van de schooljeugd de bijnaam "Sander den Oliekoeke" meekreeg. Maar opgepast, hij mag niet verward worden met de èchte Sander den Oliekoeke die 39 jaar vóór hem geboren werd en inderdaad oliekoeken verkocht.

Onze Jan Deruelle was een onderwijzer die tekenleraar werd in de 4e graad aan de 3 Gentse betalende scholen, de zogenaamde "Fransche scholen", namelijk deze van de Onderstraat, de Van Monckhovenstraat en deze van het Oud Begijnhof.

Hij was een rijzige, imposante figuur met zijn verzorgde knevel en puntbaard en zijn bos golvend artiestenhaar.

Een strenge man met een kleurrijk taalgebruik. Dit tekenonderwijs omvatte ook het tekenen van "epuren", maar bij deze lijntekeningen behoren duidelijkshalve ook letters. Het gebeurde al eens dat een leerling er zich vlug van afmaakte, rap wat lijnen op papier zette en de letters achterwege liet. Dan kwam de klassieke repliek van Deruelle: "Wat ge daar getekend hebt, dat is geen epure, een epure zonder letters is een soepe zonder zout, een vigilante zonder paard, een oliekoek zonder suiker." Ook een slordige getekende cirkel werd door hem direct vergeleken met dit smakelijk gebak. Vandaar zijn bijnaam, die "Sander" zette men er maar voor omdat de èchte Sander nog altijd bedrijvig en zeer populair was.

Er waren ook vrije oefeningen waarbij de leerlingen tekeningen mochten maken als huiswerk. Het durfde al eens gebeuren dat een van die tekeningen van een dergelijke kwaliteit was dat ernstig kon getwijfeld worden aan het auteurschap van de leerling. Die werd dan onderworpen aan een indringend verhoor, viel weldra door de mand en moest toegeven dat zijn vader het gedaan had. Met sierlijke letters - wat kon men anders verwachten van een tekenleraar? - schreef Deruelle onder de tekening: "10 op 10 voor de vader", 0 op 10 voor de zoon.

Iets wat hem ook steeds ergerde was de gewoonte die sommige leerlingen hadden, iets wat ze afgekeken hadden van de volwassenen, een gewoonte die nu vrijwel totaal verdwenen is, namelijk deze van een potlood of penhouder achter het oor te steken. Aan de schuldige werd dan onmiddellijk de vraag gesteld: "Steekt uw moeder haar straatveger ook achter haar oor" Alhoewel geboren op de Brugse Poort, woonde Deruelle bijna geheel zijn leven op de Coupure in een huis dat paalde aan de "'Salon Napoleon".

Jan Deruelle werd gepensioneerd in 1927 en stierf een zestal weken vóór het uitbreken van de 2e Wereldoorlog.

27 December 1876

Geboorte van René De Cramer.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2012 - N° 2 - pp. 125-129

27 December 1908

Dood van Julius De Vigne.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2010 - N° 3 - pp. 215-216

27 December 1945

Dood van Georges Hulin de Loo.

Deze Professor aan onze Universiteit die hier geboren werd in 1868 was een der stichters van "De Vrienden van het Museum". Hij was er de tweede voorzitter van, van 1913 tot 1945.

Hij was een vermaarde specialist op het gebied van de "Primitieven" en deed zeer veel voor de verrijking van ons Museum.

Hij doceerde bovendien ook nog logica, psychologie en ethica.

Gedurende 48 jaar was hij lid van de Stedelijke "Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten".

Bij de vervlaamsing van de Universiteit weigerde hij in het Nederlands te

doceren en werd verplicht op rust gesteld. Hij bleef wel nog jarenlang les geven in de “Ecole des Hautes Etudes” en het “Institut Supérieur d’Histoire et d’Archéologie” in Brussel.

Hij was van plan zijn kunstverzameling na te laten aan het Museum voor Schone Kunsten, maar toen hij op 27 December 1945 in Brussel nabij het Koninklijk Paleis overreden werd door een militaire camion was zijn testament nog niet gemaakt.

Toen de Universiteit een deel van zijn bibliotheek erfde vond zij in zijn boeken een klein fortuin ter waarde van een burgerhuis: hij had namelijk de gewoonte bankbiljetten te gebruiken als bladwijzer.

Hij bewoonde het grote herenhuis op de hoek van het Bisdomplein en de Bisdomkaai waar later de Culturele Dienst van de Provincie kwam.

27 December 1963

Dood van Mgr. Karel Calewaert, de 27^e Bisschop van Gent.

Hij werd geboren in Deinze op 17 oktober 1893.

Hij studeerde aan het St-Hendrikscollege in Deinze, later aan St-Barbara in Gent.

Bij het uitbreken van de 1e Wereldoorlog trok hij naar Engeland waar hij als brancardier naar het front werd gezonden.

In 1922 werd hij in de St-Baafskathedraal tot priester gewijd en ging dan in Leuven zijn licentiaat in de Theologie halen.

In 1931 werd hij Directeur van het Groot Seminarie in Gent.

Bisschop van Gent benoemd in 1931 zou hij deze functie uitoefenen tot aan zijn dood in 1963.

Zijn devies was: “Caritate veritatis” (Uit liefde voor de waarheid.)

28 December 1337

Het Magistraat heeft de bevolking samengeroepen in de vlakte naast de Bijloke-abdij. Jacob Van Artevelde spreekt het volk toe in een rede die zeer diepe indruk maakt.

28 December 1580

Adriaan Van de Castele die ervan beschuldigd wordt bisschoppen en edellieden te helpen ontvluchten, wordt op de Vrijdagmarkt ter dood gebracht. Zijn lichaam wordt gevierendeeld.

Mgr. Karel Calewaert. 1893-1963.
Bisschop van 1947-1963.

28 December 1713

Geboorte te Antwerpen van Mgr. Govard Van Eersel.
Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2002 - N° 3 - pp.154-155

28 December 1796

De nieuwe Gemeenteraad wordt officieel aangesteld, doch de leden protesteren heftig en verklaren dat ze gedwongen werden deze functie te aanvaarden.

28 December 1854

Aanstelling van Josse Delehaye als Burgemeester van Gent.
Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2003 - N° 2 - pp. 118-119

28 December 1905

De "Cercle Commercial et Industriel" sticht een "S.A. pour l'étude d'une Exposition Universelle à Gand".

Deze katholieke kring werd gesticht op 26 Mei 1858 in het "Hôtel Royal" op de Kouter. Hij kocht toen de 2/3e van het Hotel de Nockere (oud Hof van Wackene) en verkocht het in 1865 aan de "Société Civile de l'Hôtel de Nockere"

Deze Kring speelde een actieve rol bij de hulp aan textielarbeiders gedurende de katoencrisis in de jaren 1860.

28 December 1932

Geboorte te Ledeborg van Marcel De Bleecker.

28 December 1936

Klassering van de St-Baafskathedraal als beschermd monument.

Men heeft er blijkbaar lang over gedaan vooraleer tot de conclusie te komen dat dit gebouw het beschermen waard was.

28 December 1963

Laatste rit van Tram 6.

29 December 1577

Willem van Oranje wordt plechtig ingehaald in het "Hof van Wackene". Hij verblijft er tot 14 Januari 1578.

29 December 1734

Dood van Cornelis Meyer

Hij was de eerste van een Hollands drukkersgeslacht. Zijn spreuk was: "Altijd besigh". Hij trouwde met de Gentse Catharina Herinckxen, kocht de boekhandel en drukkerij van haar nonkel Jan Van den Kerchove in de Burgstraat.

In 1709 kreeg hij een drukkerspatent en ging dan wonen in "Het Gecroont Sweert" op de Hoogpoort.

Was de drukker van "Den onvervalschten Vlaemschen Tyt-Wyser"

Hij was een actief lid van "De Fonteyne" waarvan hij van 1717 tot 1732 de Deken was. Het eerst vertoonde toneelstuk in "Het Gankxken" was een werk van hem.

29 December 1825

Joseph Van Crombrugge wordt benoemd tot Burgemeester van Gent.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2008 - N° 3 - pp. 190-191.

2011 - N° 6 - pp. 493-505

29 December 1831

Dood van François Hye-Schoutheer.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2009 - N° 5 - pp. 366-367

29 December 1862

Dood van Henri Moke.

Een naam die de meeste Gentenaars niets zal zeggen, nochtans in zijn tijd een zeer gekend figuur.

Hij werd geboren op 11 Januari 1803 in Le Havre als zoon van een Vlaamse vader en een Duitse moeder.

Hij deed zijn middelbare studies aan het "Collège Louis-le-Grand" in Parijs.

Zijn vader verliet Parijs in 1819 om zich te vestigen in Brugge. In hetzelfde jaar schrijft Henri zich in aan de Universiteit van Gent. Zijn moeder en zijn zuster blijven in Parijs.

In 1821 komt zijn vader naar Gent, zijn moeder en zijn zuster 2 jaar later. Henri studeert Rechten in Gent en Wijsbegeerte en Letteren in Leuven.

In 1829 vestigt hij zich in Brussel als journalist, in 1835 gaat hij in Brugge wonen en in 1836 komt hij definitief naar Gent.

Niettegenstaande het feit dat hij Oranjezind is wordt hij in dit jaar benoemd

tot Buitengewoon Hoogleraar in de Oude Geschiedenis en de Franse Letterkunde. Hij geeft tevens ook les aan het Atheneum.

Hij schreef een hele reeks geschiedkundige werken waaronder zijn “Histoire de Belgique” het meest bekende is.

In 1840 wordt hij benoemd tot lid van de “Académie Royale de Belgique”. Zijn benoeming tot Gewoon Hoogleraar komt er in 1851.

Samen met Professor Callier ontwierp hij het plan van de muurschilderingen in de Universiteit in de Volderstraat.

De laatste 10 jaren van zijn leven werd hij geplaagd door een hartziekte waar zijn huisarts Ferdinand Snellaert ook niets kon aan doen. Zijn lessen aan de Universiteit en het Atheneum waren daardoor zeer onregelmatig. Zijn voornaamste bezigheid werd dan schrijven. Zoals zo veel verdienstelijke mensen stierf ook hij in armoede.

Werd hier een straatnaam naar Henri Moke genoemd? Dat zou ons sterk verwonderen.

Een interessant gegeven voor “la petite histoire”: zijn 8 jaar jongere zuster Marie was heel Europa door een beroemde en gevierde virtuose concertpianiste. Zij was verloofd met Hector Berlioz, maar moeder Moke zag uit financiële overwegingen deze verloving niet zitten (muzikanten zijn immers armoezaaiers) en Marie moest deze verloving verbreken. Zij trouwde later dan met de zoon van de gekende muzikuitgever, componist en pianobouwer Ignace Pleyel.

29 december 1867

Inhuldiging in de St-Lievensstraat van het “Lokaal ter bescherming van de jonge werklieden van de St-Annaparochie.”

29 december 1871

Dood van Pieter Jonglas.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2001 - N° 2 - pp. 112-113

29 december 1872

Herderlijke brief van Mgr. Bracq: Banvloek over het nieuw Gemeentekerkhof. Zie ook “Ghendtsche Tydinghen” - 2012 - N° 2 - pp. 159-160

Hugo Collumbien

FEEST BIJ DE GENTSE WEESMEISJES: EEN MEMORABEL KERSTSPEL

In 1962 verhuisden de Gentse weesmeisjes vanuit de Rodelijvekensstraat bij het Sluizeken naar de gloednieuwe gebouwen van Home Prins Filip, opgetrokken aan de Jubileumlaan op de locatie van de vroegere schietbaan tussen de Martelaarslaan en de Leie. De jongens, de kulders, verlieten hun oude kulderschool op de Martelaarslaan. Die was in 1947 gedeeltelijk afgebrand, maar een vleugel was heringericht geworden. De weeskinderen verbleven tot in 1984 in 'Prins Filip'. Nu zijn daar het rijke OCMW archief (Neermeerskaai) en een dienstencentrum (Jubileumlaan) gevestigd.

Het hiernavolgende is geschreven vanuit de herinnering van 'juffrouw zang-les', de zanglerares in de taal van de kleinste weesjes. Zij was een van de organisatrices van menig feestgebeuren in het huis. Het verhaal hieronder beschreven speelt zich af in de jaren 1970-1980.

Vooraf een schetsje van de omstandigheden ter plaatse.

Het jaar werd voor onze kinderen geritmeerd door de feesten: Sinterklaas, Kerstmis en Nieuwjaar, Moederkensdag (feest van de directrice) en prijsuitdeling.

Kerstmis was wel het bijzonderste feest. Het ene jaar werd dat bij de kulders, het andere jaar bij de meisjes gevierd. Natuurlijk moesten de pupillen een optreden verzorgen voordat het traditionele souper begon, en alles moest vlot verlopen, zo niet kritiek. Het was voor de verantwoordelijken wel moeilijk om telkens iets nieuws uit te vinden voor telkens hetzelfde publiek: de verantwoordelijken van de C.O.O. (Commissie van Openbare Onderstand, voorloper van het O.C.M.W.), hogere ambtenaren en andere genodigden. Voeg daarbij dat er in Home Filip geen fatsoenlijk podium was, terwijl de 'Rodelijvekensstraat' wel een 'schone 'chène' had, met coulissen en alles er op en er aan. We moesten ons behelpen met planken op schragen en met een gordijn dat soms wel, soms niet of maar half open ging. Veiligst was dus met open doek te werken.

In het bewuste jaar dat hier beschreven wordt, was de kindertuin goed bevolkt: er waren ongeveer achttien kinderen en die zouden een kerstspel opvoeren. De repetities begonnen al heel vroeg, eind september, want het was een hele pantomime om iedereen zijn kort eindje tekst te doen onthouden. We volgen de prestaties van de kinderen een na een.

De bode van de keizer was Gilbert en die moest het volgende zinnetje uitspre-

ken: “In de naam van de keizer moet iedereen zich laten opsrijven”. De sch van schrijven is er nooit goed uitgekomen.

De heilige Jozef had een tamelijk uitgebreide rol. Dus moest een slimme kleine genomen worden: het werd Huguette. De reactie van haar opvoedster volgde meteen: “Wablief Huguette! Zo’n stout jonk. Dat verdient ze niet - en den heiligen Jozef dan nog”. ’t Is toch Huguette geworden, onder beding dat bij de eerste reclamatie de rol zou afgenomen worden.

Koning Herodes (Lutgarde) had eveneens een lange rol: de drie koningen verwelkomen en hen vragen het kindje Jezus te zoeken om het te kunnen doden. Tijdens de repetitie kwam de actrice nog vragen of ze geen mes moest bij hebben. Toen ik haar vroeg waarom, antwoordde ze: “Wel, om het kindje te kunnen doden, hein!”. We hebben haar toen aan het verstand gebracht dat het niet ‘echt’ moest gebeuren, dat het gewoon gezegd moest worden.

De leden van de C.O.O raad hadden altijd graag dat er zoveel mogelijk kinderen meespeelden. Zo hadden we nog een paar kleine meisjes ‘op overschot’ en die traden dan maar op als ‘oosterse’ danseresjes (‘vuile talluurkes’, zoals men in Gent zei) aan het hof van koning Herodes. Ze zwaaiden flink met hun handjes en buik en hadden succes!

Het moeilijkst op te lossen probleem was wel de geboorte van het kindje. Met open doek hadden we geen andere keus dan een engel de dienstdoende pop in de schoot van de slapende Maria te doen leggen. Marika, een van onze jongsten, speelde het engeltje. We leerden haar traag te stappen en de pop voorzichtig neer te leggen. Samen met de instructrice ging het goed, maar als ze alleen op scène stond, zette ze vlug koers naar Maria en plofte haar het kind in de schoot. Na een serie vruchteloze pogingen het zacht en plechtig te laten verlopen, werd besloten onze Marika een grotere ‘engel bewaarder’ mee te geven. Die moest haar stevig bij de kraag houden om ze traagjes te doen stappen. Théa was engel bewaarder en ze was heel sterk, zei ze. Ze zou de kleine goed vasthouden, zelfs met een brandende kaars in de andere hand. Bij de opvoering zelf zouden er trouwens wel een paar grote meisjes achter de schermen staan met een teil water en een spons om eventueel te blussen.

Op de grote repetitie in de kostuums was het alle hens aan dek. De opvoedster van bode Gilbert kwam in paniek melden dat zij diens kroon niet vond: “Juffrouw, we vinden de kroon niet en hij zegt dat hij de keizer is”. “De keizer? Neen, hij is gewoon de bode en die moet geen kroon hebben”.

Lutgarde, ‘Koning Herodes’, die wel een kroon had, plus een rood kleed en een blauwe mantel, wist met zichzelf geen weg meer omdat ze zo schoon was. Ze liep overal in de weg en gedroeg zich onuitstaanbaar. Ik heb dan maar gedreigd: “Nu moet het gedaan zijn, of we pakken je kroon af, trekken je mantel en kleed uit en je kan in je combinaison het toneel op. Dat zal schoon zijn,

hé, koning Herodes in combinaison!” Het heeft gepakt: “Ja” zei ze, en ze viel stil.

Tijdens die herhaling gingen nog veel dingen scheef, zo erg zelfs dat de directrice zich afvroeg: “Wat gaat dat morgen zijn?”. Ik moet bekennen dat ik het ook niet wist - afwachten dus.

Maar... de dag van de opvoering verliep alles perfect. Niemand vergat zijn tekst. 't Klein engeltje, waarschijnlijk geïntimideerd door het publiek, legde zachtjes het kindje in Maria's schoot. Er brak geen brand uit.

De dames in de zaal haalden zelfs hun zakdoekjes boven om een traantje weg te wissen. Mijnheer de 'moezenier' Van Beneden zei me met tranen in de ogen: “juffrouw zangles, de kinderen zullen dit nooit vergeten!”. Ik heb de brave man in zijn geloof gelaten. Amen.

Marie-Jeanne De Smet

En een supplementje

ARME OORLOGSWEESKES!

In het begin van de vorige eeuw, tot kort na W.O. I, gaven amateurzangers op sommige dagen in de Gentse cafés wel eens graag een of ander lied ten beste. Daarna werd er rondgegaan met hoed of klak ten voordele van een of ander goed werk, bv. voor de bond 'Zonder naam, niet zonder hert' of voor de weesjongens, de Kulderkens.

Wat ik nu vertel is waar gebeurd, eveneens kort na W.O. I (ik ken zelfs de naam). M. had een tamelijke stem en zong eens in een overvol café een dramatisch lied. Na afloop en applaus werd rondgegaan met de hoed “ten veurdiele van de weewe van den Onbekenden Soldaat, want da mens hoit zue lastig om heur bende kinders te kwieken!”

Er werd gul gegeven en M. en zijn vrienden hebben er na afloop eens goed mee gefeest.

M.J. De Smet

BIBLIOGRAFIE

Van de hand van Anneke Cocriamont verscheen een interessant boekje: **“Klein Raamhof Gent. Biografie van een stadsschooltje.”**

Voor oude Gentenaars die minder goed vertrouwd zijn met de talloze straatnaamwijzigingen (iets wat een Gentse specialiteit schijnt te zijn) er even aan herinneren dat het gaat over het schooltje in de Kleine Ramen.

Het dateert van 1901-1902 en werd gebouwd door stadsarchitect Charles Van Rysselberghe. Het was aanvankelijk een meisjesschool.

In de jaren '80 van de vorige eeuw besloot het Stadsbestuur dit schooltje te sluiten omdat het niet meer beantwoordde aan de hygiënische normen.

En dan stelde zich het probleem; wat te doen met een leegstaand schoolgebouw?

Velen dachten aan de gemakkelijkste politiek: slopen en de ruimte vrijmaken voor de bouw van appartementen.

Enkelen met meer visie konden dat evenwel beletten en kwamen voor de dag met een uitstekend voorstel: laat er ons een onderwijsmuseum van maken, een historisch archief. De perfecte oplossing.

Het is toch wel leerrijk voor de huidige en de komende generaties te weten hoe een klas er vroeger uitzag met die oude schoolbanken, die reeks inhoudsmaten, die wandplaten die vrije loop lieten aan de fantasie van de kinderen en die bij velen onuitwisbaar in hun geheugen geprent bleven.

Het museum kwam er dank zij de inzet van een kleine groep gedreven enthousiaste werkers.

Het kende onmiddellijk succes en ouderen zagen met nostalgie hun porseleinen inktpotten terug die bevestigd waren in de rechterbovenkant van hun lessenaar, in gedachten doopten zij er terug hun “ballonpen” in. Zij waren zelf misschien een van die deugnieten die er een brokje “carbure” (vroeger klassiek materiaal voor fietslampen) lieten in vallen zodat de inkt in het potje begon over te koken.

Alles goed, iedereen tevreden? Neen, toch niet, in 2001 vond de toenmalige Schepen van Onderwijs Freya Van den Bossche dit museumpje maar niets en wou het laten slopen. Een onmiddellijk massaal protest kon dit rampzalig project vrijdelen.

Het boekje heeft een formaat van 17 x 24 cm., telt 126 bladzijden en bevat, buiten een 20-tal zwart-wit foto's ook nog een 110-tal kleurenfoto's. Het kost 18 € en is te bekomen in “De School van Toen” in het Klein Raamhof.

Het **“Interbellumcahier 20-21”** is gewijd aan de in 1855 te Gent geboren, waarschijnlijk minder bekende boekbinder en lederdrijver August De Decker-Lemaire.

In 1906 besloot hij de gewone boekbinderij te laten liggen en zich uitsluitend toe te leggen op het lederdrijfwerk.

In 1990 werd een **Album De Decker** uitgegeven, een fotografisch en geannoteerd overzicht van zijn oeuvre.

Dit album werd aanvankelijk bewaard in de Academie voor Schone Kunsten, maar berust nu in het Stadsarchief.

Het Interbellumcahier 20-21 is er een facsimile in kleuren van. Het bevat 80 foto's van werken van August De Decker. Het telt 120 bladzijden, heeft een formaat van 21 x 29,5 cm., kost 15 € en is te bekomen bij **“Interbelum VZW”** - Olijfstraat 69 - 9000 Gent. Tel.: 09.226.79.46

Men meldt ons de verschijning, van de hand van P.A.Donche, van het boek **“Edelen en Leenmannen en vorstelijke ambtenaren van Vlaanderen: 1464-1481-1495”**.

Dit is een vervolg en een aanvulling op het in 2010 verschenen boek **“Edelen en Leenmannen van Vlaanderen 1437.”**

Wij hebben dit eerste boek kunnen inkijken. Waarover gaat het? In de Bourgondische Rekenkamer in Rijsel lagen, ten behoeve van de militaire diensten, naamlijsten van de edelen en leenmannen die in voorkomend geval wegens hun leentrouw aan de vorst tot de strijd konden opgeroepen worden. Slechts enkele van deze lijsten bleven bewaard, o.a. deze die opgemaakt werd in 1437. Deze lijsten zijn nooit het voorwerp van een studie geweest en bijgevolg nooit gepubliceerd. Dit is nu wel het geval.

De lijst 1437 bevat 670 namen van edelen en leenmannen in 21 steden of kasselrijen van Vlaanderen.

Dit boek heeft een formaat 17 x 23,5 cm. en telt 398 bladzijden.

Het nu verschenen vervolg en aanvulling (die wij niet gezien hebben) bevat 400 bladzijden, 50 illustraties, waaronder 27 portretten. Het boek kost 46 € + 6 € verzendingskosten in het binnenland, 9 € in het buitenland. Wij raden geïnteresseerden aan voor bijkomende inlichtingen contact op te nemen met de auteur Pieter Donche - Langeveld 4/41 te 2600 Berchem-Antwerpen.

Tel. 03.230.16.92

In Augustus 2012 verscheen het boek **“Daniël Termont. Mijn leven, mijn Gent en mijn visie op de toekomst.”**

Zo iets kan niet in een paar woorden uitgelegd worden natuurlijk, vandaar dat dit een boek geworden is van net geen 300 bladzijden.

De tekst werd opgesteld door Agnes Goyvaerts, maar het gaat in deze autobiografie duidelijk over de formulering van Termont zelf.

De verschijningsdatum, een paar maanden vóór de Gemeenteraadsverkiezingen, laat er geen twijfel over bestaan dat dit boek er kwam met electorale bedoelingen.

Goed, dat mag natuurlijk en dat is geen voldoende reden om het niet te lezen. Verschillende collega's uit het Schepencollege hadden dit trouwens al gedaan. Het is met dit in het achterhoofd dat men dit boek moet lezen, iets wat wij met plezier gedaan hebben, want het is vlot geschreven.

Wat is de algemene conclusie? Daniël Termont is zonder twijfel een harde werker, zelfs een workaholic, die zijn uiterste best doet om Gent te besturen en niets is hem te veel om dit doel te bereiken.

Wat kan men aan dit boek verwijten? Dat het eenzijdig is, het is een catalogus van de positieve verwezenlijkingen onder zijn bestuur.

Niemand is perfect, ook Daniël Termont niet. Hij zou waarschijnlijk een uitstekende burgemeester zijn voor een doorsnee-stad, maar voor een historische stad als Gent met zijn fragiel en zeer kwetsbaar patrimonium heerst er bij hem een pijnlijke lacune op cultureel gebied, bijzonderlijk inzake monumentenzorg.

Hij schijnt zich niet te realiseren dat, wanneer er jaarlijks honderdduizenden toeristen van over heel de wereld naar Gent komen, zij dat doen om ons uitzonderlijk rijk bouwkundig erfgoed te bewonderen, een reden om het met de grootste zorg te onderhouden en te beschermen. En wat gebeurt hier onder het burgemeesterschap van Daniël Termont?

Wij laten onze wettelijk beschermde gebouwen verkrotten, wij wensen geen geld te besteden aan een behoorlijk en noodzakelijk onderhoud en wij stellen het te koop om er van af te geraken. Is er veel verschil met de man die de boomtak afzaagt waarop hij zit?

De haven is uiterst belangrijk voor Gent, dat lijdt niet de minste twijfel, maar de altijd zeer sterk onderschatte toeristische sector is dat evenzeer. Hij is van het hoogst economisch belang en verschaft werk aan duizenden mensen, en dan nog wel in eigen streek. Daniël Termont zou zich moeten realiseren dat die toeristen die mede verantwoordelijk zijn voor onze welvaart van kapitaal belang zijn voor onze stad en dat ze niet van over de oceaan komen om onze hedendaagse verwezenlijkingen te bewonderen. Hij mag dan zelf een bewonderaar zijn van de Piramide van het Louvre en van het Centre Pompidou, hij zou zich moeten afvragen of die toeristen speciaal naar hier zullen komen om onze Stadshal te bewonderen waar hij zelf zo enthousiast over doet. Of het een goede zaak is een Middeleeuws straatje, in casu het Werrengarenstraatje) in het historisch stadscentrum van begin tot het einde te laten bekladden door

graffitispuitsers. Of hij niet vreest de toeristen te zullen weggagen door zelf geen verantwoordelijkheid te nemen en zich te laten leiden door een zogenaamde “Dienst Monumentenzorg” die eist dat, zelfs in de historische stadskern, uitsluitend mag gebouwd worden in de triestige, deprimante hedendaagse stijl, die weigert een bouwvergunning te geven aan projecten die in harmonie zijn met de stijl waarvoor toeristen naar hier komen.

Wij kunnen natuurlijk altijd iets over het hoofd gezien hebben, maar wij geloven niet dat wij in dit boek ook maar éénmaal het woord “Monumentenzorg” tegengekomen zijn. Toch wel bijzonder verontrustend.

Mocht Daniël Termont deze rampzalige politiek voor Gent afschaffen, dan mag hij voor ons hier Burgemeester blijven.

Van de hand van Benjamin Van Crombrugge verscheen **“De vele levens van Jean Daskalidès. Biografie van een merkwaardige duizendpoot.”**

Deze titel is juist gekozen, het gaat inderdaad over een merkwaardige duizendpoot en het was een uitstekend idee een boek te wijden aan de uitzonderlijke persoon die Jean Daskalidès was.

Deze Griek werd geboren in Constantinopel in 1922. De Grieks-Turkse oorlog was pas beëindigd in het voordeel van de Turken. Grieken die behoorden tot de Grieks-Orthodoxe Gemeenschap, waaronder de ouders van Jean, waren niet meer welkom en werden weggepest. Het resultaat was een massale exodus, een miljoen Grieken verlieten Anatolië en de regio Bosnië. De meesten vertrokken terug naar Griekenland, de Daskalidessen trokken naar Gent. Waarom precies naar Gent? Wel, de nonkel van moeder Daskalidès, Leonidas Kestedidès had hier een bloeiende banketbakkerij. Het gezin arriveerde hier toen Jean 1 jaar oud was. Alhoewel hij de Griekse nationaliteit bezat heeft niemand hier hem als een Griek beschouwd, in de eerste plaats hijzelf niet. Hij kon trouwens geen woord Grieks. Iedereen beschouwde hem als een rasechte Gentenaar, iets wat hij in werkelijkheid ook was.

Toen hij terechtkwam in het St-Amanduscollege was hij niet welkom bij de andere leerlingen, hij had immers een iets donkerder huidskleur. Toen hij terechtkwam in het Internaat veranderde dat niets aan de situatie. Het is pas als hij naar het Atheneum op de Ottogracht mocht gaan dat hij openbloede, er veel vrienden maakte en door anderen graag gezien werd. Hij deed evenwel geen speciale moeite om een diploma te halen. Het zou later blijken dat dit inderdaad niet nodig was.

Wat heeft Jean gedaan om hier zo populair te worden?

Wij laten hier kris-kras een niet chronisch geordende lijst volgen, die trouwens wel lacunes zal bevatten.

- Ingenieur-Brouwer.

- Stichter en leider van het jazzorkest “The Blue Swingers” waarin hij zelf op een meer dan behoorlijke manier trompet speelde. Een andere Gentse legende die er deel van uitmaakte was Leo Martin. Hij trok zich niets aan van het verbod van de Duitse bezetter om jazzmuziek te spelen en hij maakte in die tijd veel mensen gelukkig met de uitvoering van New-Orleans, Dixieland, Chicago en Swingstijl. Om de Duitsers te misleiden gaf hij al die klassiekers onder een Vlaamse naam en ze liepen daar in. Hij slaagde er in de “Ramblers” en het “Quintette du Hot Club de France” met de fenomenale Django Reinhardt in de “Capitole” te laten spelen.
- Hij werd een zeer populaire gynaecoloog die door zijn talrijke patiënten op handen gedragen werd.
- Hij werd door de Duitsers een tijdje aangehouden als gijzelaar wegens zijn “anglofiële sympathieën”. Hij had ook wel clandestiene pamfletten uitgedeeld en geld ingezameld voor de Weerstand, maar daar waren de Duitsers gelukkig niet achtergekomen, zo niet hadden wij enorm veel moeten missen.
- In 1945 nam hij de leiding van “Salon Fritz” en maakte er een succesvolle zaak van.
- Hij was jaren assistent van Professor van Anatomie Jean Fautrez.
- Gedurende 13 jaar was hij docent aan het Instituut voor para-medische beroepen en hij gaf een aantal uren per week les van Biologie in het “Institut de Gand”.
- Hij kreeg de titel van “Pralinekonink”. Hij bezorgde de firma “Leonidas” in Brussel en “Daskalidès” in Gent wereldvermaardheid. Hij opende, zowel in België als in het buitenland honderden pralinewinkels en verschaft aldus werk aan duizenden personen. Het is ook mede aan hem te danken dat “The Belgian Chocolates” over heel de wereld bekend zijn en geapprecieerd worden.
- Van kleins af bezat hij een passie voor de film. In zijn huis bouwde hij een filmstudio uit. Het begon weliswaar met amateurfilmpjes, maar zijn ambities lagen op een hoger vlak en in 1973 ging de première door van zijn speelfilm “Rue du Calvaire 6”.
Die miljoenen kostende productie betaalde hij uit eigen zak, want subsidies kreeg hij niet. Hij streefde steeds naar perfectie en trok naar Parijs waar hij zonder al te veel moeite de toen bekende actrice Marie-Josée Nat kon overhalen om er de hoofdrolspeelster van te worden.
- Daarna stichtte hij de “Daska-films” die zich toelagde op industriële en publicitaire films en daarna de “Gentse en regionale filmactualiteiten”. In vele zalen verdrong de frisse aanpak ervan het drogere Belgavox.
- Met zijn praline-activiteiten was hij schatrijk geworden en daar hebben veel

stichtingen en particulieren kunnen van profiteren.

Een 30-tal jaren geleden kwam het “Institut Moderne” in financiële moeilijkheden.

De Raad van Bestuur benoemde hem tot “Afgevaardigde Beheerder”. Hij zette zich vol enthousiast in voor deze nieuwe uitdaging voor dewelke hij niet betaald werd (bonussen moesten toen blijkbaar nog uitgevonden worden), integendeel, het kostte hem geld.

- Een andere stichting die haar leven te danken had aan Jean was “Radio Roeland” die gevestigd was op verdiepingen van de “Europabank”, maar daar wegens uitbreiding van de Bank moest verdwijnen. Maar waar naartoe? Geen nood. Jean bouwde op eigen kosten een modern volledig uitgerust studio met een auditorium voor 150 personen.

Een maal in de week was er een veel beluisterde uitzending van jazzmuziek afkomstig uit de enorm grote collectie van Jean. Het was een van de weinige posten die nog goede traditionele jazz uitzond, in tegenstelling met wat men ons heden als jazz tracht te verkopen.

- De voortdurende expansie van het pralinenbedrijf vergde een grotere fabriek. De goedkoopste oplossing zou geweest zijn een fabriek te bouwen op een of ander industrieterrein, maar daar was Jean absoluut niet voor te vinden. Er zijn daar over het algemeen vervuilende industrieën met geurhinder en dat zou een negatieve invloed kunnen hebben op de kwaliteit van de pralines.

Hij kocht op de Henri Dunantlaan een leegstaande tot puin vervallen fabriek. Iedere andere industrieel zou geopteerd hebben voor de goedkoopste oplossing: slopen en vervangen door nieuwbouw. Niet Jean, hij verkoos een veel duurder restaurant. Hij had een aversie voor beton. (Was dat maar algemener!) Hij hield van de gebouwen in Gent en wilde iets bouwen dat daardoor geïnspireerd werd. Hij werd door het “Verbond van Heemkundige Kringen in Oost-Vlaanderen” voor de 2e maal gelauwerd voor “geslaagde restauraties”, iets waar Gent een voorbeeld zou kunnen aan nemen.

Jean dacht aan alles: de fabriek werd verwarmd met gas en elektriciteit, stookolie werd verbannen, want chocolade slurpt gemakkelijk geuren op. De ligging was uitstekend geen vervuilende industrie in de buurt, geen verkeershinder, vlotte toegankelijkheid voor personeel en bezoekers. Maar het had hem wel 400 miljoen frank gekost in een tijd dat ons geld meer waard was dan nu het geval is. Maar dat speelde voor hem geen rol, hij was maar geïnteresseerd in geld voor zover het kon gebruikt worden voor de realisatie van positieve zaken.

Als men overloopt al wat hij gerealiseerd heeft kan men zich de vraag stellen: Hoe heeft die man dat in hemelsnaam allemaal kunnen doen? Voor hem

waren er in een dag toch ook maar 24 uren, en moest hij misschien niet slapen?

Maar hij was dan ook een van die uitzonderlijk begenadigde wezens die niet iedere dag gemaakt worden. Zijn populariteit zal ongetwijfeld mede te danken geweest zijn aan zijn stralende persoonlijkheid.

Enfin, u kunt het allemaal in detail lezen in dat boek dat iedere echte Gentenaar graag zou willen bezitten. Niet zo danig moeilijk want het is in de boekhandel te bekomen aan 20 €. Het heeft een formaat van 15 x 22 cm., bevat 181 bladzijden en een 30-tal foto's.

A propos, bestaat hier een Jean Daskalidèsstraat? Waarschijnlijk niet. Op wat wacht men om deze lacune op te vullen? De laatste jaren werden hier straten en tunnels genoemd naar personen die in feite niets gedaan hebben voor Gent.

In Gent zullen er wel niet zo veel industriële bedrijven zijn die 100 jaar bestaan. Dat is wel het geval voor A B C dat in 2012 zijn honderdjarig bestaan mocht vieren.

Wij vermoeden dat slechts weinig Gentenaars er een idee van hebben welke firma die A B C is, zelfs als wij er aan toevoegen dat dit de afkorting is van Anglo Belgian Corporation. Sommigen zullen zich misschien afvragen wat die Engelsen te maken hebben met een Gents bedrijf.

Wel, het werd in 1912 gesticht door Georges Carels en Marcel en Richard Drory. Dezen die iets meer weten over onze oude gasfabriek zullen ook weten dat de Engelse Drorys al een heel tijdje in Gent gevestigd waren.

Het doel van de firma was het ontwikkelen van motoren voor het aandrijven van machines, schepen, locomotieven en tractoren. De firma vestigde zich in de oude Ateliers Onghena op de Nijverheidskaai (nu Wiedauwkaai). Men beleefde toen de opkomst van de Dieselmotoren die een veel beter rendement hadden dan de stoommachines die 90% van de ontwikkelde energie verloren lieten gaan. De uiterst vriendschappelijkverhoudingen tussen Carels en Rudolf Diesel waren natuurlijk een serieuze troef en was er mede de oorzaak van dat dit een uiterst bloeiend bedrijf werd. Over heel de wereld leverde het eigen dieselmotoren aan industrieën, schepen, locomotieven, vissersboten, etc.

Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan werd een boek uitgegeven: **“100. A history of building de future. A future built on history.”**

Laat u niet misleiden door deze Engelse titel, het boek is wel in het Nederlands geschreven Het geeft een uitgebreid overzicht van een eeuw activiteiten en aangezien zo iets niet kon in een klein boekje, werd het een volume van 21,5 x 30 cm. dat 240 bladzijden telt en meer dan 200 (meestal technische) foto's bevat.

Het boek kost 15,00 € (uiteraard een niet commerciële prijs).
Te bekomen bij A B C - Wiedauwkaai 43 - 9000 Gent.
Eventueel bijkomende inlichtingen op Tel. 09.267.00.00

H.C.

VRAAG EN ANTWOOD

Mevrouw De Geyter wou naar aanleiding van een artikeltje in “Ghendtsche Tydinghen” 2012 - nr 5 - p. 442 graag iets meer vernemen over de “Banque de Flandre” die - dacht zij – gevestigd was in de Korte Dagsteeg.

Van de heer **Erik Dekeyser**:

Hierbij een poging tot antwoord op de vraag van mevrouw Joke Charles in G.T. 2012 blz. 455.

De Ottergemsesteenweg leidde niet (zoals sommigen zouden denken) naar Ottergem, een dorp in de Denderstreek, maar eindigde aan de omwalde Ottergem- of Otterschemhoeve grenzend aan het kanaal van Zwijnaarde dat in 1777 werd gegraven. Ottersem of Ottergem is een Merovingisch toponiem dat vermoedelijk verwijst naar een hoevenederzetting. Deze hoeve kwam later in het bezit van de Sint-Pietersabdij en er was reeds sprake van in 1271. Omdat de hoeve dreigde te verdwijnen door de loop van de Schelde pleitte men in de Middeleeuwen reeds voor het rechtekken van de rivier, wat toen ook gebeurde. De hoeve was laatst bewoond door de familie Octaaf en Maria BLOMME-VAN HECKE. De hoeve werd zwaar beschadigd en verdween na een bombardement tijdens de Tweede Wereldoorlog op 10 april 1944, ook een paasgeschenk van de Canadezen die het rangeerstation van Merelbeke wilden trefen. De resterende gebouwen werden gesloopt bij het graven van de ringvaart en de verbinding met de Schelde.

Herhaling van de vraag van de heer **Aloïs Goyvaertst** (Beveren-Waas) die hij stelde in Gh.T. 2010 - nr 3 - p. 234 en waarop geen antwoord binnenkwam:

“In het artikel van Pierre Kluyskens over Joséphine de Beauharnais heeft men het over een massa roerende goederen, meestal kunstwerken: de schilderijen naar het Louvre en naar de Franse departementale musea en de kostbare boeken en handschriften werden dezelfde richting uitgestuurd”.

Mijn vraag hierbij is:

1° Bestaat er een inventaris van deze goederen en handschriften?

2° Idem voor wat eventueel werd teruggegeven na 1814.

3° Wat er zich nog bevindt in Franse musea.

4° Of er later een vergoeding werd overeengekomen tussen België en Frankrijk.

De redactie verwees toen naar het boek “Gand sous la domination française 1792-1814” van Joseph E. Nève, Gent, 1927, waar op p. 25 een bevestigend antwoord staat op de allereerste vraag, zonder verder uit te wijden over de inhoud van deze inventaris. Vermoedelijk zal verder moeten gezocht worden in de archieven te Vincennes (F) : Service historique de la défense, Château de Vincennes, Avenue de Paris, 94306 Vincennes cedex, Téléphone : +1 41 93 43 90 (<http://www.servicehistorique.sga.defense.gouv.fr/>)

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Luc Devriese vindt het erg jammer dat in het eerste deel van de bijdrage over het Gravensteen door Pierre Kluyskens een totaal verouderde en foutieve versie gegeven wordt van de bouwgeschiedenis van dit unieke pronkstuk onder de Gentse monumenten.

Volgens die tekst werd dat gebouwd in opdracht van graaf Filips van de Elzas. Deze liet inderdaad het poortgebouw en de ringmuur met zijn vierentwintig uitkragende torentjes bouwen omstreeks 1180. In dezelfde tijd werd ook het massieve hoofdgebouw, de donjon, verhoogd tot een torenachtige constructie, terwijl de al langer bestaande onderste verdiepingen van de donjon omgevormd werden tot een kelder met er buiten een in twee keer opgehoogde zandheuvel, een 'motte' of pseudomotte. Het centrale gedeelte van het Gravensteen

is minstens één, misschien zelfs twee eeuwen ouder dan hetgeen Filips er liet aan toevoegen. En ook dat is niet de oudste bouwfase. Om en in de donjon vonden de archeologen sporen van een houten zaalgebouw dat in de 10e eeuw werd gedateerd. Daarnaast waren er nog houten bijgebouwtjes.

Met kruistochten en zo heeft dat alles niets te maken. Filips vertrok trouwens pas later mee met de derde kruistocht (1189) en keerde niet terug. Hij stierf in Akko in 1191. Van hem kan hoogstens gezegd worden dat hij het gebouw zijn huidige uitzicht gaf. Dat was overigens in de eerste plaats bedoeld om zijn onderdanen, de Gentenaars die hoge stenen huizen gebouwd hadden, te tonen wie er werkelijk de baas was.

De hierboven geschetste bouwgeschiedenis was nog niet gekend toen Kluyskens zijn Gravensteenartikels in de krant liet verschijnen. Daarom is het jammer dat onze eerbiedwaardige hoofdredacteur nalaat het eerste publicatiejaar aan te geven. Slechts een minderheid van onze lezers weet dat de auteur, vlotte popularisator en eminente liefhebber van het oude Gent, in 1980 overleed, nog geen 59 jaar oud. Zo is het wel even schrikken als je in deel 1 (G.T. nr. 5, p. 486) leest: “Enkele dagen geleden liet generaal Bokassa, president van de Centraal Afrikaanse Republiek in het openbaar een aantal personen op diefstal betrapt stokslagen toedienen. Drie schoten er het leven bij in”.

Wie de bouwgeschiedenis van het Gravensteen, aangepast aan de huidige kennis, kort en accuraat wil beschreven zien, kan niets beters doen dan de “Erfgoedmemo Gent” nr. 1 te kopen. Voor de prijs (1 euro) moet je het niet laten. De memo’s worden uitgegeven door de Gentse Vereniging voor Stadsarcheologie (GVSA, sinds kort met Landschappen en Monumenten er bij uitgegroeid tot GVSALM). Ze zijn verkrijgbaar in het stadswinkeltje dat onlangs vanuit het Administratief Centrum aan het Zuid verhuisde naar de “Raadskelder” onder de Lakenhalle. Je vindt er allerhande niet-commercieel uitgegeven publicaties en brochures over Gent.

Bij het ter perse gaan bereikte ons het ontstellend bericht dat onze sinds vele jaren trouwe medewerkster Mevrouw Angèle Van Geluwe-Eggermont plotseling overleden was.

Wij komen daarop terug in ons volgend nummer.